T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE VE ALMANYA ÖRNEĞİNDE DİN DERSİ KİTAPLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: 4.SINIFLAR

Sultan GÜLŞEN
2501090981

1. **Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe Zişan FURAT**
2. **Tez Danışmanı: Prof. Dr. İrfan BAŞKURT**

(Düzeltilmiş Tez)
İstanbul, 2014

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE VE ALMANYA ÖRNEĞİNDE DİN DERSİ KİTAPLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: 4.SINIFLAR

Sultan GÜLŞEN
2501090981

1. **Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe Zişan FURAT**
2. **Tez Danışmanı: Prof. Dr. İrfan BAŞKURT**

(Düzeltilmiş Tez)
İstanbul, 2014

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Sultan GÜLŞEN** Numarası : **2501090981**

Anabilim/Bilim Dalı : **Felsefe ve Din Bilimleri** Tez Savunma Tarihi : **24.03.2014**

Danışman Öğretim Üyesi : **Doç.Dr. Ayşe Zişan FURAT** Tez Savunma Saati : **13:30**

Tez Başlığı : **''Türkiye ve Almanya Örneğinde Din Dersi Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: 4.Sınıflar ''**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Hamit ER		Kabul
2- Prof.Dr. Ahmet KOÇ		Kabul
3- Prof.Dr. İrfan BAŞKURT		Kabul
4- Doç.Dr. Nurettin GEMİCİ		KABUL
5- Doç.Dr. Ayşe Zişan FURAT		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç.Dr. İlyas TOPSAKAL		-
2- Yrd.Doç.Dr. Z.Şeyma ARSLAN		

Tezde Yapılan Düzeltmeler

Türkiye ve Almanya Örneğinde Din Dersi Kitaplarında Ahlaki Değerler, başlıklı tezimizin 08.11.2013'te yapılan savunmasında jüri üyelerinin uyarıları doğrultusunda tezin daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi açısından tez başlığı **Türkiye ve Almanya Örneğinde Din Dersi Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: 4. Sınıflar** olarak değiştirilmiştir. Bunun üzerine tezimizde **genel bir düzeltmeye** gidilmiş, bütün kısımlarında bazı ekleme ve değişiklikler yapılmıştır.

Birinci bölümde yapılan değişiklikler; başlık ve alt başlıkların yeniden gözden geçirilerek konuya açıklık getirecek şekilde düzenlenmesi, örnek ülkelerin sıralamasının değiştirilmesi ve öğretim programlarında kullanılan yaklaşımların da eklenmesini kapsamaktadır. Aynı zamanda öğretim programlarına ait öğrenme alanları, içerik ve hedefler ikinci bölümden birinci bölüme aktarılmış ancak başlık verilmemiş derslerin öğretim programları içerisine alınmışlardır.

İkinci bölümde ise ders kitaplarının genel bilgilerine, biçim ve tasarım özelliklerine, görsel öğelerine, konulara ve bunların içerik açısından incelenmesine, etkinlikler ve ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. Bu şekliyle ikinci bölümün tezimizin düzeltilmemiş nüshasındaki konuları da kapsayacak şekilde bütünüyle bir düzeltmeye tabi tutulduğu söylenebilir.

Üçüncü bölümde yapılan karşılaştırma; tezimize eklenen yeni konu başlıkları doğrultusunda düzeltilmiştir. Karşılaştırma; konumuz olan din derslerinin tarihi gelişimini ve öğretim programlarını ele almakla beraber bunların yaklaşımlarını, ders kitaplarının yukarıda saydığımız özelliklerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir ve düzeltilmiştir. Ayrıca tezimizin sonuna ders kitaplarının sayfa görüntülerinden oluşan Ekler bölümü eklenmiştir.

ÖZ

Türkiye ve Almanya Örneğinde Din Dersi Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: 4. Sınıflar

Sultan GÜLŞEN

Bu çalışmada ele alınan Türkiye ve Almanya örneğinde din dersi kitaplarının kullanıldığı din dersleri örgün öğretimin kapsamında ve zorunlu dersler arasında bulunmaktadır. Bu durum, din eğitiminin de diğer bütün alanlarla birlikte insan yetiştirmede önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda din dersleri, kültürel ve ahlaki değerlerin aktarımında ve bireyin içinde yaşadığı toplumun karakteristiğine göre sosyalleşmesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Bu çalışmada, böylesi önemli bir görevi üstlenmiş olan din derslerinin Türkiye ve Almanya örneğinde uygulanış biçimleri ile bu derslerin başlıca öğretim materyali olan ders kitaplarının benzer ve farklı yönlerinin tespitine çalışılmıştır.

Söz konusu çalışmada her iki ülkenin idari yapıları ve bu yapı içerisinde eğitim sistemleri, din dersi uygulamaları ve bu derslerin öğretim programları, din derslerinde kullanılan ders kitapları biçim ve içerik açısından incelenmeye ve karşılaştırılmaya tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Dersi, Ders Kitabı, Öğretim Programı, Karşılaştırmalı İnceleme

Düzeltme

ABSTRACT

A Comparative Analysis on 4th Grade Religious Textbooks in Turkey and Germany

Sultan GÜLŞEN

In this study we used the books of religion's courses in Turkey and Germany. Religion courses in both countries are considered among the compulsory formal education classes. Place of these classes in curricula also indicates their importance of religion courses in human edification with the other courses. In this term, religion courses take on an important task in transmitting cultural and ethical values as well as socialization of an individual in society. In this thesis, implementation of the courses and their books as major materials will be assessed in terms of similarities and differences.

The thesis is consisted of three main chapters with a comprehensive conclusion. In the first chapter administrative structures and features of education systems in this structure will be discussed. Then, different formal religious education practices in both countries will be introduced. In the third, and the last chapter physical and contextual features will be examined in a comparative aspect.

Keywords: Religious Education, Religious Classes, Religious Textbook, Curriculum, Comparative Analysis

Düzeltme

ÖNSÖZ

Türkiye ve Almanya Örneğinde Din Dersi Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme (4. Sınıflar) başlıklı çalışmamızda bu iki örnek ülkenin Din Dersi öğretim programları ve Din Dersi kitapları inceleme konusu edilmiştir. Burada kastedilen, her iki ülkede yaygın olan dinin dersleridir. Yani Almanya örneğinde Katolik ve Protestan din derslerinden Katolik mezhebi, Türkiye örneğinde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri incelenecektir.

Çalışmanın karşılaştırmalı bir çalışma oluşu ve bu iki örnek ülkenin idari yapılarının farklılık arz etmesi, bizi bir takım sınırlılıklar belirlemek zorunda bırakmıştır. Bu sınırlıklardan ilki, Almanya'nın bahsedilen idari yapısı gereği Niedersachsen Eyaleti üzerinde yoğunlaşacak olmamızdır. Diğeri ise her iki örnek ülkenin yalnızca İlköğretim 4. sınıf müfredatlarının ve kitaplarının incelenecek olmasıdır.

Giriş hariç toplam üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde her iki örnek ülkenin eğitim sistemleri ve din derslerinin bu sistemler içerisindeki yeri ile ders müfredatları üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümünde, Türkiye'de ve Almanya'da kullanılan din dersi kitapları üzerine yapılan analizler sunulmaktadır. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümünde; birinci ve ikinci bölümde elde edilen veriler doğrultusunda karşılaştırmalar yapılmaktadır. Sonuç bölümünde ise, tez çalışmasında elde edilen sonuçlar ile Türkiye'de kullanılan ders kitabının geliştirilmesinde fayda sağlayacağını umduğumuz öneriler yer almaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, yol ve yön gösteren, özveri ve sabırla her türlü soru ve sorunumla ilgilenen; tezin her cümlesini defalarca okuyan ve son halini almasında büyük emekleri olan kıymetli Hocalarım **Prof. Dr. İrfan Başkurt** ve **Doç. Dr. Ayşe Zişan Furat**'a teşekkürü bir borç bilirim. Manevi destekleri ile her daim yanımda olan **babama**, **anneme**, **kardeşlerime** ve **arkadaşlarıma** da teşekkürlerimi sunmak isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **İİİ**
ABSTRACT ..... **İV**
ÖNSÖZ ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **Vİ**
TABLOLAR ..... **Vİİİ**
EKLER ..... **İX**
KISALTMALAR ..... **X**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE VE ALMANYA'DA EĞİTİM SİSTEMİ VE DİN DERSLERİ

1.1. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİ ve DİN DERSLERİ 9
1.1.1. Türk Milli Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış 9
1.1.2. Türkiye'de Din Dersleri 16
1.1.2.1. Din Dersinin Tarihi Gelişimi ve Yasal Dayanakları 17
1.1.2.2. Din Dersi Öğretmeni Yetiştirme 20
1.1.2.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı 21
1.1.3. Öğretim Programında Kullanılan Temel Yaklaşım 29
1.1.3.1. Eğitimsel Yaklaşım 30
1.1.3.2. Dinbilimsel Yaklaşım 31
1.1.3.3. Öğretim Programında Hedeflenen İnsan Modeli 33
1.2. ALMANYA'DA EĞİTİM SİSTEMİ ve DİN DERSLERİ 34
1.2.1. Alman Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış 34
1.2.2. Almanya'da Din Dersleri 42
1.2.2.1. Din Dersinin Tarihi Gelişimi ve Yasal Dayanakları 42
1.2.2.2. Din Dersi Öğretmeni Yetiştirme 46
1.2.2.3. Niedersachsen Eyaleti Din Dersi Öğretim Programı 48
1.2.3. Öğretim Programında Kullanılan Temel Yaklaşım 55
1.2.3.1. Eğitimsel Yaklaşım 55
1.2.3.2. Dinbilimsel Yaklaşım 57
1.2.3.3. Öğretim Programında Hedeflenen İnsan Modeli 58

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE VE ALMANYA'DA KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI

2.1. TÜRKİYE'DE KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI 61
2.1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Kitabı 63
2.1.2. Kitabın Hazırlanması 63
2.1.3. Biçimsel Özellikler 64
2.1.3.1. Baskı Özellikleri 65

2.1.3.2. Kapak Görünümleri ve İç Tasarımları 65
2.1.4. Görsel Ögeler 66
2.1.5. İçerik 71
2.1.5.1. Konular 71
2.1.5.2. Konuların İçerikleri 73
2.1.5.3. Dil Özellikleri ve Üslup 81
2.1.6. Etkinlikler 83
2.1.7. Ölçme ve Değerlendirme Araçları 85
2.2. ALMANYA'DA KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI (Niedersachsen Eyaleti Örneği) 86
2.2.1. Fragen-Suchen-Entdecken/Sormak-Aramak-Keşfetmek 4 Kitabı 88
2.2.2. Kitabın Hazırlanması 89
2.2.3. Biçimsel Özellikler 89
2.2.3.1. Baskı Özellikleri 89
2.2.3.2. Kapak Görünümleri ve İç Tasarımları 90
2.2.4. Görsel Ögeler 92
2.2.5. İçerik 97
2.2.5.1. Konular 97
2.2.5.2. Konuların İçerikleri 100
2.2.5.3. Dil Özellikleri ve Üslup 107
2.2.6. Etkinlikler 107
2.2.7. Ölçme ve Değerlendirme Araçları 109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE VE ALMANYA'DA KULLANILANDİN DERSİ KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Din Dersi Öğretim Programları ve Kullanılan Yaklaşım 111
3.2. Biçimsel Özellikleri Açısından Kitaplar 113
3.3. Görsel Ögeler Açısından Kitaplar 116
3.4. İçerik Açısından Kitaplar 118
3.5. Etkinlikler Açısından Kitaplar 125
3.6. Ölçme ve Değerlendirme Araçları Açısından Kitaplar 126

SONUÇ 129
KAYNAKÇA 139
EKLER 147

TABLOLAR

Tablo 1: Türk Eğitim Sisteminin Genel Görünümü 13
Tablo 2: Alman Eğitim Sisteminin Genel Görünümü 38
Tablo 3: DKAB Kitabındaki Görsellerin Türleri ve Sayıları 68
Tablo 4: DKAB Kitabındaki Görsellerin Kullanım Amaçları 69
Tablo 5: DKAB Kitabındaki Dini ve Ahlaki Davranışlar ve Bunların Sosyal Hayatla İlişkilendirilme Biçimleri 81
Tablo 6: DKAB Kitabındaki Etkinlik Kutularının Başlık ve Sayıları 83
Tablo 7: FSE Kitabındaki Görsellerin Türleri ve Sayıları 94
Tablo 8: FSE Kitabındaki Dini ve Ahlaki Davranışlar ve Bunların Sosyal Hayatla İlişkilendirilme Biçimleri 106
Tablo 9: FSE Kitabındaki Etkinlikler ve Sayıları 107
Tablo 10: DKAB ve FSE Kitaplarının Konu Başlıları 119

EKLER

Ek 1: DKAB Dış Kapak 147
Ek 2: DKAB Organizasyon Şeması 148
Ek 3: DKAB Organizasyon Şeması 149
Ek 4: DKAB Ünitemize Hazırlanalım Kutusu 150
Ek 5: DKAB Sayfanın Yarısını Kaplayan Görsel Örneği 150
Ek 6: DKAB İki Görsel Öğenin Yer Aldığı Bir Sayfa Görüntüsü 151
Ek 7: DKAB Sepetten Dökülen Meyveler ile İlgili Görsel 151
Ek 8: DKAB Arabistan Haritası 152
Ek 9: DKAB Ankebut Suresini Anlatan Örümcek Görseli 152
Ek 10: DKAB Etkinlik Kutusu Örneği 153
Ek 11: DKAB Kronoloji Oluşturalım Etkinlik Kutusu Örneği 153
Ek 12: DKAB 5N1K Ölçme ve Değerlendirme Örneği 154
Ek 13: DKAB Ünitemizi Değerlendirelim Örneği 154
Ek 14: DKAB Öz Değerlendirme Örneği 155
Ek 15: FSE Sayfa Örneği 156
Ek 16: FSE Dış Kapak 157
Ek 17: FSE Piskoposluk Onay Sayfası 158
Ek 18: FSE Yakın Doğu ve İsrail Haritaları 159
Ek 19: FSE Mısırdan Çıkışı Anlatan Görsel 160
Ek 20: FSE Musa'nın Tabletleri Anlatan Görsel 161
Ek 21: FSE Abdestin Alınışı ve Namaz Kılınışı Görseli 162
Ek 22: FSE İki Sayfayı Kaplayan Görsel 163
Ek 23: FSE Meditatif Bölüm Görseli 164
Ek 24: FSE Meditatif Bölüm Görselleri 165
Ek 25: FSE Arapça Metin Ve Çevirisi 166
Ek 26: FSE Lexikon Cami Maddesi 166
Ek 27: FSE Lexikon Kâbe Maddesi 167
Ek 28: DKAB Gül Görseli 168

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	Bakınız
Bs.	Baskı/Basım
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DKAB	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf
Ed. / Haz.	Editör/yayına hazırlayan
FSE	Fragen-Suchen-Entdecken/ Sormak-Aramak-Keşfetmek 4
İÖO	İlköğretim Online
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAV	İslam Araştırmaları Vakfı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NShG	Niedersachsisches Schulgesetz
s.	Sayfa/sayfalar
S.	Sayı
t.y.	Basım tarihi yok
TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınevi/Yayınları

GİRİŞ

Karşılaştırmalı eğitim, çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim sistemlerinin karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi esasına dayanmaktadır. Elde edilen sonuçlardan eğitim teori ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında yararlanılmaktadır. Eğitime etki eden faktörlerin çeşitli eğitim sistemlerinde nasıl sonuçlar doğurduğunu incelemek amacı bu alanın itici güçlerindendir.[1]

Karşılaştırmalı eğitim çalışmaları arasında farklı ülkelerin öğretim programlarının ve kullanılan ders materyallerinin özellikle ders kitaplarının incelenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim sisteminin temel ögelerinden biri olan öğretim programlarının geliştirilmesi konusunda dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilmek veya bu alanda çıkabilecek sorunlara gerekli çözümleri sağlamak için diğer ülkelerin programlarının araştırılması, incelenmesi ve olası sorunlara karşı çözümlerin saptanması yararlı görülmektedir.[2] Kısaca eğitim alanında yapılan karşılaştırmalı incelemeler, program geliştirme çalışmalarına farklı ve geniş bakış açıları kazandırdığı gibi, uygulanmakta olan öğretim programlarının ve bu programlara göre hazırlanan ders materyallerinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Eğitim, genel olarak insanların davranışlarında, kendi istekleri sonucu olumlu değişiklikler meydana getirme, prensipler kazandırma süreci olarak da tarif edilmektedir. Ancak bu rastgele, gelişi güzel, anlık bir durum değil, planlı, programlı bir takım hedefleri gerçekleştirmek amacıyla bireyin yaşamı içerisinde devam eden bir süreç halinde olmalıdır.[3] Eğitim süreci içerisinde sunulan bilgilerin belli bir amaca hizmet etmesi, kişinin kendisi, toplumu ve tüm insanlık için fayda getirecek biçimde olması gerekmektedir. Bu yüzden eğitim faaliyetini teori ve uygulamanın bir bileşkesi

---

[1] Mustafa Ergün, **Karşılaştırmalı Eğitim**, Malatya, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., 1985, s. 3-5.
[2] Özcan Demirel, **Karşılaştırmalı Eğitim**, Ankara, Pegem A Yay., 2000, s.1.
[3] Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, Edge Akademi Yay., 2013, s. 9-11.

olarak organize etmek önemlidir.[4] İnsanlar bu şekilde organize edilmiş bir eğitim ile ilk olarak ilkokulda karşılaşmaktadırlar. İlkokul, ilköğretim öğrenme faaliyetlerinin sistemli bir şekilde gerçekleştirilmeye başlandığı ilk eğitim kurumu olarak bireyin yaşantısında büyük bir öneme sahiptir. İlkokulun görev ve amaçları eğitim sisteminin yapısına göre farklı ülkelerde farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Ancak bunlar detaylı olarak incelendiğinde belli bir ortak paydanın varlığı görülecektir.

Mesela, çalışmamızda incelenmek üzere esas alınan ülkelerden biri olan Türkiye'de ilköğretimin amaçları; her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek ve her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak olarak şekillenmiştir.[5] Diğer örnek ülke olan Almanya'da ise; ilköğretim kurumlarının temel amaçları, öğrencilere eğitimlerinin devamında ve hayatlarının sonuna kadar kullanacakları temel bilgileri vermek, demokratik değerlere uygun olarak, özgür ve barışçı bir toplumun sorumluluğunu idrak etmelerini ve almalarını sağlamak ve onlara sosyal becerilerini ortaya çıkarmakta yardımcı olmaktır, şeklindedir.[6] Türkiye örneği incelendiğinde, iyi bir vatandaş olmak, milli ahlaka ve hayata hazırlamak gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde Almanya örneğinde de, hayatlarının devamında kullanacakları temel bilgi, sosyal beceri gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bunların ortak paydası öğrencilerin yaşadıkları topluma ayak uydurması yani sosyalleşmesi için okulun görevli olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile okulun temel görevi, öğrencileri sosyalleştirmektir. Okullarda okutulan din dersleri / din eğitimi bunu sağlayacak temel alanlardan bir tanesidir.

Din, bir toplumun gerek kültürünün gerekse ahlaki değer yargısının oluşmasındaki en temel etkenlerden biridir. Dinin, yalnızca bir ibadetler bütünü olmadığı, sosyal ilişkileri tanımlayan ve düzenleyen bir kural koyucu olduğu

---

[4] Mustafa Köylü, **Küresel Ahlak Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2006, s. 418-419.
[5] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Kanun No: 1739**,** Kabul Tarihi: 24.06.1973, Madde 2.
[6] **Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland**, Deutschland, Eurydice, 2010, s. 82, 92, 112-113, 164-165.

unutulmamalıdır. Bu anlamda din dersleri, kültürel ve ahlaki değerlerin aktarımında ve bireyin içinde yaşadığı toplumun karakteristiğine göre sosyalleşmesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Bu durum, çalışmamıza konu olan her iki ülkenin din dersi öğretim programında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının biçim ve içerik açısından incelenmesi üzerinde durduğumuz çalışmamızın temel problemi, küreselleşen dünyada ve çok kültürlü toplumlarda din derslerinin, birlikte yaşama bilinci oluşturma ve sosyal barışa katkısının ne olacağı veya ne olması gerektiği yönünde kendisine biçilen rolün tespit edilmesidir. Bu bağlamda, kitaplar hazırlanırken hangi ölçütlere göre dikkat edildiği, öğrencilerin soru ve sorunlarına cevap oluşturabilecek ve sosyal barışa katkı yapabilecek hangi konular seçildiği ile hangi usul ve yöntemin uygulandığının belirlenmesine de çalışılacaktır.

Çalışmamızda örnek olarak ele alınan iki ülke olan Türkiye ve Almanya'nın idari yapılarına kısaca yer vermek konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Türkiye'de devlet, ulus devlet olarak belirlenmekle birlikte merkeziyetçiliğe dayanmaktadır. Türkiye'de merkezi yönetim, Cumhurbaşkanlığı-Başbakanlık-Bakanlar Kurulu makamları üzerinden yükselir. Başbakanlık ve bakanlıklara bağlı kuruluşların merkez ve taşra teşkilatları da merkezi yönetim kapsamında değerlendirilmektedir. Ülkedeki eğitim-öğretim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevidir. Din eğitimi ile ilgili Anayasa'nın 24/3. maddesi şöyle bir düzenleme getirmektedir:

> "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır."

Bu madde uyarınca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, ilköğretimin 4. sınıfından itibaren zorunlu dersler arasında sayılmaktadır. Derse ait öğretim programı Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanmakta ve tüm yurtta uygulanmaktadır.

Almanya ise Federal bir yapıya sahiptir, 13 Eyalet ve 3 Serbest Şehirden oluşmaktadır. Kendilerine ait yasaları olan eyaletlerin yönetim özgürlükleri vardır. Dolayısıyla eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi de eyalet yönetiminin görevlerindendir. Bunlar genel itibariyle Eyalet Kültür Bakanlıklarıdır. Federal Anayasa'nın okul rejimi ile ilgili maddelerine uygun olmak kaydı ile her eyalet kendi eğitim sistemini yapma hakkına sahiptir. Federal Anayasa din dersleri ile ilgili uygulamalara 7/3. maddesi ile ışık tutmaktadır. Anayasanın 7/3. maddesi şu şekildedir:

> "Din dersi, herhangi bir mezhebe bağlı olmayan okullar dışındaki bütün kamu okullarında olağan derslerdendir. Din dersi, devletin denetim hakkına zarar vermeyecek şekilde, dini cemaatlerin temel ilkeleriyle uygunluk içinde verilir."[7]

Bu madde uyarınca Eyalet Kültür Bakanlığı, eyaletin durumuna göre dini cemaatler, yani kilise ile irtibat halinde olarak din dersi öğretim programlarını hazırlamaktadır. Ülkede yaygın olan din Hristiyanlık ve bu dinin mezhepleri Katolik ve Protestanlıktır.

Burada çok kısa bir şekilde izah edildiği üzere iki ülke idari yapıları açısından birbirinden önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar genel olarak eğitim, özelde din derslerinin uygulanması hususunda da gözlemlenmektedir. Bu temelden hareketle çalışmamızda, Türkiye ve Almanya din dersi öğretim programlarının ve bu öğretim programlarına göre hazırlanmış olan ders kitaplarının birbirinden farklı ve benzer yönlerinin tespiti amaçlanmaktadır.

Öncelikle araştırmamızda literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Türkiye örneği ile ilgili yapılan araştırmada başta İstanbul Üniversitesi kütüphaneleri olmak üzere İSAM ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki kitap ve süreli yayın koleksiyonlarından yararlanılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlar ile görüşülmüş; öğretim programı ve ders kitabı ile ilgili gerekli doküman sağlanmıştır.

---

[7] **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası**, Çev. Christian Rumpf ve Dr. Gökçe Uzar, Berlin, Alman Federal Meclisi, 2010.

Almanya ile ilgili yapılan araştırma sürecinde, Almanya'nın Osnabrück şehrine gidilmiş ve oradaki Üniversite Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Eğitim işlerinden sorumlu olan Niedersachsen Eyaleti Kültür Bakanlığı ile yine Almanya'da bulunulan süre zarfında iletişime geçilmiş, öğretim programı ile ilgili gerekli doküman temin edilmiştir.

Çalışmamızın özellikle ders kitabı incelemesi şeklinde yapılan ikinci bölümünün kurgulanmasında, editörlüğünü Prof. Dr. Leyla Küçükahmet'in yaptığı Prof. Dr. Cemal Tosun, Doç. Dr. Recai Doğan ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe Korkmaz tarafından hazırlanan **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8. Sınıflar** isimli kılavuz temel alınmıştır. Örnek ders kitaplarının incelenmesinde zikredilen kılavuzdaki ana maddelerin üzerinde durulmuştur.

Yukarıda zikredildiği üzere örnek ülkelerimizin idari yapılarının farklılığı din eğitiminin de farklı bir şekilde ele alınmasına neden olmaktadır. Hem bu farklılıklar hem de karşılaştırmalı çalışmaların zorluğu çalışmamızın sınırlandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple çalışmamız, Türkiye'de yürürlükte olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programı ile araştırma aşamasında ziyaret edilen Osnabrück şehrinin de bağlı bulunduğu Niedersachsen Eyaletinde ilkokul 4. sınıflarda uygulanan Katolik din dersi öğretim programının karşılaştırması şeklinde yapılacaktır. Niedersachsen Eyaleti'nin örneklem olarak seçilmesinde, eyaletin öğretim programı ve din derslerinin Federal Almanya Cumhuriyeti'ni oluşturan eyaletlerin çoğunluğunda uygulanan din derslerinin özelliklerini yansıtabilmesi ve ilgili kaynaklara erişimin kolaylığı önemli bir rol oynamıştır. Bu noktadan hareketle, çalışmamızda esas olarak incelenecek olan ders kitaplarını, yukarıda zikredilen öğretim programları uyarınca hazırlanan ve örnek ülkelerdeki kullanım yaygınlığına göre seçilen MEB Yayınlarının **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf** ders kitabı ile Kösel-Auer Yayınevlerinin ortak çalışması olan **Fragen-Suchen-Entdecken 4** ders kitabı oluşturmuştur.

Almanya'da 1. sınıftan itibaren mevcut olan din dersine karşılık Türkiye'de bu dersin 4. sınıfta başlaması, 1., 2., ve 3. sınıflar için emsal teşkil edecek karşılaştırma

verisi olmamasından dolayı, araştırmamızın 4. sınıf örneği üzerinden ilerlemesini de zorunlu kılmıştır.

Çalışmamızın konusu olan din dersleri açısından, genel olarak tüm Avrupa ülkeleri, özelde ise ele aldığımız Almanya ve Türkiye arasında pek çok farklılık bulunmaktadır. Ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmaların başında **İrfan Başkurt**'un kaleme almış olduğu **Federal Almanya'da Din Eğitimi**[8] çalışması gelmektedir. Bu çalışma, Almanya'daki Hristiyan Din Eğitimi ile ilgili geniş bilgi vermektedir. Almanya Eğitim Sisteminin tanıtımı ile başlanan eserde, Almanya'da din eğitiminin öncelikle genel olarak, ardından eyaletler bazında uygulanma biçimleri derinlemesine ele alınmıştır. Almanya'da Hristiyan din eğitimi ile ilgili bir başka çalışma ise **Dursun Altun**'a aittir. **Almanya'da Dini Eğitim**[9] başlıklı çalışmasında Altun, din derslerinin uygulama biçimlerini incelemiştir.

Bu çalışmaların yanında konumuzla ilişki düzeyi biraz daha az olmakla birlikle Almanya'da yaşayan Türk ve Müslümanların din eğitimi üzerinde duran çalışmalar da mevcuttur. Bunların başında, **Nevzat Yaşar Aşıkoğlu**'nun, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**[10] başlıklı çalışması gelmektedir. Bu çalışmada Almanya'da yaşayan Türklerin din eğitimi üzerinde durulmuştur. **Halise Kader Zengin**, **Almanya'da İslam Din Öğretimi Modelleri (Bavyera Eyaleti Örneği)**[11] başlıklı doktora çalışmasında Almanya'da uygulanan İslam Eğitimini detaylı olarak incelemiştir. **Hakkı Maviş** ise yaptığı **Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi**[12] başlıklı karşılaştırmalı çalışması ile bu ülkelerde uygulanan İslam din derslerini konu edinmiştir.

---

[8] İrfan Başkurt, **Federal Almanya'da Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV, 1995.
[9] Dursun Altun, **Almanya'da Dini Eğitim**, İstanbul, Timaş Yay., 2001.
[10] Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimde Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ankara, TDV Yay., 1993.
[11] Halise Kader Zengin, **Almanya'da İslam Din Öğretimi Modelleri (Bavyera Eyaleti Örneği),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
[12] Hakkı Maviş, **Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi**, İstanbul, Fatih Matbaası, 1970.

Ülkemizde yalnızca Almanya'daki değil Avrupa ve Avrupa ülkelerindeki din eğitimini konu alan çalışmalara da kısaca yer vermek yerinde olacaktır. Bu çalışmalardan bir tanesi; **İbrahim Turan**'ın **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları**[13] çalışmasıdır. Bu çalışmada Avrupa ülkelerindeki din-devlet ilişkisine ve din eğitimi uygulamalarına değindikten sonra bunların Türkiye'ye etkileri tartışılmıştır. **Recep Kaymakcan**, **Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi**[14] başlıklı çalışmasında İngiltere'de kullanılan Din Eğitimi yaklaşımlarının ve İngiltere'de yaşayan Müslümanların din eğitimi üzerinde durmuştur. **Mehmet Bahçekapılı**'nın **Avrupa'da Din Eğitimi**[15] çalışması ise Avrupa'da İslam Eğitim Modelleri ve çeşitli ülkelerin Din Eğitimi yaklaşımları hakkında genel bir çerçeve çizmiş ve bunlar Türkiye ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. **Mustafa Tavukçuoğlu**, **Avrupa'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi, Avusturya Örneği**[16] ve **Belçika'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi**[17] çalışması ile Avusturya'da ve Belçika'da yaşayan Türkler ile ülkede uygulanan İslam Din Derslerinin durumu hakkında bilgi vermiştir.

Yukarıda kısaca bir şemasını çizdiğimiz çalışmalar, din eğitimi alandaki farklılıkları özellikle öğretim programı açısından ele almaktadır. Bu çalışmaların konuları özellikle din-devlet ilişkileri, din derslerinin öğretim programlarındaki yeri ve din derslerinde kullanılan yaklaşımlardır. Avrupa ülkelerinde uygulanan İslam din dersleri de ele alınan konulardandır. Gerek Hristiyan gerekse İslam Eğitimi alanında ülkelerde var olan farklılıkların tespiti ülkemizdeki din eğitiminin geliştirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Türkiye ve Almanya örnek ülkelerinde kullanılan din dersi kitapları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme yaptığımız çalışmamız, esas itibariyle ders kitaplarının

---

[13] İbrahim Turan, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları,** İstanbul, İz Yay., 2013.
[14] Recep Kaymakcan, **Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2004.
[15] Mehmet Bahçekapılı, **Avrupa'da Din Eğitimi**, İstanbul, Önder, 2012.
[16] Mustafa Tavukçuoğlu, **Avrupa'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi, Avusturya Örneği,** Konya, Mehir Vakfı Yay., t.y.
[17] Mustafa Tavukçuoğlu, **Belçika'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi,** Konya, Mehir Vakfı Yay., t.y.

biçim ve içerik açısından incelenmesi üzerinde durması hasebiyle ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ve ALMANYA'DA EĞİTİM SİSTEMİ ve DİN DERSLERİ

1.1. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİ ve DİN DERSLERİ

Bu başlık altında eğitim sistemine genel bir bakış atılıp, Türkiye'de din dersinin tarihi gelişimi, din dersi öğretmenlerinin yetiştirilişi ve hâlihazırda yürürlükte olan öğretim programı hakkında bilgiler verilmesi hedeflenmektedir.

1.1.1. Türk Milli Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış

Türk eğitiminin yakın tarihine bakılacak olursa, 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile pek çok değişikliğe imza atıldığı görülecektir. Bunların en başında 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okulların, Maarif Nezareti'ne yani Eğitim Bakanlığına bağlanması gelmektedir. Söz konusu Kanunun bir sonucu olarak medreseler kapatılmıştır.[1] 1926 yılında çıkarılan 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile ilk ve ortaöğretim okulları yeniden düzenlenmiştir. Yine aynı yıl ilkokul programı yeniden düzenlenmiş ve 1927 yılında köy çocuklarının gereksinimlerine uygun olarak Köy Mektepleri Müfredat Programı hazırlanmıştır. 1928 yılında Latin alfabesine geçilmiş ve tüm örgün ve yaygın eğitim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.[2]

1946 yılından 1959 yılına kadar yapılan Milli Eğitim Şuralarında eğitimin niteliğinin ve yaygınlığının arttırılması yönünde çalışmalar yapılmış, nitekim 1961 yılında 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kabul edilmiştir. 1997 yılında yapılan düzenlemeler ile 6-14 yaşları arasındaki tüm kız ve erkek çocuklar için sekiz yıllık zorunlu ilköğretim öngörülmüştür.

---

[1] Halis Ayhan, **Türkiye'de Din Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2004, s. 50.
[2] Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, 11. bs, İstanbul, Pegem A Yay., 2007, s. 344-345.

Düzeltme

1973 yılında 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Eğitim Sistemi kapsamlı bir biçimde ele alınarak yeniden düzenlemiştir. Bu yasa uyarınca ilk ve ortaokullar birleştirilerek verilen eğitim sekiz yıllık Temel Eğitim adını almıştır. 1997 yılında kabul edilen 4306 Sayılı Yasa ile Türkiye'de ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması, bu okullarda kesintisiz eğitimin yapılması ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesi hükmü getirilerek, ilköğretim kurumlarında yapısal bir değişikliğe gidilmiştir.

2012 yılında 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'u başka bir deyişle 4+4+4 Eğitim Yasası ile mecburi ilköğretim yaşı 6-13 olarak yeniden düzenlenmiş, ilköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarıdır ve ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur gibi bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun[3] kapsamına; Türk Milli Eğitimi'nin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümler girmektedir.[4] Bahsi geçen amaçlar, şu şekilde sıralanmaktadır;

> "1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

---

[3] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Kanun No: 1739, Kabul Tarihi: 24.06.1973. Buradan sonra Milli Eğitim Temel Kanunu şeklinde kullanılacaktır.
[4] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 1.

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."[5]

Kanunda Milli Eğitimin temel ilkeleri on dört başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan ilki; eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açık olduğunu ifade eden **genellik ve eşitlik** ilkesidir. Bunu takiben, milli eğitim hizmetinin Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini öngören **ferdin ve toplumun ihtiyaçları** ilkesi gelmektedir. Sonrasında fertlerin, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler şeklinde ifade edilen **yöneltme** ilkesi kanunda yer almaktadır. İlköğretim görmenin her Türk vatandaşının hakkı olduğunu ve kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanmasını ifade eden **eğitim hakkı** ve **fırsat ve imkân eşitliği** ilkeleri görülmektedir. Gençlerin hayata ve iş alanlarına olumlu uyum sağlayabilmeleri için genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyu devam etmesini esas alan **süreklilik** ilkesi de temel ilkeler içerisinde yerini almaktadır. Bunların ardından milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan Türk toplumuna has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine verilen önem **Atatürk İnkılap ve İlkeleri**

---

[5] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 2.

ve Atatürk Milliyetçiliği ilkesi ile vurgulanmaktadır. Fertlerde **demokrasi eğitimi** ile bu bilincin kazandırılması da temel ilkeler arasında yer almaktadır.[6]

Yapacağımız çalışma ile de yakından ilgili olan **laiklik** ilkesi ise kanunda şu şekildedir; Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bundan sonra sırasıyla; bilimsel araştırmaları ve bu alandaki çalışmaları teşvik niteliği taşıyan **bilimsellik**, eğitimin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olacak şekilde planlamasını öngören **planlılık** ilkelerine yer verilmektedir. **Karma eğitim** ilkesi ile zorunluluk olmadığı müddetçe okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılacağı vurgulanmaktadır. Eğitimin belki de en temel ögesi olan ailenin ise **eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği** ilkesi ile eğitim faaliyetlerine iştiraki sağlanmaktadır. En son olarak **her yerde eğitim** ilkesi ile eğitimin, yalnızca buna tahsis edilen kurumlarda değil, her yerde ve her fırsatta gerçekleşebileceğini ifade edilmektedir.[7]

Öğretim programlarının düzenlenmesinde ve ders içeriklerinin hazırlanmasında yukarıdaki genel amaçlar ve temel ilklere bağlı kalınmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri de Milli Eğitim Sisteminin içinde bir ders olduğundan bu amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilmek zorundadır. Amaçlar çerçevesinde değerlendirmek gerekirse, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dini bilginin öğretilmesinin yanı sıra öğrencinin zihinsel, ahlaki, ruhi ve duygusal gelişimi de desteklenmeli sağlıklı bir kişiliğe ve karaktere sahip olması için çalışılmalı ve sorumluluk bilinci kazanması sağlanmalıdır.[8]

Türk Milli Eğitim Sistemi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün Eğitim ise kendi içerisinde okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim bölümlerine ayrılır. 30.03.2012 Tarih ve 6287 Sayılı **İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair**

---

[6] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 4-12.
[7] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 12-17.
[8] Osman Eğri, "Eğitimin Genel Amaçları Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", **AÜİFD**, C. XLIV, Yıl: 2003, S: 1, s. 280-281.

Kanun'a yani **4+4+4 Eğitim Yasasına** göre mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsamaktadır. Bu çağ; çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter. Konumuzla yakından ilişkili olması hasebiyle örgün eğitimin, yukarıda belirtmiş olduğumuz bölümlerine başlıklar halinde kısaca değinmek yerinde olacaktır.[9]

Tablo 1: Türk Eğitim Sisteminin Genel Görünümü

<table>
<tr><td colspan="3"></td><td colspan="8">Zorunlu Eğitim</td><td colspan="5"></td><td colspan="7"></td></tr>
<tr><td colspan="3">Okul Öncesi</td><td colspan="8">İlköğretim</td><td colspan="5">Ortaöğretim</td><td colspan="7">Yükseköğretim</td></tr>
<tr><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td><td>10</td><td>11</td><td>12</td><td>13</td><td>14</td><td>15</td><td>16</td><td>17</td><td>18</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr>
<tr><td rowspan="3" colspan="3">Ana Okulu</td><td rowspan="3" colspan="4">İlkokul</td><td rowspan="3" colspan="4">Ortaokul</td><td colspan="4">Genel, Anadolu, Güzel Sanatlar ve Spor, Fen Liseleri</td><td></td><td colspan="4" rowspan="2">Üniversiteler</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Haz.</td><td colspan="3">Sosyal Bilimler Lisesi</td><td>MYO'lar</td></tr>
<tr><td colspan="4">Meslek, Teknik, Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik Liseleri</td><td></td><td></td><td colspan="5"></td></tr>
</table>

Okul öncesi eğitim; isteğe bağlı olarak zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş 3–5 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsar. Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabildikleri gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okuluna bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılabilmektedirler. Okul öncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratılmasını, Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamaktır.[10]

İlköğretim, Türk milli eğitim sisteminin temelini oluşturmaktadır. 2012 yılında kabul edilen yasa ile birlikte sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulaması ortadan

---

[9] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 22.
[10] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 19-21.

kaldırılmış ve ilköğretim kurumlarının 4 yıllık ilkokul ve 4 yıllık ortaokul olarak bağımsız okullar halinde kurulması esası getirilmiştir. Kanunun 24. maddesinin devamında; imkân ve şartlara göre ortaokullar, ilkokullarla veya liselerle birlikte de kurulabilir ibaresi yer almaktadır. 1997 yılında kapatılan meslek liselerinin ortaokul kısımlarına bu sayede yeniden açılma şansı tanınmıştır.[11]

İlköğretimin amaçları; her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek ve her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır şeklinde ifade edilmiştir.[12]

İlköğretimin 4. sınıfından itibaren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu olarak ders programında yerini almaktadır. Araştırma konumuz gereği ilköğretim kademesi ve ilköğretimin amaçları önem arz etmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere bu kademenin amaçları arasında iyi bir vatandaş olmak için gereken donanımların kazandırılması ve milli ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesi yer almaktadır. Aşağıda detaylı şekilde değinilecek olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları da bu amaçlara hizmet etmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanununun 26. maddesi **ortaöğretim**in kapsamını şu şekilde ifade etmektedir; ortaöğretim, ilköğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Bu okulları bitirenlere ortaöğretim diploması verilir. Ortaöğretim kurumları ise çeşitli programlar uygulayan (İmam-Hatip, Güzel Sanatlar, Teknik vb. liseler) liselerdir ve amaçları ortak asgari bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmaktır. Bunun yanında Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve

---

[11] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 24.
[12] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 22.

doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaları öngörülmektedir.[13]

Yükseköğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsamaktadır.[14] Bu kurumlar; üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları ve uygulama ve araştırma merkezleridir.[15] Kanunda yükseköğretimin amaçları şu şekilde sıralanmışlardır;

> "1. Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek;
>
> 2. Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak;
>
> 3. Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak;
>
> 4. Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, Hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve Hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek;
>
> 5. Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak;
>
> 6. Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözle, yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmaktır."[16]

---

[13] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 26-29.
[14] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 34.
[15] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 36.
[16] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 35.

Kısaca toparlamak gerekirse yeni düzenleme ile **4+4+4 Eğitim Sistemi** olarak da bilinen Türk Milli Eğitim Sisteminin birinci ve ikinci dört yıllık süreçleri ilköğretimin birinci ve ikinci kademesi olan ilkokul ve ortaokulu; üçüncü dört yıllık süreç ise ortaöğretim, (yani lise eğitimini) oluşturmaktadır.

1.1.2. Türkiye'de Din Dersleri

Türklerde İslamiyet'in kabulünden sonra eğitim dini bir görünüm almıştır. Selçuklular döneminde kurulan Beytülhikmeler[17] de hem dini hem de felsefi ilimler yer almıştır. Türk dünyasında medrese inşa etme geleneği de Selçuklulara dayanan bir gelenektir.[18] Vezir Nizâmü'l-Mülk (ö. 1092) tarafından kurulan Nizamiye Medreseleri, dinî ilimlerin ve özellikle Şâfiî fıkhının gelişmesine önderlik etmiştir.[19] Bu gelenek Selçuklulardan sonra Osmanlı Devletinde devam etmiş, geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Medreselerde, ilköğretimden yükseköğretime kadar aşamalı bir eğitim uygulanmıştır. Eğitimin kurumsallaşıp, sistemli bir yapı halini almasında bunlar önemli bir yer tutmaktadırlar.[20] Medreseler başlangıçta Osmanlı Devleti döneminde din dâhil bütün eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği eğitim kurumları olmuşlardır.[21] Osmanlı döneminde modernleşme hareketlerinin başlaması ile birlikte açılan batı tarzı yeni okullar, medreselerin varlıklarına yalnızca dini eğitim veren kurumlar olarak devam etmelerine zemin hazırlamıştır. Tanzimat döneminde eğitim devletin yönetim ve denetime alınmış ve Batılı eğitim anlayışını kabul eden mektepler kurulmaya başlanmıştır. Eğitim sıbyan (daha sonra ibtidai), rüşdiye, idadiye, sultaniye ve aliye olarak beş basamak halinde aşamalandırılmıştır. Bu dönemde kızlara da eğitim imkânı

---

[17] Beytülhikme, Halife Harun Reşid'e dayanan, İslami ilimlerin dışında başta felsefe olmak üzere birçok farklı ilimle ilgilenmiş olan bir eğitim merkezidir. Bkz. Dr. Ahmed Çelebi, **İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, Çev. Prof. Dr. Ali Yardım, 3. bs., İstanbul, Damla Yay., 1998, s. 140-143; Mahmut Kaya, "Beytülhikme", **DİA**, C.VI, s.89.

[18] Nebi Bozkurt, "Medrese" **DİA**, C. 28, s.324.

[19] Abdülkerim Özaydın, "Nizamiye Medresesi", **DİA**, C:33, s. 191.

[20] Beyza Bilgin, , **Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri,** s. 27.

[21] Medreseler, çok genel bir ifade ile Müslümanların; tefsir, hadis gibi dini ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi, geometri, felsefe, mantık, sarf, nahiv nazari ilimlerin de okutulduğu başlıca eğitim kurumlarıdır. Bkz. George Makdisi, **Ortaçağ'da Yüksek Öğretim, İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı**, Çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul, Gelenek Yay., 2004, s. 71-78.

sunulmuştur.[22] Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim sistemi milli bir kimlik kazanmış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birliğe gidilmiştir.[23] Yukarıda günümüzdeki eğitim sistemi kısaca özetlenmiştir. Bunlardan sonra konumuz için önemli bir husus olan din derslerinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde Türkiye'de Din Dersinin tarihi gelişimine ve konuyla ilgili yasal düzenlemelere ve ardından din dersi Öğretmenlerinin yetiştirilmeleriyle ilgili bilgi verilecek, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programını tanıtılacaktır.

1.1.2.1. Din Dersinin Tarihi Gelişimi ve Yasal Dayanakları

Türkiye'de din dersleri alanında yapılan bütün inkılapların dayanağı Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur.[24] Bu kanun ile yapılan değişikliklere de burada kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Cumhuriyet döneminde (1924 yılında) ilkokulların 2, 3, 4 ve 5. sınıflarında din dersi okutulmuş ancak 1926 yılında, Din derslerinin "Hayat Bilgisi" adı altında değişik üniteler içerisinde verilmesi esas alınmış[25] ikinci sınıftan bu ders kaldırılmıştır. 1928 yılında şehir, 1937 yılında da köy ilkokullarından din dersi tamamen kaldırılmıştır. Fakat Aralık 1947 yılında, ülkenin o anki ahlaki çöküntünün dinin geri plana atılmasından kaynaklandığı dile getiren birçok delegenin bulunduğu 7. CHP Kurultayında yapılan müzakereler sonucunda asgari anlamda din derslerinin tekrar programa yerleştirilme kararı alınmış[26] ve 1948 yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına birer seçmeli ders olarak tekrar konulmuştur. Bu dersler zorunlu ders saatleri dışında okutulmuş, 1950'de zorunlu hale getirilmiştir. 6, 7 ve 8. sınıflarda iki saat olarak

---

[22] Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Modernleşme ve Eğitim", **TALİD,** C:6, S.12, s.139-180, s.14-26.
[23] Ayhan, **a.g.e.**, s. 50.
[24] Ahmet Koç, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,** S. 7, 2000, s. 284.
[25] Hamit Er, "İlköğretim Okullarında 'Din Kültürü ve Ahlak. Bilgisi' Dersleri Hakkında Bir Değerlendirme", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S:9, 2002, s. 256.
[26] Ayhan, **a.g.e.**, s.117-134.

uygulanan din dersi 1931 yılında kaldırılmış ancak 1956 yılında 6 ve 7. sınıflara birer saat seçmeli ders olarak tekrar yerini almıştır. 1975'te 8. sınıfa da konulmuştur.[27]

Ortaöğretimde ise, 1931 yılında din dersleri tamamen kaldırılmış, 1951 senesinde lise dengi bir okul olan öğretmen okullarının 9 ve 10. sınıflarına birer saat olmak üzere tekrar konulmuştur. Öğretmen okulları dışındaki diğer lise ve dengi okullara bu dersin 1967 yılında 9 ve 10. sınıflara birer saat seçmeli olarak konulduğunu görmekteyiz. 1976 yılında lise ve dengi okulların 11. sınıfına din ve zorunlu ahlak dersleri konulmuştur. Bu derslerin programında ve ders kitaplarında töre ve gelenekler ile milli değerlere dayalı bir ahlak anlayışı benimsenmiştir. Dini değerler ise milli ve kültürel değerlerin içerisinde yer alması sebebiyle ve sosyal bir olgu olarak ahlakla ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.[28] 1982'den sonra din dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında birer saat olmak üzere anayasayla zorunlu hale getirilmiştir ve ahlak dersi, bütün ilk ve ortaöğretim kurumlarında din dersi konuları içine alınmıştır. Bundan dolayı bu dersin adı **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi** şeklinde değiştirilmiştir.[29]

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin dayanağı, 1982 Anayasası'nın 24. maddesinin 4. bendi şu şekildedir:

> "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır."

Konuyla ilgili olarak hala yürürlükte olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı yasa ile ilgili kanunun "Laiklik" başlıklı 12. maddesinde şu değişiklik yapılmıştır: "Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan

---

[27] Abbas Çelik, **Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım**, Erzurum, Ekev Yay., 2001, s.70-72.
[28] Safiye Kesgin, "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi" **AÜİFD**, C.LII, S:1, 2011, s. 221-222.
[29] Çelik, **a.g.e.**, s.73-74.

zorunlu dersler arasında yer alır.[30]" Bir başka değişiklik ise 1990 yılında yapılmış, din dersinin zorunluluğuna bazı istisnalar getirilmiştir. Buna göre, İslam dışı dinlere mensup olanlar, istedikleri takdirde bu derslere katılmama hakkına sahiptirler.[31] Bu dersten muaf olanlar için zorunlu bir ders veya bir ahlak dersi de öngörülmemiştir. Dolayısıyla Türkiye'de okullarda din dersleri bağlamında mutlak bir zorunluluktan bahsedilememektedir.[32]

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tüm okul ve sınıflar için, genel amacı, şu şekilde ifade edilmektedir: "Temel eğitim ve ortaöğretimde, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir."[33]

Türkiye'de din eğitimi açısından önemli bir örgün eğitim kurumu olan İmam-Hatip liselerine de değinmek yerinde olacaktır. İmam-Hatip Liselerinin amacı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. maddesinde şöyle açıklanmıştır:

> "İmam ve Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."[34]

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekaletine bağlanan ve sonrasında dönemin Bakanının emri ile kapatılan medreselerin yerine ihtiyaç duyulacak din görevlisini yetiştirmek için İmam ve Hatip mektebi adıyla 29 mektep açılmıştır. Daha sonra talebesizlikten dolayı kapatılmışlar ve din görevlerini yerine

---

[30] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 12.
[31] Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl 10, S. 27, Bahar 2006, s. 27.
[32] **A.e.**, s. 27.
[33] Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi**, S: 2356, 13 Nisan 1992, s.220.
[34] **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Madde 32.

getirecek yetişmiş eleman yokluğu baş göstermiştir. 1945 yılında açılan İmam-Hatip Kurslarının, İmam-Hatip ve vaiz yetiştirmede yetersiz kalmaları üzerine 1949 ve 1951 yıllarında Türkiye genelinde on yedi tane İmam ve Hatip Okulu açılarak mesleki din eğitiminde ortaya çıkan eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Bu okullar, ilk dört yılı orta, üç yılı da lise bölümünden oluşan yedi yıllık bir eğitim vermek üzere tahsis edilmişlerdir.[35] 1961'den sonra Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Din Eğitimi Genel Müdürlüğü oluşturulunca buraya bağlanmışlardır. 1997 yılında sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sistemine geçilince orta kısımları kapatılmış,[36] 4+4+4 Eğitim Yasası ile İmam-Hatiplerin yeniden yapılanması söz konusu olmuştur.[37]

30.03.2012 Tarih ve 6287 Sayılı **İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun** ile birlikte yukarıda da değindiğimiz gibi **4+4+4 Eğitim Sistemi**'ne geçilmiştir. Bu kanun kapsamında din dersleri alanında bir seçmeli dersler havuzu oluşturulmuştur.[38] **4+4+4 Eğitim Yasası'nın** getirdiği önemli değişikliklerden biri, 1982'den beri zorunlu olarak ilk ve ortaöğretimde okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanında, din eğitimi ile ilgili yeni derslerin müfredata eklenmiş olmasıdır. Söz konusu yeni dersler; Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleridir ve ortaokul ve liselerde isteğe bağlı seçmeli ders olarak haftada ikişer saat olmak üzere okutulmaları öngörülmüştür. Bu seçmeli derslerin yanında, 4. sınıftan itibaren 8. sınıfa kadar seçilebilecek olan Arapça seçmeli dersi de mevcuttur.[39]

1.1.2.2. Din Dersi Öğretmeni Yetiştirme

1998 yılına kadar İlahiyat Fakülteleri, hem örgün hem de yaygın din eğitimi hizmeti veren kurumlara öğretmen yetiştiriyordu. Ancak YÖK, 1997 yılında aldığı

---

[35] Abbas Çelik, **a.g.e.**, s. 78.
[36] Çelik, **a.g.e.**, s. 78.
[37] "Ekim 2012 itibari ile İmam-Hatip Ortaokullarının 5. sınıfına 128.577, liselerinin 9. sınıflarına 165.00 öğrencinin kayıt yaptırmış olduğu saptanmıştır." Mehmet Bahçekapılı, **Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)**, İstanbul, İlke Yay., 2012, s.191.
[38] İbrahim Turan, "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'de Din Eğitiminin Yasal Dayanakları" **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S:32, 2012, s. 106.
[39] Bahçekapılı, **a.g.e.**, s. 191-193.

kararla öğretmen yetiştirme konusunda yeni bir yapılanmaya gitmiştir. İlahiyat Fakültelerinin yeniden yapılandırılması amacı ile 9 kişiden oluşan İlahiyat Milli Komitesi kurulmuş ve bu komitenin çalışmaları sonucunda on İlahiyat Fakültesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programları açılmıştır.[40] Bunun yanı sıra, ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ile imam hatip lisesi meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek üzere Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi gözetiminde Tezsiz Yüksek Lisans Programı açılmıştır.[41] Ayrıca öğretmen açığı olan yerlerde sınıf öğretmenlerinden yararlanılabilmesi için Eğitim Fakültelerinde yürütülen sınıf öğretmenliği programlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine de yer verilmiştir.[42]

2006 yılına gelindiğinde ise İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programları, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü** adıyla Eğitim Fakültelerine aktarılmıştır. Bölümün adı 2010 yılında **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü** olarak değiştirilmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü ile ilgili yaşanan son gelişme ise 2012-2013 Eğitim-Öğretim döneminden itibaren Eğitim Fakültelerinden alınıp yeniden İlahiyat Fakültelerine aktarılmış olmasıdır. Bu uygulama ile İlahiyat Fakülteleri yeniden, hem örgün hem de yaygın eğitim veren kurumlara öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumları haline gelmiştir.[43]

1.1.2.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı

Ders kitaplarının karşılıklı olarak incelemesi amaçlanan araştırmamızın bu aşamasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf ders kitabının hazırlanmasında temel alınan öğretim programına değinilecektir.

---

[40] M. Şevki Aydın, **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni**, İstanbul, Dem Yay., 2005, s. 239-245.
[41] Bahçekapılı, **a.g.e.**, s. 148-149.
[42] Aydın, **a.g.e.**, s. 237.
[43] Bahçekapılı, **a.g.e.**, s. 152-154.

2006 yılından 2011 yılına kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4- 8. sınıflar) dersinde, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 28.12.2006 tarih ve 410 sayılı Kararı ile kabul edilen öğretim programı uygulanmaktaydı. Ancak bu karar 30.12.2010 tarihli ve 328 sayılı Karar ile değiştirilmiş ve yapılan yeni program 2011-2012 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir.[44] 4+4+4 Eğitim Yasası kapsamında yapılan değişiklikler bu kararı etkilememiş, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine aynı programla devam edilmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin içeriğinin belirlenmesinde, dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam'ın kök değerleri çerçevesinde **mezheplerüstü**[45] ve **dinler açılımlı**[46] anlayış olarak ifade edilen bir yaklaşım benimsenmiştir.[47] Bu programla; öğrencilerin din ve ahlak hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece Milli Eğitimin Genel Amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Geliştirilen programla öncelikle öğrencilerin din ve ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve öğrenci merkezli yaklaşımlarla bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir.[48]

İlköğretim okullarının 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın vizyonunu ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, demokratik, donanımlı, insan

---

[44] Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi**, S. 2641, 10 Ocak 2011, s. 123.

[45] Mezhepler üstü din öğretimi, bir dinin tüm mensuplarının, mezhep, tarikat, cemaat vb. ayrımı yapılmaksızın aynı derste din öğrenmeleri öngörülen bir yaklaşımdır. Mezhepler üstü bir din dersinin amaç ve muhtevaları, derse muhatap olanların hepsini kapsayacak şekilde ve mensup olunan dinin temel kaynaklarına dayanılarak belirlenir. Mezheplere tarikatlara, cemaatlere göre var olan anlayış, yorum ve uygulama farklılıkları öğretim konusu yapılmaz. Bkz. Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, 3. bs, Ankara, Pegem A Yay., 2005, s. 130.

[46] Dinler açılımlı din öğretimi; diğer mezhep ve din mensupları aynı okul ya da toplumda iç içe yaşayan öğrencilerin, farklılıklar içinde birlikte yaşamayı öğrenmeleri esasına dayanır." Bkz. Tosun, **a.g.e.**, s. 130.

[47] Din Öğretimi Müdürlüğü, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara, MEB Yay., 2010, s. 2. Buradan sonra **Öğretim Programı** şeklinde kullanılacaktır.

[48] **Öğretim Programı**, s. 2.

haklarına saygılı ve duyarlı, araştıran ve eleştirebilen, sosyal katılım becerileri gelişmiş, dini, milli, kültürel ve ahlaki anlamda tarihten günümüze gelen değer ve mirası doğru anlayıp, yorumlayan ve bunların terminolojisine hâkim Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yetişmesine katkıda bulunmaktır.[49]

Öğretim Programının amaçları ise bireysel, toplumsal, ahlaki, kültürel ve evrensel açılardan ele alınmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, öğrencilerin **bireysel açıdan; t**emel dinî ve ahlaki sorulara cevap verebilmelerini ve İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanıyabilmelerini, inanç özgürlüğünün bilincinde olup dini ibadetlerini istismara kapılmaksızın gerçekleştirebilmelerini, İslam dini ve diğer dinlerin kaynaklarını tanıyabilmelerini, dinin akıl ve bilim ile olan ilişkisini kavrayabilmelerini ve toplumsal beklentiye dayalı alışkanlıklar ya da hurafeler ile dinin emirlerini ayırt edebilecek konumda olabilmelerini amaçlamaktadır. **Toplumsal açıdan** ise toplumsal olarak yaşanan dinî ve ahlaki davranışları tanımalarını, farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varmalarını ve bunlara hoşgörü ile yaklaşmalarını ve çevreyi koruma bilince ulaşmalarını amaçlanmaktadır. Öğrencilerin ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmaları, bu değerleri içselleştirmeleri ve inanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini kavramaları da programın **ahlaki açıdan** amaçlarıdır. **Kültürel açıdan** amaçlananlar ise öğrencilerin; din ve kültür ilişkisini, Türklerin İslam'ı kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları ve Dini ve milli bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavramalarıdır. Son olarak **evrensel açıdan** öğrencilerin, evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılmaları, diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşmaları ve evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğü bilincine ulaşmaları amaçlanmaktadır. [50]

Yukarıda genel hatlarıyla, benimsenen öğretim yaklaşımlarını, hedeflerini, vizyonunu ve amaçlarını verdiğimiz programın içeriğine yani öğrenme alanlarına ve onların amaçlarına da değinmek yerinde olacaktır. Burada bir parantez açıp **öğrenme**

---

[49] **Öğretim Programı**, s. 7-8.
[50] **Öğretim Programı**, s. 12-13.

alanı hakkında bilgi vermek gerekli görülmektedir. Öğrenme alanı; aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan sınıf seviyelerine göre değişiklik ve aşamalılık gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir yapıdır.[51] Türkiye'de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde altı öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; **İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür**'dür. Dersin Öğretim Programı'nda öğrenme alanları belirlenirken; öğrencinin ilgisini çekmesi, merak ve araştırma isteğini uyandırması, öğrencilere beceri kazandırması, kişisel niteliklerin kazanılmasına imkân sağlaması, çeşitli öğrenme yaklaşımlarına ile yakınlık kurması, farklı disiplinlerle bütünleşebilir olması ve öğrenmede derinliği ve genişliği teşvik etmesi göz önünde bulundurulmuştur.[52]

İnanç öğrenme alanı ile öğrencilerin; günlük hayatta kullanılan ifade ve kavramları anlayabilen, Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet'in anlamlarını öğrenen, evde ve dinî mekânlarda kullanılan dinî sembolleri tanıyan, din ve ahlakı tanımlayabilen, din hakkında bilgi sahibi, güzel söz söyleyen ve güzel davranan, akıl sahibi, özgür ve inanan bir varlık olduğunun bilincine varan, inandığına bilerek inanan, tek tanrı inancını temellendirebilen, Allah'la sağlıklı bir iletişim kuran, yaşamını anlamlandıran, Allah tarafından gönderilen Peygamberlerin ve getirdikleri vahyin amaçlarını irdeleyen, ilahî vahiyle gelen kitapları tanıyan, melekler ve şeytanın varlık kategorileri arasındaki yerini açıklayan; yaptığı iyilik ve kötülüğün karşılığını mutlaka göreceğine ilişkin bir sorumluluk ve bilinçle hareket eden bireyler olarak yetişmelerini hedeflenmektedir. Ayrıca bireyin, güçlü bir inançla, insanlığını daha iyi gerçekleştirebilmesi, diğer inanç sahiplerine saygılı olması ve tevhit inancına mensubiyet şuurunu güçlendirmesi amaçlanmaktadır.[53]

İbadet öğrenme alanı ile ise öğrencilerin; genel olarak dinî ibadetlerin yerine getirilmesinde temizliğin önemini, elbise ve çevre temizliği ile sağlık arasındaki ilişkiyi, iç temizliğini nasıl gerçekleştiğini, Allah'ın temiz olanları sevmesinin sebebini kavramaları; İslam'daki namaz, oruç, zekât, hac ve kurban gibi ibadet türlerini ve salih

---

[51] **Öğretim Programı**, s. 13.
[52] **Öğretim Programı**, s. 13.
[53] **Öğretim Programı**, s. 14-15.

amelleri tanımaları; ibadethanelerin toplumun birlik ve bütünlüğü açısından önemini kavramaları, insanların, din vicdan ve ibadet hürriyetine saygı duymaları; laikliğin din, vicdan ve ibadet hürriyetinin güvencesi olduğunu açıklamaları hedeflenmektedir. İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarının bulunduğu bilincine varmaları amaçlanmaktadır.[54]

Hz. Muhammed öğrenme alanıyla İslam peygamberi Hz. Muhammed ve aile hayatı, Hz. Muhammed'in son Peygamber olması, onun insani ve peygamberlik yönü ve örnek davranışları üzerinden onu doğru anlama, söz ve davranışlarından ilkeler çıkarma bilinci kazanabilmek amaçlanmaktadır. Programda aynı zamanda genel olarak Hz. Muhammed'in doğduğu çevre, aile büyükleri, doğumu ve çocukluğu, gençlik hayatı, erdemli davranışları, aile büyüklerine karşı davranışları, haksızlıklara karşı çıkışı ve arkadaşlarıyla iyi geçinmesi hakkında bilgi edineceği ifade edilmiştir. Öğrencilerin Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evliliği ve ondan olan çocuklarını tanıması ve aile içindeki davranışlarına örnekler verecek seviyede bilgi sahibi olması da amaçlanmaktadır. Ayrıca kendi aile bireylerini sevmeyi, onlar arasında ayrım yapmamayı, onlarla görüş alışverişinde bulunmayı, akrabaları ziyaret etmeyi, misafirperverliği, komşulara iyilik etmeyi, öksüzleri ve kimsesizleri gözetmeyi, israftan kaçınmayı öğrenmeleri ve Hz. Muhammed'in ilk vahiy alışını, çağrısının Mekke ve Medine dönemlerini, onun eğitim öğretim, ibadet ve toplumsal dayanışma konularında oluşturduğu kurumları tanımaları da öğrenme alanının hedeflerindendir. Bunların yanı sıra, Hz. Muhammed'in insan olduğunu ancak vahiy alması yönüyle diğer insanlardan ayrıldığını, Kur'an'ı açıklama görevini üstlendiğini insanlara davranışlarıyla model olduğunu ve insani değerleri yerleştirmek için gönderildiğini kavraması ve kendi davranışlarını bu ilkeler doğrultusunda şekillendirerek öz eleştiri bilinci kazanması da hedefler arasında yer almaktadır.[55]

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanı ile öğrencilerin, genel olarak Kur'an'ın indirilişini, evrenselliğini, bir kitap hâline getirilişini, Kur'an'la ilgili kavramları ve Kur'an'ın içeriğini tanıması ve Kur'an'daki kıssaların yer almasının nedenlerini

---

[54] **Öğretim Programı**, s. 15.
[55] **Öğretim Programı**, s. 15-16.

kavraması, bu kıssalardan hisse çıkarma bilincine varması hedeflenmektedir. Programda ayrıca İslam'ı öğrenmekte Kur'an'ın en önemli kaynak olduğunun, onun açıklayıcı ve yol göstericiliğinin, iyiliğe yönlendirip kötülükten sakındırmasının, hayatımızdaki öneminin kavranması hususuna değinilmiştir. Dini anlamada ve sorumlu olmada aklın önemi hakkında, Kur'an'ın akla ve doğru bilgiye verdiği önem hakkında, bilgi edinme yolları hakkında, her türlü taassubun ve din istismarının zararları hakkında bilgi sahibi olunması da vurgulanan amaçlardandır. Öğrencilerin ayrıca din ve din anlayışındaki yorum farklılıklarını ve ortaya çıkış sebeplerini, inanç, amel ve ahlakla ilgili yorum çeşitlerinin bir zenginlik olduğunu ve bunların nedenlerini sorgulayarak her zaman ve mekânda ihtiyaç duyulduğunda yeni yorumların kaçınılmaz olduğunu fark etmesi de amaçlanmaktadır.[56]

Ahlak öğrenme alanıyla din-ahlak ilişkisini, kişisel gelişim ve toplumsal barış için milli, ahlaki ve dinî değerlerin önemini, hak ve özgürlüklerin kullanımını, barış içinde yaşamayı, dürüst ve güvenilir bir insan olmayı, affetmeyi ve bağışlamayı öğretmek amaçlanmaktadır. Genel olarak sevme ve sevilmenin dinî, ahlaki ve toplumsal bir değer olduğunun bilincinde, kin ve nefretin sevgi, barış, kardeşlik ve dostluğu ortadan kaldırdığının farkından olan ve dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösteren bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Programda öğrencilerin paylaşmanın bir ihtiyaç ve erdem olduğunu, sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasında dinî ve milli bayramların önemini anlayacak duruma gelmelerinin de hedeflendiği ifade edilmiştir. Toplumda zor durumda olanlara, kimsesizlerin ve engellilerin sorunlarına karşı duyarlı olur. İslam dininin yasaklarının irdelenmesi ve bunlardan bilinçli bir şekilde uzak durulması da Ahlak öğrenme alanı ile öğrenciye kazandırılmak istenen davranışlar arasında yerini almıştır. Öğrencilerin hak konusunda bilinçlenmesi ve güzel ahlak sahibi olmada dinin yerini anlamaları ve ahlaki değerleri öğrenmeleri de hedeflenen diğer hususlardır.[57]

Din ve Kültür öğrenme alanıyla ailenin önemi ve dinin aileyi korumaya gösterdiği özeni, vatan ve millet sevgisini, milli ve manevi değerlere sahip çıkma ve

---

[56] **Öğretim Programı**, s. 16-17.
[57] **Öğretim Programı**, s. 17.

koruma bilincini, Türklerin Müslüman oluşunu ve İslam'ın Türkler arasında yayılmasında etkili olan şahsiyetleri; dilimizde, edebiyatımızda, örf ve âdetlerimizdeki dinî ögeleri, her türlü bağnazlığın zararlarını, dinlerdeki ortak özellikleri ve farklı inançlara saygı duymayı öğretmek amaçlanmaktadır. Öğrencilerin bu öğrenme alanıyla genel olarak ailenin değerini, birey ve toplum için önemini açıklamaları ve anne ve babaların daima çocuklarının iyiliğini istediğini fark etmeleri amaçlanmıştır. Büyüklerine saygılı ve aile içindeki sorumluluklarının bilincinde bireyler olmaları da programda yer alan hedeflerdendir. Vatanın, milletin ve bağımsızlığın öneminin kavranmasına da vurgu yapılmış olan programda öğrencilerin Türklerin Müslümanlaşma süreçleri ve İslam'a katkıları hakkında da bilgi sahibi olmalarının amaçlandığı dile getirilmiştir. Din ile kültürün içkinliğinin fark edilmesinin ve laikliğin din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün güvencesi olduğunun kavramasının amaçlandığı da bu öğrenme alanında ifade bulmuştur. Öğrencilerin evrensel değerleri ve diğer dinleri temel özellikleriyle öğrenmeleri ve farklılıklara karşı saygılı olmayı öğrenmeleri de bu öğrenmeyi alanıyla amaçlanmaktadır.[58]

Türkiye'de verilen din derslerinin genel hedeflerine yukarıda değinmiştik. Bu başlık altında ise yukarıda sıraladığımız öğrenme alanlarına göre düzenlenmiş 4. sınıf kitaplarında yer alan ünitelerin hedeflerine değinilecektir.

Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum konusunun sonunda öğrencilerin, dinî ifadelerin günlük konuşmalarımızda nerede ve nasıl kullanıldığını fark etmesi, selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark etmesi, Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet'in anlamlarını açıklaması, din hakkında bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu fark etmesi, din ve ahlak kavramlarını tanımlaması, dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğinin farkına varması, güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olması ve Sübhâneke duasını ezbere okuması ve anlamını söylemesi hedeflenmektedir.[59]

---

[58] **Öğretim Programı**, s. 17-18.
[59] **Öğretim Programı**, s. 36.

Temiz Olalım konusunun sonunda öğrencilerin; İslam dininin temizliğe verdiği önemin farkında olmaları, ibadet ile temizlik arasında ilişki kurmaları, beden ve giysi temizliğine özen göstermeleri, çevreyi temiz tutmaya ve korumaya önem vermeleri, beden ve çevre temizliğinin sağlık açısından önemini açıklamaları, manevi temizliğin ne olduğunu kavramaları, Allah'ın sevgisini kazanmada temizliğin önemini yorumlamaları ve Fâtiha suresini ezbere okuyup, anlamını söylemeleri hedeflenmektedir.[60]

Hz. Muhammed'i Tanıyalım konusunun sonunda öğrencilerin; Hz. Muhammed'in doğduğu çevrenin dinî, sosyal ve ekonomik özelliklerini örnekler vererek açıklamaları, Hz. Muhammed'in aile büyüklerini tanımaları, Hz. Muhammed'in doğumu, çocukluk ve gençlik yıllarını özetleyebilmeleri, Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarından örnekler verebilmeleri, Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirmeleri ve Kevser suresini ezbere okuyup, anlamını söylemeleri hedeflenmektedir.[61]

Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım konusunun sonunda öğrencilerin; Kur'an'ın, Allah tarafından insanlara gönderilen son ve evrensel bir kitap olduğunu açıklamaları, Kur'an'ın Hz. Muhammed'e indiriliş sürecini özetlemeleri, Kur'an'ın kitap hâline getirilmesi ve çoğaltılması ile ilgili süreci açıklayabilmeleri, Kur'an'ın iç düzenine ilişkin ayet, sure ve cüzün anlamlarını kavrayarak Kur'an'dan bunlara ilişkin örnekler göstermeleri ve Hz. Lokman'ın öğütlerinden çıkarımlarda bulunmaları hedeflenmektedir.[62]

Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik konusunun sonunda öğrencilerin; sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark etmeleri, sevginin, yaratılmışların hayatlarını sürdürmedeki önemini açıklamaları, sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu örneklerle açıklamaları, sevgi ifadesi olan davranışlara örnekler

---

[60] **Öğretim Programı**, s. 37.
[61] **Öğretim Programı**, s. 38.
[62] **Öğretim Programı**, s. 39.

verebilmeleri, Allah'ın, yarattıklarını sevdiğine dair örnekler verebilmeleri, sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeleyebilmeleri, İslam'da sevgi ve barışın önemini örnekleri ile açıklamaları ve dostça ve kardeşçe yaşamaya özen göstermeleri hedeflenmektedir.[63]

Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik konusunun sonunda öğrencilerin; ailenin birey ve toplum için önemini açıklamaları, anne ve babaların, çocuklarının iyiliğini istediğinin farkında olmaları, kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olmaları, ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklamaları, aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olmaları, aile bireylerinin birbirlerini anlamalarının önemini açıklamaları, sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözmeleri, kadınlara ve çocuklara yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark etmeleri, İslam dininin aile hayatına ilişkin prensiplerini açıklamaları hedeflenmektedir.[64]

1.1.3. Öğretim Programında Kullanılan Temel Yaklaşım

Öğretim programlarında kullanılan temel yaklaşım, ders kitaplarının da temelini oluşturduğu için kitabın içeriğini ele almadan önce bu konu üzerinde durulmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı hazırlanırken biyolojik, sosyal, kültürel ve ahlaki yönleriyle bir bütün olarak düşünülen insan, eğitimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alınmıştır. Programda öğrenciyi, öğrenme ve bilgi üretme süreçlerinde etkin kılan program geliştirme yaklaşımları ve din kültürü alanının bilimsel kriterleri olmak üzere iki temel husus gözetilmiştir.[65] Bu temel hususlar Eğitimsel ve Dinbilimsel Yaklaşım çerçevesinde programda yerini almıştır.

---

[63] **Öğretim Programı**, s. 40.
[64] **Öğretim Programı**, s.41.
[65] **Öğretim Programı**, s. 9.

1.1.3.1. Eğitimsel Yaklaşım

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda **yapılandırmacı yaklaşım,**[66] **çoklu zekâ,**[67] **öğrenci merkezli**[68] öğrenme gibi yaklaşımların dikkate alındığı dile getirilmiştir. Programda, kavramsal bir yaklaşımın da izlenmekte olduğuna, din kültürü ve ahlak bilgisi dersiyle ilgili kavramların[69] ve ilişkilerin geliştirilmesinin vurgulanmakta olduğuna değinilmiştir. Programın odağında kavram ve kavram ilişkilerinin oluşturduğu öğrenme alanları bulunmaktadır. Kavramsal yaklaşım, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulmasına daha çok zaman ayırmayı ve böylece kavramsal ve işlemsel bilgiler arasında ilişki kurmayı gerektirmektedir. Benimsenen kavramsal yaklaşımla; öğrencilerin somut deneyimlerinden, sezgilerinden dinî ve ahlaki anlamlar oluşturmalarına ve soyut düşünebilmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu yaklaşımla dinî ve ahlaki kavramların geliştirilmesinin yanı sıra problem çözme, iletişim kurma, akıl yürütme gibi bazı önemli becerilerin geliştirilmesinin de hedeflenmiş olduğu belirtilmektedir. Öğrenciler; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dinî kavramları yorumlamayı ve düşüncelerini paylaşmayı, açıklamayı ve savunmayı, din ve ahlakı hem kendi içinde hem de başka alanlarla ilişkilendirmeyi öğrenirler. Dolayısıyla sağlam dinî ve ahlaki kavramlar oluştururlar.

---

[66] Yapılandırmacı Yaklaşım; her öğrenci öğrenirken, anlamı bireysel ve sosyal olarak yapılandırır. Her öğrenci önceki bildiklerini yeni bilgilerle birleştirerek kendi anlamını inşa eder. Deneyimden anlam oluşturulur. Bilgi doğrudan alınmaz, onu kendi gerçekleştirir. Bilginin tekrarı değil, bilginin transferi ve yeniden yapılandırılması söz konusudur. Bilgi ne kadar iyi sunulmuş olursa olsun, öğrenciler birtakım süreçlerle kişisel olarak bu bilgileri kullanmadıkça, geçmiş deneyimleri ile ilişkilendirmedikçe onu gerçekten öğrenmiş olmazlar. Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenmede dil gelişimi önemli rol oynamaktadır. Bkz. Mahmut Zengin, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım,** İstanbul, Dem Yay., 2011.

[67] Çoklu Zekâ Kuramı; öğretmenin sınıftaki her öğrencinin bireysel farklılığını ele alması ve gerektiğinde geleneksel öğretim yöntemlerinin dışına çıkarak sınıftaki bütün öğrencilere ulaşabilmelerinin olanakları üzerinde duran bir kuramdır." Bkz. Yüksel Özden, **Öğrenme ve Öğretme**, 7. bs., Ankara, Pegem A Yay., 2005, s. 106-135.

[68] Öğrenci Merkezli Öğrenme; öğrencilerin öğretim yaşantılarının ilgilerini, isteklerini, becerilerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak biçimde düzenlenmesidir." Bkz. Hatice Işılak, Alparslan Durmuş, **Kara Tahtayı Aşmak, Öğrenci Merkezli Öğretmenlik**, İstanbul, Kaknüs Yay., 2004, s. 6-9.

[69] Kavramlar listesi için bkz. **Öğretim Programı**, s. 22.

Programda, öğrencilerin etkinlikler yoluyla değerler kazanmasının da esas alındığına değinilmiştir. Yine programda ders içi, diğer derslerle ve ara disiplinlerle ilişkilendirme yapılarak öğrencinin, bilgisel gerçeği bir bütün olarak algılaması ve değerlendirmesi hedeflenmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'yla, öğrencilerin din ve ahlakla ilgili konuların öğrenilme sürecinde aktif olmaları esas alınmaktadır. Din ve ahlak konularını öğrenme aktif bir süreç olarak ele alınmıştır. Programda, öğrencilerin araştırma yapabilecekleri, keşfedebilecekleri, problem çözebilecekleri, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşıp tartışabilecekleri ortamların sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.[70]

1.1.3.2. Dinbilimsel Yaklaşım

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının geliştirilmesinde hem İslam dini hem de diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulup, dinlerin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden uzak durulduğu dile getirilmiştir. İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur'an ve sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım benimsenerek İslam diniyle ilintili dinsel oluşumları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmıştır. İnanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur'an ve sünnete dayanan ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Amaç, bireylerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerler hakkında doğru bilgilenmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlaki değerler, öğretime konu edilmiş, ancak Programın doktrin merkezli[71] bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir. Öğretim Programının tanıtıldığı bölümde de değinildiği üzere Program, **mezhepler üstü** ve **dinler açılımlı** bir yaklaşımı benimsemiştir.

Programın hazırlanmasında dikkate alınan hususlara ise şu şekilde değinilmiştir:

---

[70] **Öğretim Programı**, s. 9-10.

[71] Doktrin Merkezli Öğretim; uygulanacak din eğitiminin merkezine bir dini inancı veya onun mezhebini yerleştiren bir yaklaşımdır. Mezhebe dayalı, mezheplere göre, mezhep merkezli ya da konfesyonel öğretim olarak da adlandırılabilmektedir." Mehmet Bahçekapılı, **Avrupa'da Din Eğitimi,** İstanbul, Önder, 2012, s. 32.

- "Sağlıklı bir din ve ahlak öğretimiyle öğrencilerin, Türk Milli Eğitimi'nin Genel Amaçları arasında ifadesini bulan milli, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri, beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmeleri, böylece kültürel yabancılaşmanın önlenmesi,
- Evrensel boyutta insanlar, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde, dinin önemli bir etken olduğu, bu ilişkilerin olumlu yönde gelişebilmesi için bireylerin bilimsel yöntemle verilecek din öğretimine ihtiyaç duydukları,
- İslam dininin; kültürümüz, dilimiz, sanatımız, örf ve âdetlerimiz üzerindeki etkisi gerçeği dikkate alınarak İslam dininin ve bundan kaynaklanan ahlak anlayışı ile örf ve âdetlerin tanıtılmasına ve öğretilmesine ağırlık verilmesi,
- İslam düşüncesinde farklı anlayış ve yorum biçimleri hakkında bilgi verilerek saygı ve hoşgörü temelinde farklılıkların zenginlik olarak görülmesi,
- Öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarına genişlik kazandırmak ve başka din veya farklı düşüncede olanlara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı davranışlarda bulunmalarını sağlamak amacıyla diğer dinler hakkında genel bilgilerin verilmesi,
- Dinin sadece bilgi olarak öğretilmesiyle yetinilmeyip öğrencilerin aynı zamanda ahlaki erdemleri ve değerleri içselleştirmeleri,
- İnsanlık tarihi boyunca birey ve toplum üzerinde etkili olan dinin, doğru anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkıda bulunulması,
- Toplumda oluşan eksik bilgiden veya bilgisizlikten kaynaklanan yanlış dinî telakkilerin düzeltilmesi,
- Öğrencinin kendine güven duygusunun gelişmesi ve öğrenciyi araştırmaya sevk etmesi,
- Öğrencilerin manevi yönden sağlıklı bireyler olarak yetişmesi,
- Demokrasi bilincinin gelişmesi ve yerleşmesi hususları hedef alınmıştır."[72]

[72] **Öğretim Programı**, s. 10-11.

1.1.3.3. Öğretim Programında Hedeflenen İnsan Modeli

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programının temel yaklaşımlarına bu şekilde değindikten sonra bu programla nasıl bir birey yetiştirilmeye çalışıldığı, diğer bir ifade ile insan tasavvuru üzerine de birkaç şey söylemek yerinde olacaktır. Programın eğitimsel ve din bilimsel yaklaşımı bir bütün olarak ele alındığında belli bir ana fikir ve hedefler ortaya koyduğu görülmektedir. Eğitimsel manada, yukarıda açıklamaları yapılmaya çalışılan çeşitli yaklaşımlar ile öğrencileri ezberci bir din algısından uzaklaştırarak dini ve ahlaki kavramlarla tanışıklıklarını, yine kendi iç dinamiklerine yahut yeteneklerine dayandırmayı amaçladığı söylenebilir. Öğrencilerin, dini ve ahlaki değerleri kazanmaları ve içselleştirebilmeleri çeşitli etkinlikler ile desteklenmektedir. Dinbilimsel manada ele aldığımız da ise dikkati çeken ilk husus; öğrencilerin bu derste milli, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemelerinin hedeflenmiş olmasıdır. Bunun dışında ahlaki değer ve erdemleri içselleştirilmeleri üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Dinin kültür ile olan ilişkisini öğretmeyi amaçlayan programda, aynı zamanda, toplumsal hayatın bir parçası olan farklılıkları (dinin farklı yorum biçimlerini benimsemiş insanlar gibi) saygı ve hoşgörü ile karşılayıp bunların zenginlik olduğunun farkındalığına vakıf bireylerin yetişmesi de amaçlanmaktadır. Öğrencilerin doğru bilgiler ışığında manevi yönden sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri de amaçlardan bir diğeridir.

Görüldüğü gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında salt dini bilgilerin öğretimi üzerinde durulmamakta hatta din çoğunlukla kültür ile bağdaştırılarak aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra ahlaki erdemlerin içselleştirilmesi için de çaba harcanmaktadır. Öğrencilerin toplum içerisinde sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri için gerekli bilgi donanımı elde etmeleri de sağlanmaya çalışılmaktadır. Kısaca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yetiştirmeye çalıştığı insan modeli, belli bir dini kültüre sahip, erdemli vatandaşlardır diyebiliriz.

1.2. ALMANYA'DA EĞİTİM SİSTEMİ ve DİN DERSLERİ

Bu başlık altında eğitim sistemine genel bir bakış atılıp, Almanya'da din dersinin tarihi gelişimi, din dersi öğretmenlerinin yetiştirilişi ve hâlihazırda yürürlükte olan öğretim programı hakkında bilgiler verilmesi hedeflenmektedir.

1.2.1. Alman Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış

1949 yılından beri yürürlükte olan Federal Almanya Anayasası ile eğitim ile ilgili hususlar karara bağlanmıştır.[73] Eğitim sürelerini de el alan yasaya göre; eğitim süresi Volksschule'lerde sekiz, Gymnasium'larda dokuz yıl olarak düzenlenmiştir. 1959 yılında ise sekiz yıllık zorunlu eğitim ve anaokullarında tam gün hizmet verilmesi yasaya bağlanmıştır. 1964 yılında ise Hauptschule'lerin açılması, ülke genelinde belirli bir bütünlüğün sağlanması açısından önemli bir gelişme olmuştur.[74]

Yeni bir eğitim sisteminin gerekliliği üzerine alevlenen tartışmalar konusunda, 1973 yılında çalışmalar başlatmış olsa da, siyasi kavgalar ve maliyetin ağırlığı sebebiyle bir sonuca varılamamıştır. 1990 yılının sonuna doğru, iki Almanya'nın birleşmesi sonrası; o zamana kadar Batı Almanya'da uygulanan sistem, Doğu Almanya'da da uygulanmaya başlamıştır.[75]

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminde yetki ve sorumlulukların belirlenmesinde etkin olan temel faktör, devletin federal yapısıdır. Eğitim alanındaki yetki ve sorumluluklar federal hükümet ile eyaletler arasında dağıtılmış ve bu sorumluluklar Anayasa ile (**Grundgesetz**) belirlenmiştir.

Federal Almanya Anayasası; eğitim, öğrenim, kültür ve bilim alanlarına dair temel hükümleri içermektedir. Bu hükümler anayasanın;

---

[73] **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası**, Madde 7.
[74] Christoph Führ, **Deutsches Bildungswesen Seit 1945**, Bonn, Inter Nationes, 1996, s. 65-66.
[75] Arbeitsgruppe Bildungsforschung/Bildungsplanung, **Das deutsche Schulsystem, Enstehung, Struktur, Steuerung**, Essen, Verlag der Universität Duisburg Essen, 2004, s. 5-29

- Sanat, bilim, araştırma ve eğitim alanlarında, her bireyin özgür olduğunu ifade eden 5/3. maddesinde,
- Din, vicdan ve inanç özgürlüğünü vurgulayan 4. maddesinde,
- Meslek, iş ve mesleki eğitim yerlerini serbestçe seçme hakkı veren 12/1. maddesinde,
- Çocukların bakım ve eğitiminin, ana ve babanın doğal hakkı ve en önde gelen yükümlülüğü olduğunu vurgulayan ve devletin onlara bu görevi yerine getirmede yardımcı olacağının garantisini veren 6/2. maddesinde karşımıza çıkmaktadırlar.[76]

Anayasa ile çelişmemek kaydı ile eğitimde yasama ve yürütme öncelikli olarak eyaletlerin sorumluluğu altındadır.[77] Buna göre eyaletler, okulöncesi eğitimden yaygın eğitime kadar kendi eğitim sisteminin düzenlemesinde ve yürütülmesinde yetkili ve sorumlu bulunmaktadır. Ancak Anayasanın 7/1. maddesi uyarınca, bütün okul rejimi devletin denetimi altındadır.[78]

Federal hükümet düzeyinde eğitim işlerinin yürütülmesinden sorumlu temel merci ise, Eğitim ve Araştırma Bakanlığı'dır (BMBF[79]).[80] Eyaletler düzeyinde ise Eğitim, Kültür İşleri Bakanlıkları ve Bilim Bakanlıkları mevcuttur. Eğitim işlerini yürütmekle ilgili bu kurumlar farklı eyaletlerde farklı isimler almış olmakla birlikte, genel olarak Kültür İşleri Bakanlığı (Kultusministerium) ismi ile anılmaktadırlar.[81] Eyaletler arasında büyük farklılıkların oluşmaması ve koordinasyonun sağlanması için eyalet Kültür İşleri Bakanlarının her biri aynı zamanda Kültür İşleri Daimi Konferansı

---

[76] **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası**

[77] **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Madde 30** "[Eyaletlerin yetki ve görevleri] Bu Anayasadaki özel hükümler saklı kalmak üzere, devlet yetkilerinin kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesi eyaletlere aittir."

[78] Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland, **Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2011/2012**, Bonn, Eurydice, 2012, s. 24-25. Buradan sonra **Bildungswesen Deutschland** şeklinde kullanılacaktır.

[79] Eğitim ve Araştırma Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi) http://www.bmbf.de/, 26 Şubat 2014.

[80] **Bildungswesen Deutschland,** s. 37.

[81] Eyaletlerin Kültür İşleri Bakanlıklarına ait resmi internet sitelere buradan ulaşılabilir (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/dokumentation/lehrplaene/uebersicht-lehrplaene.html, 26 Şubat 2014.

(Kultusministerkonferenz – KMK[82]) üyesidir. Bu konferans, eğitim siteminde eyaletler bazında birliği amaçlar ve karar alma yetkisine sahiptir. Daimi Konferans aracılığı ile tüm eyaletleri ilgilendiren önemli konularda eyaletler arasında fikir alışverişi sağlanmaktadır.[83]

Alman eğitim sisteminin temel amaçları Kültür İşleri Daimi Konferansı tarafından belirlenmektedir.

Alman eğitiminde genel amaçlar yerine her bir öğretim kademesi için ayrı ayrı amaçlar belirlenmiştir. Söz konusu amaçlar arasında, Alman eğitim sisteminin genel amaçları olarak nitelendirilebilecek, üç ortak özellik dikkati çekmektedir. Bunlar;

- Her vatandaşın yeteneklerine uygun olarak gelişme ve olgunlaşmasına olanak tanımak,
- Bireyleri; demokratik değerlere uygun olarak, özgür ve barışçı bir toplumun sorumluluğunu bilen vatandaşlar olarak yetiştirmek ve
- Bireye kendi yaşamını düzenleyebilme yeteneğini kazandırmak ve onu yaratıcı çalışmalara yöneltmektir.[84]

Kültür İşleri Daimi Konferansı tarafından belirlenen amaçlar ve kriterler doğrultusunda eyaletlerin Kültür İşleri Bakanlıkları eyalete has okul yasaları düzenlemektedirler. Eyalet okul yasaları, uygulanan eğitim sistemine eyaletin popülasyon ve tipolojilerine göre şekil vermeleri açısından konu ile ilgili daha kapsamlı bilgi sağlamaları açısından önemlidir.

Niedersachsen Eyaleti Okul Yasasına da [**Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG)]** değinmek gerekirse; 19.06.2013 tarihinde yapılan güncellemeler ile yeniden yayınlanan bu yasanın ikinci maddesi okulun görevlerini düzenlemektedir.[85]

---

[82] Kültür İşleri Daimi Konferansı Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/, 26 Şubat 2014.
[83] Christoph Führ, **Deutsches Bildungswesen Seit 1945**, Bonn, Inter Nationes, 1996, s. 34-40.
[84] **Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland**, s. 82, 92, 112-113, 164-165.
[85] **Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG),** Stand: 19.06.2013.

Yasaya göre okul; öğrencilerin kişilik gelişimini Hristiyanlığı, Avrupa hümanizmini, liberalizm düşüncesini, demokratik ve sosyal özgürlükleri temel alarak desteklemelidir. Öğrencilere; temel hak ve sorumlulukları anlama, ahlaki kuralları ve dini ve kültürel değerleri anlama, insan ilişkilerini adalet, dayanışma ve hoşgörü esasına dayandırma, farklı etnik ve kültürel geçmişi olan insanları destekleme, ekonomik ve ekolojik bağlantıları kavrama, çevriyi koruma, anlaşmazlıkları çözme ve bunlarla başa çıkabilme, bilgilenme ve bu bilgileri kritize edebilme, algı ve ifade biçimlerini geliştirme ve yetenek ve olanaklarına bağlı olarak okul yaşantıları boyunca kendilerini geliştirerek bağımsız hareket edebilme yetisi kazandırmalıdır.[86]

Alman Eğitim Sistemi, genel ve mesleki eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Genel Eğitim kendi içerisinde; okul öncesi eğitim (Elementarbereich), ilköğretim (Primarbereich), iki kademeden oluşan (Sekundarstufe I ve Sekundarstufe II) ortaöğretim (Sekundarbereich) ve yükseköğretim (TertiärerBereich) bölümlerine ayrılmaktadır. Yaygın eğitim'de (Weiterbildung/QuartärerBereich) Genel Eğitim içerisinde sayılır.[87]

Almanya'da mecburi eğitim çocuğun altı yaşına girmesiyle başlar ve Berlin, Bremen, Nordrhein-Westfalen ve Saarland eyaletlerinde on yıl sürer. Bu eyaletler dışında kalan eyaletlerde ise zorunlu eğitim dokuz yıldır. Bu sürenin ardından eğer öğrenci Gymnasium gibi bir orta öğretim kurumunda Abitur yapmıyor ise, üç yıl süren bir mesleki eğitim (Ausbildung) almak zorundadır.[88] Böylelikle çocuğun altı yaşına girmesiyle başlayan eğitim mecburiyeti on sekiz yaşına kadar devam eder.[89]

---

[86] **Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG), § 2.**
[87] **Bildungswesen Deutschland,** s. 25-28.
[88] Bu süreç aşağıda daha detaylı bir şekilde izah edilmektedir.
[89] Führ, **a.g.e.**, s.85-89.

Tablo 2: Alman Eğitim Sisteminin Genel Görünümü

<table>
<tr><td colspan="3"></td><td colspan="12">Zorunlu Eğitim</td><td colspan="7"></td></tr>
<tr><td colspan="3">Okul Öncesi</td><td colspan="4">İlköğretim</td><td colspan="6">Ortaöğretim I. Kademe</td><td colspan="3">II.Kademe</td><td colspan="7">Yükseköğretim</td></tr>
<tr><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td><td>10</td><td>11</td><td>12</td><td>13</td><td>14</td><td>15</td><td>16</td><td>17</td><td>18</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr>
<tr><td colspan="3">Kindergarten</td><td colspan="4">Grundschule (bazı eyaletlerde süresi 5 yıldır)</td><td colspan="6">Gymnasium, Realschule, Gesamtschule, Hauptschule</td><td colspan="3">Gymnasiale Oberstufe (Abitur)</td><td colspan="3">Üniversite, Yüksekokul</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="13"></td><td colspan="3">Meslek Eğitimi (Ausbildung)</td><td colspan="7"></td></tr>
</table>

Okul öncesi eğitim (Elementarbereich), isteğe bağlı olarak 3-6 yaş grubundaki çocuklara verilir. Okul öncesi eğitim kurumları içinde en yaygın olanı **Kindergarten** adındaki ana okullardır. Genel olarak ana okullar; kiliselere, derneklere, birliklere ve sosyal yardım kuruluşlarına veya belediyelere bağlıdır.[90] Çocuğun topluma kazandırılmasına yönelik bir eğitim uygulayan okul öncesi eğitim kurumlarının görevleri; aile eğitimini desteklemek, tamamlamak, çocukların gelişim eksikliklerini gidermek, onlara daha iyi gelişim ve eğitim olanakları sağlayarak onları ilkokula hazırlamaktır.[91]

İlköğretim (Primarbereich) okul çağına gelmiş tüm öğrenciler için bütün eyaletlerde zorunludur. İlköğretim kurumları; **Grundschule** adı verilen dört yıllık, Berlin'de ve Branderburg eyaletinde ise altı yıllık okullardır.[92]

İlköğretim; öğrencileri öğrenmenin sistemli yapısı ile tanıştırmak ve kişisel yetenek ve becerileri doğrultusunda ders içeriklerine uyum sağlamalarını olmalarını temin etmekle yükümlüdür. İlköğretim kurumlarının temel amaçları ise; öğrencilere eğitimlerinin devamında ve hayatlarının sonuna kadar kullanacakları temel bilgileri

---

[90] Führ, **a.g.e.**, s.98-99, İrfan Başkurt, **a.g.e.**, s. 32.
[91] **Bildungswesen Deutschland,** s. 95.
[92] Führ, **a.g.e.**, s. 85.

vermek, onlara sosyal-psikomotorik becerilerini ortaya çıkarmakta yardımcı olmaktır.[93]

İlkokuldan sonra öğrenciler ilgi, yetenek ve başarılarına göre sınıf öğretmeni, okul müdürü ve velilerin ortak kararı ile yönlendirildikleri bir ortaöğretim kurumuna devam ederler. Akademik öğrenime hazırlayan Gymnasiumlara üstün başarılı öğrenciler; nitelikli bir mesleki eğitime hazırlayan Realschulelere orta düzeyde başarılı öğrenciler ve alt düzeydeki meslek okullarına hazırlayıcı bir eğitim veren Hauptschulere de başarı düzeyi düşük öğrenciler girmektedir.[94]

Ortaöğretim (Sekundarbereich), ilk iki yılı oryantasyon kademesi (**Orientierungsstufe**) olarak da adlandırılan birinci kademe (**Sekundarstufe I**) ile başlar. Bu kademe, öğrencilerin genel bir temel eğitim almalarının yanında kişisel eğilimlerini tanıma ve bu eğilimlerine göre yetiştirilme esasına dayanmaktadır ve öğrencilerin zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimini teşvik etmek, onlara bağımsızlık kazandırmak ve kişisel, sosyal ve siyasi sorumluluk alanlarında karar verme becerilerini geliştirmeyi, öğrencilerin anlama kapasitesine uygun olan bilimsel bir eğitimi garantilemeyi ve öğrencilerin beceri ve eğilimlerini kapsayan basamaklı bir eğitim vermeyi amaçlamaktadır.[95] Bu dönemin ardından öğrencilerin başarılarına göre farklı okullara yerleştirilmektedirler. Ortaöğretim kurumları çeşitli isimler alabilmekle birlikte, genel olarak Hauptschule, Realschule, Gymnasium ve Gesamtschule olarak adlandırılmaktadırlar.[96]

Hauptschule, temel genel eğitim vermekte olup genellikle 5. sınıf - 9. sınıf arasını kapsamaktadır. İlköğretimin altı yıl olduğu eyaletlerde 7. sınıfta başlamaktadır. Hessen, Nordrhein-Westfalen ve Niedersachsen eyaletlerinde on yıl zorunlu eğitim kapsamında 10. sınıfı da içermektedir. Hauptschule'de genel kültür ve mesleklere hazırlama eğitimi birlikte verilmektedir. Bu okulda öğretilen derslerden matematik ve

---

[93] **Bildungswesen Deutschland,** s.101, Başkurt, **a.g.e**., s. 32.
[94] Führ, **a.g.e.**, s.108.
[95] **Bildungswesen Deutschland,** s.111-112.
[96] **Bildungswesen Deutschland,** s.113.

yabancı dil (genellikle İngilizce), öğrencinin yeteneğine göre öğretilir. Bu şekilde öğrencilerin farklı öğrenme yeterliliklerini geliştirerek birçok öğrenciye ileri bir yeterlilik kazandırılmaktadır. Bu da öğrencilerin **Hauptschulabschluss** (ortaöğretim sertifikası) almalarını sağlayıp orta öğretimin diğer türlerine geçiş imkânını kolaylaştırmaktadır.[97]

Realschule, genişletilmiş genel eğitim vermekte olup genellikle 5. sınıf - 10. sınıf arasını, ilköğretimin altı yıl olduğu eyaletlerde ise 7. sınıf - 10. sınıf arasını kapsamaktadır. Hauptschulede okuyan öğrenciler başarı durumlarına göre 6. veya 7. sınıflarda Realschule'ye geçebilmektedirler. Realschule bitirme sertifikası (Realschulabschluss), öğrencilere mesleki eğitim veren bir üst öğretim kurumuna veya yükseköğrenime giriş yeterliliği almak üzere Sekundarstufe II'ye geçiş imkânı sağlamaktadır.[98]

Gymnasium, yoğunlaştırılmış bir genel eğitim vermekte olup ilköğretimde ilgi, yetenek, çalışma ve başarısındaki gelişim sürecine göre yükseköğretim yapabilecek düzeyde bulunan öğrencilerin yönlendirildiği okullardır. Gymnasiumlar genelde ortaöğretimin birinci ve ikinci kademelerinin her ikisini de kapsarlar ve 5. sınıftan 12/13. sınıfa kadar devam ederler. Gymnasium'un son iki/üç yılı ortaöğretimin ikinci kademesinde sayılmakla birlikte **Gymnasiale Oberstufe** adıyla anılmaktadır. Hauptschulede ve ya Realschulede okuyan öğrenciler başarı durumlarına göre 6. veya 7. sınıflarda Gymnasiuma geçebilmektedirler. Ayrıca, Realschule ve meslek okul mezunları için de özel sınıflar mevcuttur. Eyaletlerin çoğunda 12. sınıfta, bazılarında 13. sınıfta **Abitur** sınavı yapılmakta ve bu sınavda başarı gösteren öğrenciler genel yükseköğrenime giriş yeterliliği (**Allgemeine Hochschulreife)** elde etmektedirler. Birçok eyalette, Gymnasium'un 10. yılı sonunda tüm derslerden yeterli not alan öğrenciler Gymnasium'un üst seviyesine (Gymnasiale Oberstufe) geçerler.[99]

---

[97] Führ, **a.g.e.**, s.118-125, Başkurt, **a.g.e**., s. 32.
[98] Führ, **a.g.e.**, s. 125-130, Başkurt, **a.g.e**., s. 32.
[99] Führ, **a.g.e.**, s. 130-136, Başkurt, **a.g.e**., s. 33.

Gesamtschule; Hauptschule, Realschule ve Gymnasium'u aynı yapıda bir arada bulunduran okullardır. Alman eğitim sisteminde esas olan erken yönlendirmenin doğurduğu sakıncaları gidermeye yönelik böyle bir okul türü geliştirilmiştir. Bu okul ile Hauptschule, Realschule ve Gymnasium arasındaki geçişler kolaylaştırılmıştır. Bu okul sonunda, Hauptschulabschluss, Mittlerer Schulabschluss gibi farklı sertifikalar ve Gymnasiale Oberstufe'ya geçiş yeterliliği elde edilir.[100]

Ortaöğretimin ikinci kademesi (**Sekundarstufe II**) genel eğitim alanında Gymnasiale Oberstufe'yı, mesleki eğitimde ise bütün meslek okullarını kapsamaktadır. Gymnasiale Oberstufe öğrencileri yükseköğretime, meslek okulları ise mesleğe yönlendirmektedirler ve eğitim süreleri genel olarak üç yıldır.[101]

Öğrencileri akademik yükseköğretime hazırlayan genel eğitim Gymnasiale Oberstufeda verilir. Gymnasiale Oberstufe ortaöğretimin birinci kademesini tamamlayan öğrencilerin devam edebildiği üç yıl süreli bir genel eğitimdir. Gymnasium'un 10. sınıfını başarı ile tamamlayan, Realschule'yi ikinci yabancı dil okuyarak başarı ile tamamlayan ve Hauptschule'den belli bir başarı ile mezun olan öğrenciler, Gymnasiale Oberstufe'ya devam etmeye hak kazanırlar. Gymnasiale Oberstufe sınıflarında (11-13); ortaöğretim birinci kademedeki bilgilerden daha ayrıntılı bilgi verilir ve bu bilgiler ortaöğretim birinci kademede alınan bilgiler temel alınarak öğrenilir. Öğrenciler, bu eğitimin sonunda **Abitur** sınavına girmeye hak kazanırlar. Yukarıda da değindiğimiz üzere, yükseköğrenime giriş yeterliliği olan **Allgemeine Hochschulreife** ancak Abitur sınavını başarı ile geçmekle mümkündür.[102]

Almanya'da **yükseköğretim (Tertiärer Bereich)**, üniversiteler (Universitäten) ve eşdeğer yükseköğretim kurumlarında (Teknik Üniversiteler Technische

---

[100] Führ, **a.g.e.**, s. 136-144. Eyaletlerin bazılarında, Hauptschule ve Realschule'lerin verdiği eğitimi pedagojik ve örgütsel olarak bünyelerinde birleştirmiş olan okul türleri de mevcuttur. Bu okulların isimleri eyaletten eyalete farklılık göstermektedir. Bunlar; Mittelschule, Regelschule, Sekundarschule, Oberschule, IntegrierteHaupt- und Realschule, Verbundene oder Zusammengefasste Haupt- und Realschule, Regionale Schule, Realschule plus ve Erweiterte Realschule'lerdir. Bkz. **Bildungswesen Deutschland**, s. 113-114.

[101] Christoph Führ, **a.g.e.**, s. 145.

[102] **des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland**, s.117-122.

Hochschulen/Universitäten, Pedagoji Yüksekokulları Pädagogische Hochschulen vs.), müzik (Musikhochschulen) ve sanat (Kunsthochschulen) kolejlerinde, uygulamalı bilim üniversitelerinde (Fachhochschulen) verilmektedir.[103] Her yükseköğretim kurumu kendi alanında bilgi, beceri, metot eğitimi vermeyi ve öğrencilerini mesleki anlamda sorumluluk alabilecek donanımlarla mezun etmeyi amaçlamaktadır.[104] Her kurumda farklılık göstermekle birlikte eğitimin süresi en az üç yıldır. Öğrenciler eğitimini aldıkları alanla ilgili bütün dersleri başarı ile geçtikten sonra bir sınava tabii tutulmaktadırlar ve bu sınavdan başarılı olanlar Bachelor, kimi durumlarda ise Master dereceleri ile mezun olabilmektedirler.[105]

1.2.2. Almanya'da Din Dersleri

Almanya'daki Eğitim Sistemine bu şekilde değindikten sonra din derslerinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Bu başlık altında Almanya'da Din Dersinin tarihi gelişimine ve konuyla ilgili yasal düzenlemelere yer verilecektir. Ardından, Din Dersi Öğretmenlerinin yetiştirilmeleriyle ilgili temel bilgi sunulup Niedersachsen Eyaleti'nde yürürlükte olan 4. sınıf Din Dersi Öğretim Programı tanıtılacaktır.

1.2.2.1. Din Dersinin Tarihi Gelişimi ve Yasal Dayanakları

Alman eğitim tarihinde din derslerinin okullarda bir ders olarak verilmesi geç bir döneme rast gelmektedir.[106] Başlangıçta manastırlarda Kitab-ı Mukaddes'ten pasajların okunması şeklinde verilen din dersleri, Reformasyon sonrası değişikliğe uğramış: hem Alman eğitimi hem de din dersleri alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar arasında dogmatik bir din eğitimi yerine, düşünen bireylere din algısı hususunda yardımcı olabilecek yeni yöntemlerin önerilmesi de bulunmaktadır. Dönemin önde gelen simaları Luther ve Melanchthon, çocukların dini eğitimine büyük önem vermişlerdir ve Luther hazırladığı ilmihal ile halkın da ana dilinde ibadet

---

[103] **Bildungswesen Deutschland**, s. 143-144.
[104] **Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland,** s. 164-165.
[105] **Bildungswesen Deutschland**, s. 148.
[106] Christian Gerthlein, **Fachdidaktik Religion**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2005, s. 30.

edebilmesinin yolunu açmıştır.[107] Özellikle Luther'in çalışmaları o zamana kadar Latince bilmediği için hem dini ibadetlerini kendi başlarına yerine getirememiş halk için hem de sınıf farkı yüzünden eğitimsiz kalan çocuklar için büyük bir öneme sahiptir.[108]

Din dersleri için önemli bir dönüm noktası ise XVIII. yüzyılda, aydınlanma çağı teologları tarafından ortaya atılan ya da onlar tarafından uyarlanan, kiliseden bağımsız bir pedagojinin doğuşudur. Rousseau'nun etkisi ile gelişen bu pedagojide çocuğun eğitimdeki rolünün arttığı gözlemlenmiştir. Buna göre din dersi, Hz. İsa'nın öğretisini çocuklarda canlandırmayı, çocuğun ahlaki ve dini gelişimiyle ilgilenmeyi hedefleyen ve halk okullarında kilisenin gözetimi olmaksızın bağımsız faaliyet gösterecek bir derstir. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra kilise ile bağların koparılamayacağı anlaşılmış ve kilise ile olan ilişki yeniden düzenlenmiştir.[109]

Almanya'da dini yaşantı ile ilgili pek çok husus gibi din dersleri de öncelikle Anayasanın 4/2 maddesi üzerine temellendirilmiştir. Bu maddeye göre bireylerin, inanç, vicdan, din ve görüş özgürlüğü dokunulmazdır ve bireyin dinini hiçbir engelle karşılaşmadan yaşaması temin edilmektedir. Bu madde, kimsenin rızası dışında bir dine zorlanamayacağını ifade etmekle kalmayıp; devletin, vatandaşlarının yalnızca özel değil kamusal alanda da inançlarını istedikleri gibi yaşamalarına olanak tanımak zorunda olduğunu belirtmektedir.[110]

Almanya'nın genelinde okullar dini anlamda karmadır ve öğrenciler din derslerinde ayrılırlar. Anayasanın 7/2. maddesine göre veliler, çocuklarının din dersine katılıp katılamayacağı hakkında söz sahibidirler. Hristiyan olmayan öğrenciler bu madde sayesinde din dersinden muaf olabilmektedir. Ayrıca Çocukların Dini Eğitimi Hakkındaki Kanun'un (Gesetz über die religiöse Kindererziehung - KErzG) 5.

---

[107] **A.e.**, s. 30-36.
[108]Henning Schluss, **Religiöse Bildung im öffentlichen Interesse**, 1. bs., Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010, s.27-28.
[109] Gerthlein, **a.g.e.**, s. 37-47.
[110] Christian Gerthlein, Christhard Lück, **Religion in der Grundschule, Ein Kompendium**, Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 2006, s.68, Başkurt, a.g.e., s. 28.

maddesi[111] uyarınca, bir çocuk on dört yaşını bitirdiği günden itibaren dinini seçme özgürlüğü edinmiş olmaktadır. Buna göre de okuldaki din dersine katılmama kararı alabilir. Ancak günümüzde din dersine katılmayan öğrenciler için ahlak (Ethik) dersleri mecburi hale getirilmiştir.[112]

Almanya'da din dersleri hususunda başka ülkelere göre farklı bir uygulama söz konusu olup, bu uygulamaya **res mixta** adı verilmektedir.[113] Buna göre, Anayasanın 7/3. maddesi uyarınca, din dersleri mezhepsiz okullar dışındaki kamu okullarında okutulan olağan dersler (Ordentliches Lehrfach)[114] arasında sayılmakta ve devletin gözetim yetkisine zarar vermeyecek şekilde dini cemaatleri tarafından verilmektedir. Diğer zorunlu derslerle aynı konumda olan bu derslerin ihmal edilmesi söz konusu değildir. Bu dersler için öğretmen yetiştirme, bunların atanması ve ücretlendirilmesi, gerekli materyal ve ekipmanın sağlanması vb. devletin sorumluluğu altındadır.[115] Din dersinin şekillendirilmesi ise, Anayasaya ters düşmeyecek şekilde Eyalet Kültür Bakanlıklarına bırakılmıştır. Ancak 01.01.1949 tarihinde, Anayasa düzenlenmeden önce, Eyalet Yasasında okul rejimi ve din dersleri ile ilgili konuları düzenlemiş olan eyaletler Anayasanın bu maddesi yerine kendi eyalet yasalarındaki maddeye tabiidirler. Bu durum Anayasanın 141. maddesinden ifade edilmektedir.[116] Bu sebeple bazı eyaletlerde farklı uygulamalara rastlanmaktadır.[117]

Bunlardan ilki serbest şehir olan Berlin'deki uygulamadır. Burada din dersi olağan bir ders değildir ve bu dersin ölçme değerlendirmesi yapılmamaktadır. Bu eyaletteki din dersi okul içinde, ancak program dışında dini cemaatlerin sorumluluğu altında verilir ve ders kitapları da cemaatler tarafından hazırlanır. Dersler, Kitab-ı

---

[111] **Gesetz über die religiöse Kindererziehung – KerzG**, (Çevrimiçi) http://www.gesetze-im-internet.de/kerzg/BJNR009390921.html, 16 Şubat 2014.
[112] Jürgen Lott, "**Wie hast du's mit der Religion**" Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 1998, s. 46.
[113] Martina Aufenanger, **Religion und-oder Ethik in der Schule**, Münster, Lit Verlag, 2000, s.145.
[114] Başkurt, **a.g.e.**, s. 37.
[115] Gerthlein, Lück, **a.g.e.**, s. 68-69.
[116] **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Madde 141**: "[Din Dersi, <<Bremen Maddesi>>]7. maddenin 3. fıkrasının 1. cümlesi hükmü, 1 Ocak l949 tarihinde konusunu başka bir şekilde düzenlemiş bulunan eyalette uygulanmaz."
[117] **Bildungswesen Deutschland**, s. 15, Başkurt, a.g.e., s. 38.

Mukaddes Tarihi adıyla mezhepler arası nitelikte verilmektedir.[118] Serbest şehir olan Bremen'de de aynı uygulama mevcuttur.[119] Bunlardan farklı olarak Hamburg'ta, **Protestan Temelli Herkes için Din Dersi** adıyla farklı dinlere mensup ya da hiçbir dini geçmişi bulunmayan öğrencileri de kapsayan bir din dersi uygulaması mevcuttur. Dersler mezheplere göre ayrı ayrı değil bütün öğrencilere yönelik verilmektedir. Hamburg'ta yüzden fazla cemaatin bulunması bu uygulamayı bir nevi mecburi kılmışsa da asıl amaç, dinler arası diyaloğu desteklemek ve geliştirmektir.[120] Bir diğer farklı uygulama ile Brandenburg eyaletinde karşılaşılmaktadır. Burada 1996 yılından beri Yaşam Biçimi-Ahlak-Din (Lebensgestaltung-Ethik-Religon) isimli ders yasalaşmıştır. Bu dersin verilişinde kabul edilen model dinler arası modeldir. Hamburg'da olduğu gibi burada da bu derse bütün öğrenciler katılır. Yaşam Biçimi-Ahlak-Din dersinde inançlar itiraf edilmeksizin dinler ve dünya görüşleri öğretilmektedir ve karşılaştırmalı din bilimi esas alınmaktadır. Bu dersin yanında dini cemaatlere de okul mekânlarında fakat haftalık ders çizelgesi dışında ve isteğe bağlı olmak kaydıyla mezhebe dayalı din dersi verme hakkı tanınmıştır.[121]

Yukarıda dile getirdiğimiz farklılıkların dışında, din dersleri mezhebe dayalı bir şekilde, ilkokulun birinci sınıfından itibaren ders programı içerisinde yerlerini almaktadırlar. Bu dersler, Eyalet Kültür Bakanlıklarınca yapılan düzenlemelere göre bazı eyaletlerde haftalık iki bazılarında ise üç saat olarak verilmektedir. Bu derslerde

---

[118] Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, **Bildung für Berlin, Schulgesetz für Berlin**, Berlin, Oktober Druck AG, 2010, s. 20.
[119] Senator für Bildung und Wissenschaft, **Rahmenplan für die Primarstufe, Biblische Geschichte**, Bremen, t.y., s.150-152.
[120] Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung, **Bildungsplan Grundschule, Religion**, Hamburg, 2011, s. 11-17, Ayrıca bkz. İrfan Başkurt, **a.g.e.**, s. 75.
[121] Ministerium für Bildung, Jugend und Sport des Landes Brandenburg, **Rahmenlehrplan Grundschule Lebensgestaltung – Ethik – Religionskunde**, Deutschland, Hans Gieselmann Druck- und Medienhaus GmbH&Co KG, 2008, s. 17-32.
Bölgesel farklılıklar için ayrıca bkz. Recai Doğan, "Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli", **Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi**, İstanbul, İSAV, 2007, s. 274-281.

de diğer derslerde olduğu gibi sınav yapılmakta ve ders sonunda verilen not, sınıf geçme ya da kalma konusunda belirleyici olmaktadır.[122]

Bunların dışında günümüzde İslam dersi de zorunlu dersler arasında yerini almaya başlamıştır. Bu güne kadar anadil dersi bünyesinde ve çoğunlukla okulun dışında verilen İslam dersleri Baden-Württemberg,[123] Nordrhein-Westfalen[124] ve Niedersachsen[125] eyaletlerinde haftalık ders programı içinde pilot uygulamalar şeklinde yerini almıştır.[126]

1.2.2.2. Din Dersi Öğretmeni Yetiştirme

Almanya'da din dersi öğretmenleri, günümüze kadar kamu ve meslek okullarında Hristiyan din dersi okutmaktaydılar. Bu dersler Protestan ile Katolik din dersleri idi ve ayrı ayrı verilirdi. Günümüzde ise eyaletlerde farklılık göstermekle beraber Yahudilik, Ortodoks ve İslam dersleri de verilmektedir. Anayasanın 7/3. maddesi din derslerinin dini cemaatlerin temel ilkeleri doğrultusunda verilmesini öngörmektedir. Bu ise, din dersi öğretmenlerinde aranan temel şartlardan birinin, vereceği dersin inananı olmasını zorunlu kılmaktadır.[127]

Din dersinin okullarda okutulan olağan derslerden biri olması bu dersi verecek öğretmenlerin de yetiştirilmesini gerektirmektedir. Bunun için Almanya'da pedagoji yüksekokulları, ilahiyat fakülteleri ve üniversiteler bünyesinde din pedagojisi

---

[122] KMK'nın 13.12.2002 tarihli raporları: **Zur Situation des Evangelischen Religionsunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland** ve **Zur Situation des Katholischen Religionsunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland** (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/faecher-und-unterrichtsinhalte/religion-ethik.html, 16 Şubat 2014.

[123] Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyalet Kültür Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.standardsicherung.schulministerium.nrw.de/lehrplaene/lehrplannavigator-grundschule/.

[124] Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyalet Kültür Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi; http://www.kultusportal-bw.de/, Lde/778537?QUERYSTRING=islamische.

[125] Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyalet Kültür Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi; http://www.nibis.de/nibis.php?menid=3650.

[126] Bülent Uçar, Yaşar Sarıkaya, Der İslamische Religionsunterricht in Deutschland: Aktuelle Debatten, Projekte und Reaktionen, **İslamische Erziehung in Europa**, Ed. Ednan Aslan, Wien, Köln, Weimar, Böhlau Verlag, 2009, s. 87-18.

[127] Gertlein, Lück, **a.g.e.**, s. 69-70.

bölümleri açılmıştır.[128] Din dersi öğretmenlerinin yetiştirilme sürecinde ilahiyat, din bilgisi ve pedagoji alanlarını kaynaştırmalarına ve alanda uygulama yapmalarına önem verilmektedir. Bu bölümlerden mezun olan öğretmen adaylarının belirli bir süre staj yapmaları ve öğretmen olarak atanabilmeleri için eyalet idaresince gerçekleştirilen yeterlilik sınavında başarı göstermeleri gerekmektedir. Bu sınavda başarılı olanlar ise öğretmenlik yapmaya iki yıl daha devam edebilmektedirler. İki yılın sonunda bir yeterlilik sınavına daha girmeleri gereken öğretmenler, bu sınavdan da başarılı olmaları halinde öğretmenliğe devam etme hakkı kazanırlar.[129] Ancak Almanya'da din dersleri mezhebe dayalı verildiğinden ve yukarıda da değindiğimiz üzere dini cemaatin temel ilkeleriyle bağdaşmak zorunda olduğundan, bir öğretmenin din dersi verebilmek için dini cemaatin yani bu durumda kilisenin iznini alması gereklidir.[130] Kiliseler tarafından verilen belgeler ile (Katolik Kilisesince **missio canonica** ve Protestan Kilisesince **vocatio)** öğretmenler, Hristiyan inancına sadık kalacaklarını ve özel hayatlarında bunları uygulayacaklarını taahhüt etmektedirler.[131]

Almanya'da yukarıda değindiğimiz gibi bazı eyaletlerde İslam din dersi de okullarda okutulan zorunlu dersler arasında sayılmaktadır. Bu dersi verecek öğretmenler de üniversitelerin bu amaçla açılmış bölümlerinde yetiştirilmektedirler. İslam dersini verecek öğretmenler ise, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)'in kurmuş olduğu İslam teolojisi alanından uzman üç kişilik bir kurul (DİTİB-Landesverband) tarafından yeterli görülmeleri halinde görev alabilmektedirler.[132]

---

[128] Başkurt, **a.g.e.**, s. 47.
[129] Gabriele Bellenberg, Anke Thierack, **Ausbildung von Lehreriren und Lehrern in Deutschland**, Opladen, Leske + Budrich, 2003, s. 7-13.
[130] Başkurt, **a.g.e.**, s. 47.
[131] Gertlein, Lück, **a.g.e.**, s. 58-59, Başkurt, a.g.e., s. 39.
[132] Landesinstitut für Schule-NRW, **Islamkunde in Nordrhein-Westfalen, Einige Informationen**, 2007, s. 16-20 (Çevrimiçi) http://www.standardsicherung.schulministerium.nrw.de/cms/upload/svislam/download/islamkunde.pdf, 22 Eylül 2013.

1.2.2.3. Niedersachsen Eyaleti Din Dersi Öğretim Programı

Buraya kadar genel olarak Almanya'daki durumdan bahsedildi. Bundan sonra ise asıl konumuz olan Niedersachsen Eyaletindeki 4. sınıflarda uygulanan Katolik Din Dersi öğretim programı üzerinde durulacaktır.

Niedersachsen Eyalet yasasına göre din dersi zorunlu bir derstir.[133] Din dersi, okulun eğitim öğretim görevleri bağlamında öğrencilerin kişilik ve dünya görüşlerinin gelişimi açısından kendine has ve vazgeçilemez bir görev üstlenmektedir. **Konfesyonel**[134] yaklaşımın benimsendiği ders ile ilgili Yasa maddesi şu şekildedir:

Anayasanın 7/3. maddesi uyarınca cemaatin temel ilkelerine ters düşmeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğinden içerik ve dersi verecek öğretmene ait seçimler Katolik Kilisesi tarafından belirlenmektedir.[135]

Eyalet ilkokul Katolik din dersi öğretim programında, din dersinin hedeflerinin bu dersin görevleri ile beraber ele alındığını görülmektedir. Buna göre din dersinin temel hedefi, öğrencilere inanç ve din ekseninde sorumluluk sahibi düşünme ve eylemde bulunma yetisini kazandırmaktır. Öğretim programına göre ilkokul; öğrencilerin gelişimini, kültürü ve toplumsal bütünlüğü var eden ve etmekte olan manevi miras ile tanışık kılarak teşvik etmektedir. Söz konusu mirasın içerisinde mezhepsel formları ile Hristiyanlık da bulunmaktadır. Dolayısıyla da Katolik din dersi; ilkokulun eğitim ve öğretim görevine, çocuklara kültür ve medeniyet göstergeleri ile tanışlık kurmalarında ve bireysel anlamda bunların bir parçası olmalarında yardımcı olarak katkı sağlamaktadır. Öğrencilere dini yolda refakat etmekte ve onların algı, şekillendirme ve yargı güçlerinin gelişimini teşvik etmektedir. Katolik din dersi, öğrencileri yaşamlarını kilisenin yaydığı inanç nurunda anlamlandırmaları ve

---

[133] **Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG), § 124,** İrfan Başkurt, **a.g.e.,** s. 69.
[134] Konfesyonel yaklaşım; merkeze bir dini inancı veya onun mezhebini alır. Bu yaklaşımda aynı dini inanca sahip öğrenciler, bir sınıfta toplanarak kendi inanç öğretilerini kendi bakış açıları ile öğrenirler. Mehmet Bahçekapılı, **Avrupa'da Din Eğitimi**, s. 32.
[135] Niedersächsisches Kultusministerium, **Kerncurriculum für die Grundschule Schuljahrgänge 1-4, Katholische Religion**, Uni Druck, Hannover, 2006, s. 7, Buradan sonra **Kerncurriculum** şeklinde kullanılacaktır. Başkurt, **a.g.e**., s. 69.

şekillendirmeleri konusunda motive eder. Öğrenciler diğer mezhep ve dinlerin inançlarını ise, imkân dâhilinde olarak, bu inanca sahip insanlarla etkileşime geçerek öğrenirler.[136]

Niedersachsen Eyaleti Din Dersi Öğretim Programı geliştirilirken içerik ve süreç olarak iki ana eksen üzerine oturtulmuştur. İçerik ile ilgili kısmı temel sorular grupları (**Leitfragen**) oluşturmaktadır. Bu soru grupları içinde öğrencilerin ilkokula başlarken çeşitli dini tecrübelerini ve dini sorularını beraberlerinde getirdikleri dile getirilmektedir. Onlar, önceden de tanışık oldukları bir dini gerçeklik ile karşı karşıya gelecek ve bu vesile ile zihinlerindeki bu soruları sormaya teşvik edileceklerdir. Bu temel sorular, sormak ve keşfetmekle alakalı yöntem özelliklerini göstermektedirler. Bu şekilde, çocuğun soru sorma ufku ile Hristiyan geleneği ve Kitab-ı Mukaddes'in sunduğu anlamlar arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.[137] Temel soru grupları hazırlanan ders kitaplarına da yön verdikleri için bunlara detaylı olarak bu bölümün devamında değinilecektir.

Programın ikinci ana eksenini oluşturan süreç ise dini öğrenmenin çeşitli boyutlarına (**Dimensionen religiösen Lernens**) işaret etmektedir. Bir diğer ifade ile öğrencileri dini yönelim ve eylem yetisi kazandırmaya teşvik eden yollardır. Bunların kendilerini kazanımlarda ortaya çıkarması beklenmektedir.[138] Programın felsefi altyapısını da oluşturan bu boyutlar dört tanedir: **Algılamak/betimlemek, Anlamak/anlamlandırmak, İletişim kurmak/parçası olmak, Biçimlendirmek, eylemek**. Öğretim programına göre hazırlanan din dersi kitaplarının yapısını kapsamlı bir anlayabilmek için bunlara kısaca da olsa değinmek gereklidir.

Algılamak/betimlemek: Öğrenciler gündelik yaşantılarında dini fenomenleri algılamaktadırlar. Din dersi ise onlara yoğun ve toplu bir şekilde algılama, deneyimleme ve keşfetme imkânı sunmaktadır. Görerek, duyarak, hissederek, koklayarak, tadına bakarak şaşırma, hayrete düşme ve soru sorma imkânı

---

[136] **Kerncurriculum**, s. 7-8.
[137] **Kerncurriculum**, s. 12-13.
[138] **Kerncurriculum**, s. 13.

bulmaktadırlar. Kendi bireysel algıları, hisleri ve düşünceleri için ifade biçimleri geliştirmekte ve var olan formlara aşina olmaktadırlar.[139]

Anlamak/anlamlandırmak: Öğrencilerin beraberinde getirdiği tecrübeleri din ile diyaloğa sokularak anlamlandırılmaktadır. Öğrenciler, Kitab-ı Mukaddes'ten kıssalar ve kiliselerine ait başkaca inanç vesikalarını öğrenmekte ve bunların anlamlarını anlamaktadırlar. Kitabi ve dini bilgilerini kendi tecrübeleriyle birleştirerek çift yönlü bir anlam hareketi içinde bağdaştırmaktadırlar. Soru sorarak dünyayı ve yaşamı anlamlandırmanın farklı yollarını öğrenmekte böylelikle de kendi yaşamlarının oryantasyonunda ve ahlaki değer yargılarının oluşumunda yardımcı olacak yeni örnekler elde etmektedirler.[140]

İletişim kurmak/parçası olmak: Öğrenciler; sorularını ve inançlarını karşılıklı olarak aktaracak, devam ettirecek ve başkalarının inançları için anlayış geliştirecek imkânı bulmaktadırlar. Çeşitli şekillerde ne hissettiklerini, ne hayal ettiklerini, ne dilediklerini ve neden korktuklarını dile getirmektedirler. İnançlarının resim, jest, sembol ve kutlama gibi dışavurum şekillerine aşina olmaktadırlar. İlahi okumak ve ibadet etmek gibi dini ifade biçimlerine katılabilme yetisi kazandırılmaktadır.[141]

Biçimlendirmek/eylemek: Öğrenciler din dersinde çeşitli dini ifadeler için mekân ve zaman bulabilmekte, dini dışavurumun estetik biçimlerine ve sağlam bir yargı yetisi ve oryantasyona dayanan somut eylemlere yönlendirilmektedirler. Bu bağlamda din dersi insani ve sosyal biraradalığa büyük bir değer atfetmektedir. Bu, darda olan insanlarla empati kurarak, onlara yardım edebilmek adına yapılan projelerde kendisini göstermektedir.[142]

---

[139] **Kerncurriculum**, s. 13.
[140] **Kerncurriculum**, s. 13.
[141] **Kerncurriculum**, s. 13-14.
[142] **Kerncurriculum**, s. 14.

Söz konusu dört boyutla bütünleşik bir şekilde tanımlanan soru grupları müfredatın ve dolayısıyla da ders kitaplarının temelini oluşturmaktadır. Bunlar; yukarıda bahsedilen 6 temel soru grubu şunlardır:

1. İnsan hakkında sorular sorma: Programda öğrencilerin ilkokul çağında sevinç, kabul görmek, korku ve dışlanmak gibi deneyimlerinin olduğu vurgulanmıştır. Bu gruptaki sorular arasında Ben kimim? Nereden geliyorum? Beni üzen ve sevindiren şeyler nelerdir? Diğerleri kimler? İnsanlar ölmek zorunda mı? Ölümden sonra ne geliyor? bulunmaktadır. Bu soruların alışkanlık ve umut gibi insani ihtiyaçların gelişmesine ve kişilik ve anlam arayışına yönlendirdiği savunulmuştur. Bu sorular aracılığıyla öğrencilerin din dersinde; ifade ve anlama biçimlerini tanımayı, soru ve deneyimlerini kabul ve ifade etmeyi, bunları birlikte anlamlandırmayı ve hayatın dini boyutunu tecrübe etmeyi öğreneceklerine değinilmiştir. Öğrenciler böylelikle Tanrının yaratıcı ve koruyucu sıfatlarını öğrenecekler ve bu sayede kendilerine ve hayata karşı bir güven geliştireceklerdir.[143] Bu ana düşüncelerden hareketle öğrencilerin belli kazanımlar elde etmeleri beklenmektedir. Bunlar ise; sevinç ve keder gibi tecrübelerin ifade edildiği dini formları bilmeleri, yaşamın ve ölümün Tanrı'nın takdiri olduğunu, ölümden sonra bir yaşam olduğunu Kitab-ı Mukaddes'e dayandırarak anlamlandırmaları, kendilerinin ve diğer insanların yeteneklerinin ve kuvvetli taraflarının bunun yanında sınırlılıklarının ve zayıflıklarının farkına varmaları, sevinçli ve kederli anlara katılmayı ve bu gibi durumlarda nelerin yapılması gerektiğini bilmeleridir.[144]

2. Tanrı hakkında sorular sorma: Öğrencilerin okula başlarken bir Tanrı tasavvuruna sahip olduklarını vurgulayan programda bu alanda yapılmış dini bir eğitimi olmaksızın büyüyen çocukların bile bir Tanrı tasavvuruna sahip olduklarını dile getirilmiştir. Tanrı nerede? Tanrı kim? Tanrı nasıl? Dünyayı Tanrı mı yarattı? Tanrı bazen enden yardım etmiyor? Neden kötülüklerin olmasına izin veriyor? Tanrı ile nasıl konuşurum? Bazı insanlar Tanrı inanırken bazıları neden inanmıyor? Öğrencilerin bu gibi sorularına öğretim esnasında cevapların arandığına vurgu yapan

---

[143] **Kerncurriculum**, s. 15.
[144] **Kerncurriculum**, s. 17.

öğretim programına göre, başka insanların tecrübeleri gösterilerek öğrencilere kendi fikirlerini edinme yolu açılmış olacaktır. Ayrıca, öğrencilerin Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı tasavvuru hakkında bilgi edinecekleri ve Tanrı hakkındaki konuşmalara çeşitli ifade biçimleri ile katılacakları dile getirilmiştir.[145]

Bu konu ile ilgili kazanımlar ise öğrencilerin; insanların sevinçli ve kederli tecrübelerine dayanarak Tanrı'nın Kitab-ı Mukaddes'te yer alan sıfatlarını tarif edebilir olmaları, kendi Tanrı tasavvurlarını bazı hikâyeler ve kendi tecrübeleri ile ilişkilendirebilmeleri, Eski Ahit'in İsarailoğulları'nın Tanrı ile olan tecrübelerini anlattığını Yeni Ahit'in ise İsa'nın Tanrı'dan aldığı misyonu müjdelediğini bilmeleri, teslisin metaforik ve sembolik bir ifade olduğunu bilmeleri, dini dili geleneksel şekliyle anlayıp yorumlayabilmeleridir.[146]

3. Hz. İsa hakkında sorular sorma: Programda öğrencilerin Hz. İsa hakkında çeşitli sebeplerle çeşitli bilgilere sahip olduğu belirtilmiştir. Hz. İsa hakkında anlatılan hikâyelerin öğrencileri onun kişiliğini ve hayatını öğrenmeye meraklandırdığı vurgulanmıştır. Dersin; Hz. İsa kim? Nasıl görünüyordu? Nasıl yaşadı? Hz. İsa'nın özellikleri nelerdir? Hz. İsa Tanrı mı? Hz. İsa nelerden bahsetti? sorularının üzerine kurulduğu ve öğrencilerin Hz. İsa ve onun etkisi hakkında kendi temayüllerini oluşturmalarının istendiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Hz. İsa'nın Tanrı'nın sevgisinden bahsettiğini ve bu sevgiyi hissedilebilir kıldığını öğrendikleri ve Hz. İsa'nın kendi hayatları için ne gibi bir anlam ifade ettiği hakkında düşünmeye teşvik edildikleri dile getirilmiştir.[147]

Burada öğrencilere kazandırılmak istenilenler; Hz. İsa'nın Tanrı'nın Yeni Dünyasını (Tanrı'nın Krallığı) müjdelediği ve orada yaşadığı, havarilerin İsa'yı Mesih olarak tanıdıkları ve tanıttıkları, Hz. İsa'nın ölümünün Tanrı'ya ve insanlara olan sevgisinin bir sonucu olduğunu bilmeleri, dirilişini bu sevginin ve ölümden sonra Tanrı'nın katında devam edecek olan yeni hayatın bir onayı olarak anlamaları, son

---

[145] **Kerncurriculum**, s. 18.
[146] **Kerncurriculum**, s. 20.
[147] **Kerncurriculum**, s. 21.

akşam yemeğini kilisenin Evharistiya[148] ayini ile bağdaştırmaları ve Hz. İsa'nın dirilişine inanmanın insanlara güç ve umut vereceğini örneklerle dile getirebilecek konuma gelmeleridir.[149]

4. İnsanın dünyadaki sorumluluğu hakkında sorular sorma: Bu grup sorularda öğrencilerin yaratılıştaki güzelliği algıladıkları ve insan, hayvan ve bitkilerle deneyimleri olduğu, böylece de çevre bilinci ve değer algısı geliştirdiklerinden hareket edilmektedir. Ancak öğrenciler, özellikle medya aracılığıyla, yaratılışın insan tarafından tehdit edildiğini ve hatta insanların kendi aralarında da sorunlar yaşadığını öğrenip korku ve ümitsizliğe kapılmaktadırlar. Bu nedenden dolayı din dersinde öğrencilerin; Neden kurallara uymalıyım? İnsanlar neden kavga ediyorlar? Neden savaşlar var? İnsanlar dünyayı bozuyorlar mı? Nasıl ve nerede diğer insanlara yardım edebilirim? Yaratılıştaki güzelliklerin baki kalması için bir şeyler yapabilir miyim? bu gibi sorularının ve sıkıntılarının ciddiye alındığı vurgulanmıştır. Öğrencilerin dünyaya karşı sorumluluk bilinci geliştirmeleri hususunda yüreklendirildiği ve imkânları dâhilinde barışçıl bir yaşam ve yaratılışın korunması için çalışacak şekilde yönlendirildikleri ifade edilmiştir.[150]

Bu soru grubunun sonunda elde edilecek kazanımlar ise şu şekilde verilmiştir: Yaratılışın korunması ve adil bir dünya için Tanrı'nın insana sorumluluk verdiğini anlatan Kitab-ı Mukaddes metinlerini bilir. Kitab-ı Mukaddes'teki emirlerin başarılı bir hayat için yol gösterici olduğunu anlar. Zayıf ve mağdur insanlara yardım etme imkânlarını algılar ve yardım eder. İnsanın yaratılışı koruma sorumluluğunu bilir ve elinden geldiğince bu sorumluluğunun bilincinde davranışlar sergiler.[151]

---

[148] Evharistiya, grekçe eucharistia kelimesiyle ifade edilen ve "komünyon", (kutsal sofra) ismiyle de anılan evharistiya, "Tanrı'ya şükür duasında bulunma" manasına gelmektedir ve bunun için "şükran duası" isimlendirmesi de kullanılmaktadır. Mesih'in çarmıha gerilmesi evharistik kurban olarak değerlendirilmektedir. Katolik Kilisesine göre Evharistiya ayininde papazın ikram ettiği bir parça ekmeği yiyen İsa-Mesih'in etini yemiş, yine papazın uzattığı kâseden şarabı içen de İsa-Mesih'in kanını içmiş sayılmaktadır. O zaman inkarnasyon gerçekleşmekte ve Hıristiyan imanına sahip kişi İsa Mesih ile et ve kan olarak birleşmiş olmaktadır. Bkz. Mehmet Katar, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, 2 bs., İstanbul, TDV Yay., 2007, s. 109.

[149] **Kerncurriculum**, s. 23.

[150] **Kerncurriculum**, s. 24.

[151] **Kerncurriculum**, s. 26.

5. İnanç ve kilise hakkında sorular sorma: Programda öğrencilerin; ailelerinde ya da çevrelerinde inanan insanların inançlarını nasıl ifade ettiklerine, nasıl ibadet ettiklerine, ayinlerine ve yardımlaşmalarına şahit oldukları ve kendilerinin de belli bir deneyimlerinin olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle ortaya çıkan Benim vaftiz törenim nasıldı? Paskalya neden kutlanıyor? İnsanlar neden kiliseye gidiyor? Arkadaşım neden başka bir kiliseye gidiyor? gibi soruların dini yaşantı ile ilgili oldukları ve öğrencilerin gerek okulda gerekse okul dışında dini yaşantı biçimleriyle tanışıklarının sağlandığına, dini ritüel ve ibadetlerin anlamlarının kavratıldığına ve öğrencilerin bunlara katılmalarının sağlandığına değinilmiştir.[152]

Bu temel soru grubu ile ilgili konularda öğrencilere kazandırılmak istenenler öğrencilerin; dini takvimlerine göre bayramları ortaya çıkış hikâyeleri ve onlara ait işaret ve semboller ile birlikte öğrenmeleri, bir ayine anlayarak katılabilecek olgunluğa erişebilmeleri, Evharistiya ve barışma'yı altında yatan anlamları ile birlikte anlamaları ve tasvir etmeleri, Yahudilik inancında Şabat'ın Hristiyan inancında Pazar gününün ne anlama geldiğini ve aynı Hristiyan inancının farklı mezheplerde yaşanıyor olduğunu bilmeleridir.[153]

6. Dinler hakkında sorular sorma: Bu temel soru grubu ile ilgili programda öğrencilerin çevrelerinde farklı dinlere inanan, farklı şekilde ibadet eden, dindar ya da dindar olmayan insanlarla karşılaştıkları ve bunların onları meraklandırdığı ifade edilmiştir. Bütün insanlar Tanrı'ya mı inanıyor? Ben hangi dine mensubum? Müslümanlar ve Yahudiler neye inanıyor? Neden farklı dinler var? gibi sorular soran öğrencilere, insanların bir dine ve inanmaya ihtiyaçları olduğu bilgisinin verilmesinin önemine de değinilmiştir. Ders programında; öğrencilerin dinler arasındaki benzerlikleri keşfetmeleri ve Hristiyan inancının köklerinin Yahudilikte olduğunu kavramaları sağlanmakla birlikte farklılıklar karşısında nasıl davranmaları gerektiği hususunda da bilgilendirildikleri ifade edilmektedir.[154]

---

[152] **Kerncurriculum**, s. 27.
[153] **Kerncurriculum**, s. 29.
[154] **Kerncurriculum**, s. 30.

Bu soru grubu ile ilgili kazanımlar ise şöyle sıralanmıştır: Öğrenciler; farklı dine inanan insanların da âlem, yaşam ve Tanrı hakkında düşündüklerini, sorular sorduklarını ve cevaplar aradıklarını bilirler. İslam dininin önemli unsurlarını sayarlar. Hristiyan, Yahudilik ve İslam'ı birleştiren ve ayıran özelliklerini sıralarlar. Dini sebeplerden dolayı insanların kendilerinden farklı davranabileceklerine karşı anlayış geliştirirler.[155]

1.2.3. Öğretim Programında Kullanılan Temel Yaklaşım

Çalışmamızın temelini oluşturan ders kitaplarının hazırlanmasında başat rol oynayan faktör, öğretim programlarında kullanılan temel yaklaşımlardır. Niedersachsen Eyaleti'nde kullanılan Katolik Din Dersi Öğretim Programı çerçevesinde, eğitimsel ve din bilimsel olarak iki temel başlıkta ele alınabilecek olan bu yaklaşımlar, öğrencilerin okulda ve sosyal yaşantılarında etkin rol almaları ve sorumluluk bilincine sahip olmaları üzerinde durmaktadır.[156]

1.2.3.1. Eğitimsel Yaklaşım

Öğretim programında kullanılan eğitimsel yaklaşım, öğrenciye kazandırılacak yeterlilikler çerçevesinde ele alınmaktadır. Program öğrenmeyi; öğrencinin okula başlamasından önce başlayan, okulda kaliteli bir şekilde gelişerek süreklilik gösteren hatta mesleki yaşantıda bile devam eden bir süreç olarak tanımlamaktadır.[157] Yeterlilik kazanımı, öğrencilerin kendilerinde hali hazırda bulundurdukları yetenek, bilgi, beceri, hazır bulunuş, tavır ve düşünce gibi özelliklerinin, daha karmaşık soru ve sorunları işleyebilme seviyesinin yükselmesiyle birlikte kendini gösterecektir. Derslerde becerilerin kazanımı sistemli ve kümülatif bir şekilde gerçekleşmelidir. Bu süreç içerisinde, bilmek ve pratiğe dönüştürmek aynı derecede önem taşımaktadır.

---

[155] **Kerncurriculum**, s. 32.
[156] **Kerncurriculum**, s. 5.
[157] **Kerncurriculum**, s. 5.

Ders sonunda, aşağıda verilen kazanımları edinmiş olan öğrencilerin, öğrendikleri bilgileri pratiğe dönüştürmesi beklenmektedir.[158]

Öğrencilerin edinmeleri istenen yeterlikler; daha önceden edindikleri bilgiye başvurmaları, ihtiyaç duydukları bilgiyi bulma yeteneğini kazanmaları, karşılaştıkları durumun temel sorununu anlamaları, eylemlerini düşünüp planlayabilmeleri, çözüm imkânlarını denemeleri, eylem esnasında bilgi, yetenek ve becerilerini kullanmaları, eylemlerinin sonucunu belli kriterlere dayanarak kontrol edebilmeleridir.[159] Programda; **örgütleme**[160] (organisieren), **yineleme**[161] (memorieren) ve **anlamlandırma**[162] (elaborieren) gibi öğrenme stratejilerinin öğrenme sürecinin verimli bir şekilde biçimlendirilmesine olanak tanıdığı ifade edilmektedir. Bunlar öğrenme sürecinin planlanmasını ve kontrolünü sağlarken; neyin, nasıl ve ne kadar öğrenildiğini konusunda dönüt alınmasını da kolaylaştırmaktadır.[163] Programda kullanılan yaklaşım türü açık bir şekilde ifade edilmemiş olsa da kullanılan stratejiler doğrultusunda **yapılandırmacı** yaklaşımın benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır.[164]

---

[158] **Kerncurriculum**, s. 5.
[159] **Kerncurriculum**, s. 5.
[160] Örgütleme; öğrenilecek bilgilerin yeniden düzenlenip yapılandırılarak öğrenilmesini sağlayan stratejilerdir. Örgütleme stratejileri anlamlandırma stratejileriyle birlikte kullanılır. Örgütleme kavramının ilk kullananlardan biri Ausubel'dir. Ön örgütleyiciler olarak ifade edilen bu kavram, öğrenilmesi gereken konuya göre öğrencilerin hazırlanması ve önceden öğrendikleriyle yeni öğrenilecek bilgilerin sistemli olarak kavranmasına yardımcı olan araçları kapsamaktadır." Ali Rıza Erdem, Öğrenmede Etkili Yollar: Öğrenme Stratejileri ve Öğretimi, **İOO**, C.IV, S.1, s. 3, (Çevrimiçi) http://ilkogretim-online.org.tr/vol4say1/v04s01m3.pdf, 01 Mart 2014.
[161] Yineleme; temel etkinlik zihinsel yinelemedir. Olduğu gibi hatırlanması istenen bilgilerin öğrenilmesinde bu stratejiler etkilidir. Temel öğrenmeler için kullanılır. Öğrenciler yineleme stratejilerini ana sınıfında öğrenmeye başlar. Öğrenciler 6-7 yaşlarında yineleme stratejilerini kendilerine öğretildiğinde ve söylendiğinde kullanırlar. 11-12 yaşlarından itibaren de öğrenciler yineleme stratejilerini kendiliğinden kullanma eğilimi gösterirler. Değiştirmeden yazma-anlatma, aynı sözcüklerle yazma, satır altı çizme yineleme stratejileridir. Ali Rıza Erdem, **a.g.m.**, s. 2.
[162] Anlamlandırma; Bilgi birimleri arasında ilişki kurarak anlamlı öğrenmeyi sağlayan stratejilerdir. Öğrenciler bu stratejilerde öğrenmeyi amaçladıkları yeni bilgiyi, daha önce öğrendikleri ve uzun süreli belleklerinde var olan bilgilerle bütünleştirerek, ona anlam yükleyerek öğrenirler. Zihinsel imge oluşturma, cümlede kullanma, benzetim yapma, özet çıkarma, not alma anlamlandırma stratejileridir. Ali Rıza Erdem, **a.g.m.**, s. 2-3.
[163] **Kerncurriculum**, s. 6.
[164] Yapılandırmacı yaklaşım ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Muhiddin Okumuşlar, **Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi**, Konya, Yediveren Yay., 2008.

1.2.3.2. Dinbilimsel Yaklaşım

Din Dersinde Anayasada belirtildiği üzere konfesyonel bir yaklaşım benimsenmiştir. Dinbilimsel yaklaşım ele alınırken, **konfesyonel** din dersinin özünün inanç ve kilisenin **öğrenci merkezli** bir bakış açısıyla tematize edilmesi olduğu bu sebeple öğretmeninin Katolik inancını benimsemiş olması gerektiği ve dersin içeriğinin de Katolik inanca göre düzenlendiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin henüz kilise ve dini yaşantı ile ilgili yeterli tecrübeye sahip olmasalar da vaftiz edilmek suretiyle kilise ile aralarında dini açıdan önemli bir bağın olduğunun altı çizilmiştir. Öğrenci merkezli bir din dersinin öğretilenlerin pratiğe dönüştürülmesi halinde başarılı olacağına değinilmiştir.[165]

Programa göre, Katolik inancının merkezinde Hz. İsa; onun yaşamı, acıları ve ölümü ve Tanrı'nın bahşetmesi ile mucizevi bir şekilde yeniden dirilişi, hikâyeler ve ayinler ile kutlanarak yer almaktadır.[166] Tanrı, Hz. İsa ve iman hakkında öğretici ve teolojik konuşmaların öğrencileri düşünmeye sevk etse de başarılı bir din dersinin onları dini dışavurum biçimleriyle tanışık kılması gerektiğinin önemine değinilmiştir. Bu sebeple din dersi, özellikle ilkokul çağındaki öğrencilerin henüz soyut bilgi ve kavramları anlayamamaları sebebi ile daha çok inancın pratik şekilleriyle onlara ulaşmaya çalışmaktadır. Program; din dersinin öğrencileri dini ifade biçimleri ile tanıştırmakta, kilise binaları gibi dinin yaşandığı yerleri gözlemleme şansı sunmakta olduğuna vurgu yapmakta ve öğrencilerin, söz konusu yerlerde din dersinin okulda veremeyeceği sayısız tecrübe ve tasavvuru tanıma imkânı bulacakları ifade edilmiştir.[167]

Dinbilimsel yaklaşım anlatılırken vurgulanan önemli bir husus ise, konfesyonel eğitimin kesinlikle tek bir bakış açısının gelişimini desteklemediği, aksine farklı mezhep ve dinleri anlamayı, onların bakış açıları ile empati kurarak daha geniş bir algı

---

[165] **Kerncurriculum**, s. 9.
[166] **Kerncurriculum**, s. 9.
[167] Die deutschen Bischöfe, **Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen**, Deutsche Bischofskonferenz, Bonn, 2005, s. 23.

geliştirmeyi amaçladığıdır. Ancak bunu yapabilmesi için öğrencinin, önce kendisinin, belli bir bakış açısına sahip olmasının şart olduğu açıktır. Bu sebeple de öğrencinin kendi kimlik inşasını tamamlamış olması, başkaları ile diyaloğa geçmesinin ön şartı olmaktadır.[168] Öteki (azınlıklar) ile kurulan ilişkilerin ve insanlara karşı olan davranışların saygı çerçevesinde düzenlenmesinde din dersinin önemli olduğu dile getirilmiş ve son olarak da konfesyonel din dersinin "diyaloğa açık bir kimlik" inşasına katkı sağladığı ifade edilmiştir.[169]

1.2.3.3. Öğretim Programında Hedeflenen İnsan Modeli

Katolik Din Dersi programının temel yaklaşımlarına bu şekilde değindikten sonra bu programla nasıl bir birey yetiştirilmeye çalışıldığı, diğer bir ifade ile insan tasavvuru üzerine de birkaç şey söylemek çalışmamızın üzerinde durduğu bir konu olması sebebiyle yerinde olacaktır.

Programda kullanılan temel yaklaşımların merkezinde öğreti ve pratikleri ile Hristiyan inancının olduğu fark edilmektedir. Öğrencilerin hem zihnen hem de fiziken öğrenme sürecine aktif olarak katılımını sağlanmayı amaçlayan program dikkatlice incelendiğinde; programda kullanılan eğitimsel yaklaşımın yalnızca din dersi için değil, din dersini de içine alan ilkokul sürecinin tamamı için geliştirildiği anlaşılacaktır. Bu noktadan hareketle din dersi; okulun görevlerine de hizmet eden, ancak diğer derslerden farklı olarak, yalnızca eğitimsel yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeyen bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de din dersi, yetiştirilmesi amaçlanan insana dini ve ahlaki açıdan katkıda bulunacaktır.

Din bilimsel manada incelendiğinde ise program, öğrencilerin Hristiyan dininin Katolik mezhebine inanan ve bunu hem zihni dünyalarında anlamlandıran hem de pratik yaşantılarında dışa vuran ya da nasıl dışa vuracağını bilen bireyler olarak yetişmelerini hedeflemektedir. Bu yapılırken toplumdaki farklı görüş ve dini inanca sahip insanlarla da saygı ve hoşgörü çerçevesinde ilişkiler kurulmasını teşvik etmekte

---

[168] **Kerncurriculum**, s. 10.
[169] Die deutschen Bischöfe, **a.g.e.,** , s. 29-30.

ve öğrencilerin toplumda, birlikteliğin önemini kavramış bireyler olarak varlık göstermelerini imkanlı kılmaktadır. Din dersinin, aynı zamanda, öğrencilerde diyaloğa açık bir Hristiyan kimliği inşa etme hususunda önemli katkılarının olduğu dile getirilmektedir.

Görüldüğü üzere din dersi; temelde Katolik mezhebinin öğretilerinden hareket ederek Hristiyan kimliğini kazanmış, hayatlarını din ile anlamlandırıp dine göre şekillendiren, ancak farklı bakış açılarına da hoşgörüyle yaklaşabilen, toplumsal bütünlüğün önemini kavramış, sorumluluk bilincine sahip ve erdemli bireyler yetiştirmeye çalışmaktadır.

* * *

Buraya kadar çalışmada esas alınan iki örnek ülkenin; eğitim sistemleri, din dersleri ve öğretim programlarına yer verilmiştir. Yapılan incelemede anlaşıldığı üzere Türkiye ve Almanya'daki yönetim sisteminin farklılığı eğitim sistemlerinin de birbirinden farklılaşmasına neden olmuştur. Türkiye'nin eğitim sisteminin tek bir idare tarafından yönetilen merkeziyetçi yapısı, din derslerinin günümüzdeki şekli almasında rol oynamıştır. Anayasanın üzerine kurulu olduğu laiklik ilkesi din derslerinin sadece Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve denetlenen bir yapı kazanmasına neden olmuştur. Almanya ise federal bir devlettir ve eğitim sistemi anayasaya ters düşmeyecek şekilde eyalet yönetimlerinin uygulama alanına girmektedir. Din dersleri ise devlet ve dini cemaatlerin ortak sorumluluğundadır. Burada dikkati çeken en büyük farklılık, Türkiye'de din dersleri üzerinde herhangi bir dini otoritenin yetkisinin olmayışı, bunun aksine Almanya'da ise, dini cemaatlerin ilkeleri ile belirlenmesidir. Bu durum Türkiye'de belli bir mezhebe dayalı olmayan İslam dininin kök değerlerini temel alan mezheplerüstü bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılarken Almanya'da ise mezhebe dayalı bir din eğitimi verilmesine zemin hazırlamıştır.

Öğretim programlarının, yetiştirilmesi hedeflenen insan modelleri hususunda önemli ölçüde ayrıştıkları da görülmektedir. Türkiye'de dini bir kültüre sahip erdemli vatandaşlar yetiştirilmeye çalışılırken Almanya'da hayatlarını din ile anlamlandırmış, toplumsal bütünlüğün önemini kavramış ve sorumluluk bilincine sahip erdemli

bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir. İkinci bölümde görüleceği üzere bu husus, din dersi kitaplarının biçim ve içerik açısından şekillenmesinde başat bir rol oynayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ve ALMANYA'DA KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI

Çalışmamızda daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye ve Almanya'da uygulamada bulunan din derslerinin tarihi ve siyasi altyapıları öğretim programlarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Benzer bir durum, ders kitapları için de geçerlidir. Çalışmamızın bu bölümünde ise en yaygın olarak kullanılan din dersi kitapları üzerinden Türkiye ve Almanya'daki din dersi kitapları incelenecektir.[1]

2.1. TÜRKİYE'DE KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI

Türkiye'de, günümüz anlamıyla ders kitaplarının ilk örnekleri XVIII. yüzyılda görülmeye başlanmıştır.[2] Başlangıçta Mühendishane için basılan ders kitapları zamanla Mühendishane Matbaası tarafından ilk ve orta dereceli okullar için de hazırlanacak düzeye gelmiştir. Bu dönemde kullanılan ders kitapları içerisinde Türk yazarlar tarafından kaleme alınmışların yanı sıra Fransa'dan alınarak çevrilen kitapların da bulunduğu anlaşılmaktadır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanması ile birlikte değişen eğitim sistemi yeni öğretim programlarının ortaya çıkmasına ve dolayısıyla da ders kitaplarının yeniden ele alınmasına zemin hazırlamıştır.[3] Bu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği nitelikler doğrultusunda ders kitaplarının özel sektör tarafından hazırlandığı görülmektedir.[4]

---

[1] Araştırmamızın örneklemi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Giriş.
[2] Erdal Aslan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları", **Eğitim ve Bilim,** 2010, C.XXXV, S. 158, s. 217.
[3] Erdal Aslan, **a.g.m.**, s. 217-218.
[4] Murat Gökdere, Esra Keleş, "Öğretmen ve Öğrencilerin Fen Bilgisi Ders Kitaplarını Kullanma Düzeyleri Üzerinde Müfredat Değişikliğinin Etkisi", **Milli Eğitim Dergisi**, S. 161, Kış 2004, (Çevrimiçi) http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/161/gokdere-keles.htm, 19 Şubat 2014.

Düzeltme

Din dersi kitaplarına bakıldığında ise 1924 eğitim-öğretim yılında verilen din derslerinde ilkokullarda Elif Ba ve Kıraat, liselerde ise Elmuhtasarat, Tavzih-i İbadet, Siyer ve Kısas-ı Enbiya gibi isimlere sahip kitapların okutulduğu tespit anlaşılmaktadır.[5] Bu uygulama 1973 yılına kadar devam etmiş; 1973 ve 1991 arasında kitaplar yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmış, bu tarihten sonra ise 1991'de özel sektör yeniden devreye sokulmuştur.[6] 1995 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği yayınlanmıştır.[7] 11.12.2012 tarihinde son haliyle yeniden yayınlanan bu yönetmelik,[8] ders kitaplarının hazırlanmasında esas alınan kriterleri belirlemektedir. Bu kriterlere göre hazırlanan kitaplar Talim Terbiye Kurulunca incelendikten sonra ders kitabı olarak kabul edilmektedir.[9]

Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'ne göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri için hazırlanacak olan kitaplarda ise aranan ilk özellik, yazarlarının yazdıkları alanlara dair eğitim almış olmalarıdır. Kitap biçimsel açıdan; iç ve dış kapak, yapı malzemeleri ve kaliteleri, baskı kalitesi, sınıf düzeylerine göre yazı boyutlarının, türlerinin ve cümlelerin uygunluğu, kitabın son bölümün sözlük ve indeksin olup olmadığı gibi özellikleri kapsamalıdır. Görsel açıdan bir kitapta resim, tablo, grafik, şema gibi detayları öğrencinin seviyesine ve konuya uygun olarak kullanmalıdır. Kurula göre ders kitabının en önemli özelliği, içeriğin öğretim programında verilen amaç, hedef ve kazanımlar doğrultusunda hazırlanmış olmasıdır. Ayrıca kitapta kullanılan dil ve üslup öğrencinin seviyesine uygun olmalı ve öğrencilerin konuyu anlama durumunu ortaya koyması açısından ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmesi gerekmektedir.[10]

---

[5] Erdal Aslan, **a.g.m.**, s. 221-229.
[6] Eyüp Şimşek, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları "Ahlak" Öğrenme Alanlarının İncelenmesi", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 38, Erzurum, 2012, s. 192.
[7] Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi**, S: 2434, 3 Temmuz 1995, s. 597-612.
[8] Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi**, S: 2664, 10 Ocak 2013, s. 1-2.
[9] **Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği**, Madde: 13-19.
[10] Cemal Tosun, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz**, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8**, Ed. Leyla Küçükahmet, Nobel Yay., Ankara, 2001, s. 25-70.

2.1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Kitabı

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf[11] kitabı ilköğretim okullarının 4. sınıflarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için hazırlanmış bir ders kitabıdır. Kitabın ilk baskısının hangi tarihte yapılmış olduğuna dair kitapta herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte elimizdeki 5. baskısı, 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca basılmıştır. Türkiye'de yalnızca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitapları değil bütün ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayından geçmek zorundadır. Bu kitap Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.2008 gün ve 106 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. İlk ve ortaöğretim kurumlarında çoğunlukla MEB Yayınlarının hazırlamış olduğu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı kullanılmakta olup; 4. sınıflar için Gizem Yayıncılığın, 5. sınıflar için Doku Yayıncılık ve İlke Yayıncılığın, 6. sınıflar için Yıldırım Yayınlarının, 7. sınıflar için Netbil Yayınlarının ve 8. sınıflar için Bilge Ders Kitapları Yayınlarının hazırlamış oldukları ders kitapları da önerilmektedir.[12]

2.1.2. Kitabın Hazırlanması

DKAB çok yazarlı bir komisyon tarafından yazılmış, editörlüğünü Ramazan Yıldırım yapmıştır.[13] Yıldırım, 2014 yılı itibariyle İÜ İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kitabın yazım komisyonu üyelerinden Dr. Mehmet Akgül Tefsir alanında doktorasını yapmış olup Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir eğitim kurumunda öğretmenlik yapmaktadır.[14] Dr. Ahmet Ekşi, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır ve İslam Hukuku alanında yayınları bulunmaktadır.[15] Yapılan internet araştırması sonucu

---

[11] Buradan sonra, farklı bir şekilde kullanıldığı belirtilmediği takdirde, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Kitabı, **DKAB** şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.
[12] Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=8947, 28 Şubat 2014.
[13] Özgeçmiş, (Çevrimiçi) http://ilahiyat.istanbul.edu.tr/?p=6388, 10 Şubat 2014.
[14] Yazara dair bilgiler ders kitabının editörü Ramazan Yıldırım'dan edinilmiştir.
[15] Özgeçmiş, (Çevrimiçi) http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/aeksi, 10 Şubat 2014.

komisyonun üyelerinin bir kısmının İlahiyat alanında lisansüstü eğitim almış ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli eğitim kurumlarında öğretmen olarak görev yapmış ya da yapmakta oldukları tespit edilmiştir[16]. Bu üyeler; Ekrem Özbay, Ali Sacit Türker, Abdullah Albayrak, Musa Şimşekçakan'dır. Komisyonun diğer üyeleri ise; Mustafa Aldı, Abdullah Çatal, Turgut Çiftçi, Fatih Demirci, Ahmet Kara, Eyüp Koç ve Hüseyin Paça'dır. Anlaşıldığı üzere, kitabın yazarları ilahiyat fakültelerinin Temel İslam Bilimleri ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde yüksek lisans veya doktora çalışmalarını yapan öğretmenler arasından seçilmiştir. Bunlar arasında Din Eğitimi Anabilim Dalı'nda görev yapan akademisyenlere yer verilmediği görülmektedir.

Kitabın hazırlanmasında yazarların dışında, Dil Uzmanı olarak Oktay Altın, Muharrem Okumuş, Görsel Tasarımcı olarak Dilek Ander, Emre Ander ve Ertuğrul Çakır, Rehberlik Uzmanı olarak Hayrullah Can, Program Geliştirme Uzmanı olarak Selçuk Gökçe Eğitim Teknolojisi Uzmanı olarak Ahmet Kopmaz ve Yusuf İlme görev almışlardır.[17]

2.1.3. Biçimsel Özellikler

---

[16] Abdullah Albayrak ve Musa Şimşekçakan'ın özgeçmişlerine ulaşılmıştır. Bkz. (Çevrimiçi) http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/16/01/747237/idari_personel/abdullah-albayrak_92007.html?CHK=fd181155759418582f6521d42592ba15, 10 Şubat 2014, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/02/158611/site_haritasi.html, 10 Şubat 2014.

[17] Komisyon, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf**, Ed. Ramazan Yıldırım, MEB Yay., 2012, s. 2.

DKAB kitabının biçimsel özelliklerini, baskı özellikleri ve kapak görünümleri olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür.

2.1.3.1. Baskı Özellikleri

DKAB kitabının ebatları öğretim programında verildiği üzere 21x29,7 cm'dir.[18] Her biri 8 yapraklık (16 sayfa) 8 formadan[19] oluşmakta olan kitap, toplam 128 sayfadır. Formalar birbirine ve verilen sırt ile kitap kapağına sağlam bir şekilde tutturulmuştur. Sayfalarında beyazlatılmış 1. hamur kâğıt kullanılan kitabın kapağı da kartondandır. Kitabın köşeleri 90 derece olarak düzgün bir şekilde kesilmiştir ve rahatça açılabilmektedir. Hardal rengi tonlarında bir fona sahip olan kapakta, dua eden, ders çalışan ve gülümseyen öğrencilerin resimleri vardır. Arka kapakta ise basıldığı yıl, baskı adedi, ISBN'i (978-975-11-3059-4) ve fiyatı bulunmaktadır.

2.1.3.2. Kapak Görünümleri ve İç Tasarımları

Kitabın ön kapağında (bkz. Ek 1) ve sırt kısmında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf şeklinde adı yer almaktadır. Kitap Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basıldığı için, Bakanlığın amblemi yayın evi amblemi yerine kullanılmıştır. Hardal rengi tonlarında bir fona sahip olan kapakta, dua eden, ders çalışan ve gülümseyen öğrencilerin resimleri vardır. Arka kapakta ise basıldığı yıl (2012), baskı adedi (225,389), ISBN'i ve fiyatı bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının resmi web sitesinde kitaba dair herhangi bir tanıtım yazısı bulunamamıştır.

İç kapakta kitabın adı, yazarları, yayınevinin adı ve amblemi ve basıldığı yıla ait bilgiler bulunmaktadır. İç kapağın arka yüzünde genel yayın seri (4517) ve dizin (1299) numaraları, telif hakkı, yazar dışından emeği geçenler, ISBN, baskı kararı (Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.02.2008 gün ve 106 sayılı kararı), baskı sayısı (Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı) ve baskı adedi (225389) ile ilgili bilgiler verilmiştir.[20] Sonraki sayfalarda

---

[18] **Öğretim Programı**, s. 32.
[19] **Öğretim Programı**, s. 32.
[20] Komisyon, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf**, s. 2.

sırasıyla Türk Bayrağı, İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'ün resmi yer almaktadır. 7 ve 8. Sayfalarda yer alan içindekiler bölümünden sonra 9 ve10. sayfalarda organizasyon şeması verilmiş ve 11. Sayfadan itibaren konular başlamıştır. Son bölümde ise dört sayfadan oluşan bir sözlük ve iki sayfalık bir kaynakça yer almaktadır.

Kitabın bütünündeki yazıların biçimsel özelliklerine değinmek gerekirse, ünite başlıklarında Microsoft Comic Sans MS yazı tipi 18 punto ve bordo renkli olarak kullanılmıştır. Asıl metinlerde Microsoft Arial yazı tipi 12 punto ve siyah renkli olarak kullanılmıştır. Konu başlıkları ise yine aynı düzende olup kalınlaştırılmışlardır. Satır aralıkları da okuma kolaylığı sağlayacak genişlikte tutulmuştur. Resim ve tablolarda yer yer farklı renk ve puntolar kullanıldığı, bazı metinlerin ise farklı yazı tipleri ile düzenlenmiştir. Farklı renk kullanımı yoğun olarak etkinliklerin yer aldığı, kutularda kendini göstermektedir.

Yukarıda değinildiği üzere kitabın başında organizasyon şeması (bkz. Ek 2,3) bulunmaktadır. Bu şema ile öğrencilerin kitabın içinde karşılaşacakları farklı renklerdeki kutuların kullanım amaçlarını tanımalarının amaçlandığı düşünülmektedir. Ünite başlarında bulunan gri renkli kutularda öğrencileri ünite ile ilgili araştırmaya, düşünmeye ve gözlem yapmaya yönlendirici hazırlık soruları yer almaktadır (bkz. Ek 4). Konu başlarında ön bilgileri harekete geçirmeyi amaçlayan motivasyon (s.10) ifadelerinin yer aldığı bölümler ise genellikle tek cümlelik uzun sarı kutulardır. Konuya ve öğrenciden istenene göre değişik başlıklar alan **etkinlik kutuları** ise yeşil, kırmızı, mor, mavi gibi farklı renklerle renklendirilmişlerdir. Kitapta bunların dışında konuyla ilgili ayet, hadis, atasözü, anekdot gibi özlü bilgilerin yer aldığı **Not Edelim** ve ders kazanımlarından bir veya birkaçını dolaylı olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan bilgilerin yer aldığı **Bilgi Kutusu** kutuları kullanılmaktadır.

2.1.4. Görsel Ögeler

Kitabın üniteleri, sonlarındaki ölçme ve değerlendirme bölümleri hariç toplam 94 sayfadan oluşmakta ve sayfaların hepsinde görsel ögelere yer verilmektedir. Kitap

görseller itibariyle zengin bir içeriğe sahiptir. Kitapta yoğun olarak çizimler ve fotoğraflar kullanılmıştır. Etkinlik kutuları da görsel anlamda kitaba zenginlik katmaktadırlar. Bu kutulardan da her sayfada en az bir tane mevcuttur. Fotoğraf ya da çizim kullanılmayıp görsel olarak yalnızca etkinlik kutularının kullanıldığı 13 sayfa tespit edilmiştir. Her ünitenin giriş sayfasında konuya uygun iki görsel bulunmaktadır. Aynı şekilde konu başlarında ve içlerinde de pek çok görsel kullanılmış olup, okuma parçaları da yine parçaya uygun görseller ile süslenmiştir. Kitapta toplamda 87 etkinlik kutusu, 51 fotoğraf ve 27 çizim tespit edilmiştir. Etkinlik kutuları dışında, en çok rastlanan görseller hat yazıları, Kur'an-ı Kerim gibi Arapça metin barındıran görseller ve çiçek, deniz gibi doğa görselleridir. Bunların sayıları Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3: DKAB Kitabındaki Görsellerin Türleri ve Sayıları

Görsel Türü	Alt Türü	Adedi
Herhangi bir eylem içinde olan insanlar	Temizlenen	5
	Dua eden	2
	Konuşan	2
	Selamlaşan	2
	Çalışan	1
İlişkiler	Aile	9
	Arkadaşlar	2
	Yaşlılar-Büyükler	2
Doğa	Çiçek	10
	Deniz-Şelale-Su	8
	Manzara	5
	Çöl	5
	Hayvan	4
	Meyve	2
	Dağ	2
Arapça Metinler	Hat-Tezhip	8
	Kur'an-ı Kerim (Ayet)	6
İbadethane	Kâbe	2
	Cami	0
	Kilise	0
Diğer	İnsanlar	4
	Harita	2
	Hırsız	1
	Bebek	1
	Mum Işığı	1
	Çamaşır Makinesi	1
	Çubuklar	1
Kutular	Etkinlik	74
	Bilgi Kutusu	10
	Not Edelim	3

Yukarıdaki Tablo 3'den da anlaşılacağı üzere DKAB'ta kullanılan görsellerin 36 tanesi (% 46) doğa görseli olup bunların da çoğunluğunu çiçek ve su ile alakalı görseller oluşturmaktadır. Bunlardan bazılarının farklı sayfalarda mükerrer kullanıldığı da tespit edilmiştir. Bunları hat yazıları ve Kur'an-ı Kerim görselleri izlemektedir. Diğer görsellere ise aşağı yukarı aynı derecede yer verilmiştir. Bunlar

sayfalarda alt fon• olarak ya da bir okuma parçasının içinde geçen bazı ögeleri barındırır şekilde yahut konuya örnek olarak verilmişlerdir. Görsellerin kullanım amaçları Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: DKAB Kitabındaki Görsellerin Kullanım Amaçları

Kullanım Amacı	**Adedi**
Konuyu Anlatmak Amaçlı	29
Alt Fon Olarak	27
Okuma Parçasının Ögeleri	10
Diğer	12

Görüldüğü üzere görsel ögeler yoğunluklu olarak konuyu anlatmak için ve alt fon olarak kullanılmışlardır. Alt fon olarak kullanılan görseller deniz manzarası, çiçek, çöl gibi doğa görselleridir. Tablo 4'de ayrıca diğer kategorisine de yer verilmiştir. Bu görseller alt fon olarak kullanılmadıkları gibi konu ile de ilişkilendirilememiş görsellerdir.

Görsellerin sayı ve amaçları dışında sayfalarda veriliş şekilleri yani sayfa düzenindeki yer alış şekilleri de önemlidir. Bu anlamda ebat açısından en büyük görsel, bir sayfanın yarısını kaplayacak şekilde yer almaktadır. (bkz. Ek 5) Sayfa tasarımları genel olarak aynı olup tasarım içerisindeki yazılar ve görseller birbirinden kolaylıkla ayrılmaktadır. Sayfanın üst kısmında görsel varsa alt kısmı tamamen yazılarla, alt kısmında görsel kullanılmışsa üst kısmı tamamen yazılarla doludur. Kitabın genelinde her sayfada bir görsel kullanılmış, sadece birkaç sayfada iki görsele birden yer verilmiştir. İki görsel ögenin yer aldığı sayfaların geneli bir fotoğraf ya da çizim ve bir tablo şeklindedir (bkz. Ek 6). Renklendirilme bakımından kitaptaki görsellerin bir ikisi hariç diğerleri soluk renklere sahiptir.

Konumuzun daha iyi anlaşılması için kitapta kullanılan görseller ile ilgili olarak dikkati çeken bazı örnekleri buraya almak istiyoruz. Mesela birinci ünitede, **Allah'a**

• Üzerindeki metinlerin rahatlıkla okunmasına olanak sağlayacak şekilde sayfaların zeminini oluşturan görseller.

Şükür[21] alt başlığında bir sepetten hasır bir örtü üzerine dökülen meyveler yer almaktadır. Fotoğraftaki renklerin canlılığı ve meyvelerin çeşitliliği öğrencilerin dikkatlerini çekecek şekildedir. Fotoğrafın üzerine içinde İbrahim Suresi'nin 34. Ayeti[22] yazılı olan büyükçe bir kutu yerleştirilmiştir (bkz. Ek 7). Bu fotoğraf, öğrencilere Allah'ın verdiği nimetleri ve onların çeşitliliğini hatırlatması ve bu kadar çok nimet veren Allah'a şükretmenin hatırlatılması bakımından önemlidir.

Hz. Muhammed'in Doğduğu Çevre (s. 52) başlıklı konuda Arabistan'ın harita çizimine yer verilmiştir (bkz. Ek 8) Bu görsel, parşömen bir kâğıt üzerine çizilmiş efekti verilerek düzenlenmiştir. Karalar açık kahverengi denizler ise açık mavi olarak renklendirilmiştir. Bu resim ile coğrafi açıdan İslam'ın doğuş yerine dikkat çekilmesi amaçlanmış olabilir. Dördüncü ünitede **Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni** (s. 86) konusunda, Ankebut Suresi[23] hakkında bir örümceğin ağzından bilgi verilmektedir. Burada sayfanın sağ alt köşesine iliştirilmiş olan örümcek görseli belki de kitabın en eğlenceli görsellerinden biridir (bkz. Ek 9). Bu tarz bir görsel öğrencilere, okudukları ile ilişki kurmaları açısından katkı sağlayacaktır.

Yukarıda etkinlik kutularını da değinilmiştir. Bu kutulara aşağıdaki **Etkinlikler** başlığı altında daha geniş yer verileceğinden tekrar olmaması açısından burada bahsedilmeyecektir.

Bunlardan ayrı olarak değinilmesi gereken bir husus ise özellikle fotoğraf ve çizimlerde yer alan insan tipolojileridir. Bunları incelerken cinsiyet farklılığının gözetilmediği kadın ve erkek bireylere ya da kız ya da erkek çocuklara görsellerde benzer oranlarda yer verildiği görülmektedir. Ancak kadınlara ait görsellerin daha çok ev hanımlarından seçilmiş olması dikkat çekicidir. Genel olarak görsellerde bir aksiyon söz konusu değildir. Figürler ya da fotoğraflanan insanlar sabit durumdadırlar ve fotoğraflara poz verdikleri anlaşılmaktadır. Görsellerde ortaya konan insan

---

[21] Komisyon, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf**, s. 16. Buradan sonra örnek ders kitabına atıflar metnin içinde sayfa numaraları verilerek yapılacaktır.
[22] Kur'an xiv. 14.
[23] Kur'an xxix.

tipolojisi özellikle **Aile ve Din** konusunda kendini göstermektedir. Bunlar Türk örf ve adetlerine uygun hareket eden aile görselleridir.

2.1.5. İçerik

Buraya kadar kitap hakkında genel bilgiler ve biçimsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Şimdi ise kitabın içeriğine değinilmeye çalışılacaktır. Bu hususta önce konular tanıtılacak, ardından konular içerik açısından incelenecek, dil ve üslup özellikleri ile ilgili tespitler yapılacaktır.

2.1.5.1. Konular

DKAB, daha önce de belirtildiği gibi öğretim programındaki öğrenme alanları üzerine kurulmuş altı ünite ve bu ünitelerin alt başlıklarından oluşmaktadır. Üniteler ve alt başlıklar öğretim programında verilmiştir.[24] İleride konuların içeriği inceleneceği için burada sadece başlıkların bir listesine yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: İNANÇ

1. ÜNİTE: DİN VE AHLAK HAKKINDA NELER BİLİYORUM?

1. Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler (s. 12),

1.1. Bismillâhirrahmânirrahîm (s. 13),

1.2. Allah'a Şükür (s. 14),

1.3. Sevap ve Günah Kavramları (s. 17),

1.4. Dilek ve Dualarımızda Dinî İfadeler (s. 19),

1.5. Selamlaşıyoruz (s. 21),

1.6. "Kelime-i Tevhit" ve "Kelime-i Şehadet"i Öğreniyoruz (s. 23),

2. Dini Öğrenmenin Önemi(s. 25),

---

[24] **Öğretim Programı**, s. 72-77.

3. Din Güzel Ahlaktır (s. 26),

3.1. Güzel Söz Söyleyelim (s. 28),

3.2. Güzel Davranışlarda Bulunalım (s. 29),

4. Sübhaneke Duası ve Anlamı (s. 32).

ÖĞRENME ALANI: İBADET

2. ÜNİTE: TEMİZ OLALIM

1. Dinim Temiz Olmamı İstiyor (s. 36),

1.1. Bedenimi ve Elbiselerimi Temiz Tutarım (s. 37),

1.2. Çevremi Temiz Tutar ve Korurum (s. 39),

1.3. Temizlik Sağlığım İçin Önemlidir (s. 41),

2. Sözünde Durmak, Dürüst ve Güvenilir Olmak (s. 43),

3. Fâtiha Suresi ve Anlamı (s. 47).

ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

3. ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İ TANIYALIM

1. Hz. Muhammed'in Doğduğu Çevreyi Tanıyalım (s. 51),

2. Hz. Muhammed'in Aile Büyüklerini Tanıyalım (s. 54),

3. Hz. Muhammed'in Doğumu, Çocukluk ve Gençlik Yılları (s. 55),

4. Hz. Muhammed'in Çocukluk ve Gençlik Yıllarındaki Erdemli Davranışları (s. 61),

5. Kevser Suresi ve Anlamı (s. 67).

ÖĞRENME ALANI: KUR'AN VE YORUMU

4. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIYALIM

1. Son İlahî Kitap Kur'an-ı Kerim (s. 72),

2. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e İndirilişi (s. 75),

3. Kur'an-ı Kerim'in Kitap Hâline Getirilmesi ve Çoğaltılması (s. 79),

4. Kur’an-ı Kerim’in İç Düzeni (s. 82),

4.1. Ayet (s. 82),

4.2. Sure (s. 84),

4.3. Cüz (s. 87),

5. Bilge İnsan: Hz. Lokman (s. 88).

ÖĞRENME ALANI: AHLAK

5. ÜNİTE: SEVGİ, DOSTLUK VE KARDEŞLİK

1. Sevmek ve Sevilmek Bir İhtiyaçtır (s. 96),

2. Sevgi Allah’ın Bize Verdiği Bir Nimettir (s. 98),

3. Allah Yarattıklarını Sever (s. 99),

4. Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir (s. 101),

5. İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler (s. 103).

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR

6. ÜNİTE: AİLE VE DİN

1. Aile Toplumun Temelidir (s. 109),

2. Anne ve Babam Benim İyiliğimi İster (s. 111),

3. Kardeşlerimle İyi Geçinirim (s. 113),

4. Ailemizde Birbirimize Saygı Gösterir, Yardım Ederiz (s. 114),

5. Ailemizde Birbirimizi Anlamalıyız ve Sorunlarımızı Birlikte Çözmeliyiz (s. 116),

6. Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam’ın Öğütleri (s.118).

2.1.5.2. Konuların İçerikleri

Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum Ünitesi (s. 11) kitabın birinci ünitesi olup **Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler** (s. 12) konusu ile

başlamaktadır. Burada günlük hayatta sıklıkla kullanılan dini ifadelerin önemi ve hangi durumlarda kullanıldığı üzerinde durulmuş ve konuya **Bismillâhirrahmânirrahîm** (s. 13) alt başlığı ile devam edilmiştir. Besmelenin anlamı verildikten sonra hangi durumlarda besmele çekileceği sıralanmıştır. **Allah'a Şükür** (s. 14) alt başlığında insan ilişkilerinde teşekkür etmenin gerekliliğinden hareketle insanın Allah'a sahip olduğu her şeyi verdiği için şükretmesinin bir borç olduğu üzerinde durulmuş ve günlük konuşmalarda karşılaşılan şükür ifadeleri tanıtılmış, ayetlerle örneklendirilmiştir. Konunun üçüncü alt başlığı olan **Sevap ve Günah Kavramları**'dır (s. 17). Burada sevap ve günah, haram ve helal kavramları örneklerle açıklanmıştır. **Dilek ve Dualarımızda Dinî İfadeler** (s. 19) alt başlığında öğrenciler, kendileri için dua ederken ya da günlük hayatta karşılaştıkları doğum, ölüm, hastalık vb. durumlarda hangi ifadeleri kullanmaları gerektiği yönünde bilgilendirilmektedirler. Konunun beşinci alt başlığı olan **Selamlaşıyoruz**'da (s. 21) insanlar arasındaki sevginin ve kaynaşmanın selamlaşma ile olan ilişkisi aktarılmış ve "Selamün aleyküm" cümlesinin manası açıklanmıştır. Hz. Muhammed'in selamlaşmanın önemini vurguladığı hadislerine de yer verilmiştir.[25] Son alt başlık olarak karşımıza çıkan **Kelime-i Tevhit**[26] **ve Kelime-i Şehadeti**[27] **Öğreniyoruz**'da (s. 23) önce her ikisinin de manaları verilmiş ve öğrencilerin aralarındaki farkları kavramalarına yönelik açıklamalar yapılmıştır. Ünitenin ikinci konusu **Dini Öğrenmenin Önemi**'dir (s. 25). Dinin insanın asli ihtiyaçlarından biri olduğundan başlanarak yalnızca özel değil, toplumsal hayatta da dini kuralların önemli olduğu vurgulanmış, dinin öğrenilmesinin insan için önemli bir ihtiyaç olduğu söylenmiştir. **Din Güzel Ahlaktır** (s. 26) konusuna hadis ve ayetlerden örnekler verilerek başlanmış ve alt başlıklarda din-ahlak ilişkisi somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Dördüncü sınıf öğrencilerinin karşılaşabilecekleri durum ve olaylardan verilen çokça örnek ile **Güzel Söz Söyleyelim** (s. 28) ve **Güzel Davranışlarda Bulunalım** (s. 29) alt başlıklarında ahlaki davranışların hem insani bir vazife olduğu hem de Allah'ın hoşuna gideceği

---

[25] "...Size öyle bir şey söyleyeyim ki onu yaparsanız birbirinizi seveceksiniz: Aranızda selamı yaygınlaştırınız." Buharî, **İman**, 20; Müslim, **İman**, 93.

[26] "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah" cümlesidir. Anlamı: "Allah'tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed, (s.a.v.) Allah'ın peygamberidir."

[27] "Eşhedü enlâ ilâhe illellâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve rasûluh" cümlesidir. Anlamı: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in onun kulu ve elçisi olduğuna inanırım."

yönünde bilinç geliştirilmek istenmiştir. Son olarak dördüncü sınıf müfredatına göre anlamı ile birlikte, ezberlenmesi hedeflenen **Sübhaneke** (s. 32) duası yer almaktadır.

Temiz Olalım (s. 35), DKAB kitabının ikinci ünitesidir. **Dinimiz Temiz Olmamı Emrediyor** (s. 36) konusu kalp, düşünce, beden ve çevre temizliğine, hadislerle örneklendirerek dinimizin verdiği önemi vurgulayan bir metin ile başlamaktadır. Konunun alt başlıklarında beden, elbise ve çevre temizliğinde dikkat edilmesi gereken hususlar ve temizliğin sağlık açısından önemi basit ve pratik örneklerle açıklanmıştır. Ünitenin ikinci konusu olan **Sözünde Durmak, Dürüst ve Güvenilir Olmak** (s. 43) ile manevi temizliğe dikkat çekilmiştir. Konunun önemi ayet[28] ve hadisler ışığında vurgulanmış ve Ebu Hanife'nin dürüstlüğüne dair bir hikâye ile örneklendirilmiştir (s. 45). Ünitenin sonunda dördüncü sınıfta ezberlenmesi hedeflenen **Fâtiha Suresi** (s. 47) okunuşu ve anlamı ile birlikte yer almaktadır.

Üçüncü olarak işlenen **Hz. Muhammed'i Tanıyalım** (s. 50) ünitesi **Hz. Muhammed'in Doğduğu Çevreyi Tanıyalım** (s. 51) konusu ile başlamaktadır. Hz. Muhammed'in doğum yeri bilgisinden sonra Arabistan ve Mekke hakkında coğrafi bilgiler ile Arabistan haritasına yer verilmiştir. İslam öncesi Arabistan'ın sosyal ve dini durumu; kabilecilik ve puta tapıcılık bahsi ile açıklanmış ve bu konuda ayetlerden[29] örneklere başvurulmuştur. Sonrasında Hz. İbrahim ve Hanif[30] inancı üzerinde durulmuş ve Hz. Muhammed'in de Hanif inancı üzere yaşadığı belirtilmiştir. **Hz. Muhammed'in Aile Büyüklerini Tanıyalım** (s. 54) başlıklı ikinci konuda Hz. Muhammed'in annesi, babası, dedeleri ve amcaları sosyal statüleri ile birlikte tanıtılmışlardır. Ünitenin üçüncü konusu **Hz. Muhammed'in Doğumu, Çocukluk ve Gençlik Yılları**'nda (s. 55) öncelikle Hz. Muhammed'in de bizler gibi bir insan olduğu ve insani davranışlar gösterdiği anlatılmıştır. Çocukluk ve gençlik yıllarını annesi,

---

[28] "...Allah, tevbe edenleri ve temizlenenleri sever." Kur'an xxiii. 8.
[29] "Din yalnız Allah'ındır. Allah'ı bırakıp kendilerine (ondan başka) koruyucu ve dostlar edinenler, 'Biz bunlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz.' derler..." Kur'an xxxix. 3.
[30] Hanif, İslâm öncesi dönemde Hz. İbrâhim'in tebliğ ettiği dine tâbi olanlara verilen addır. Bu inanca sahip kişiler; putları ve her türlü şirki reddeder, mensubu bulundukları kavmin yanlış âdet ve inançlarına karşı çıkar, cehaletin ortadan kaldırılması için faaliyette bulunur, kavimlerinin baskılarından kurtulmak için onlardan uzaklaşarak inzivaya çekilir ve yaratıcıyı düşünürlerdi. Bkz. Şaban Kuzgun, "Haniflik", **DİA**, C.XVI, s.33-39.

sütannesi, dedesi ve amcasının yanında geçirdiğine de değinilmiştir. Buradan sonra Hz. Muhammed'in doğum yeri ve yılına, büyükleri tarafından doğumunun nasıl karşılandığına, o doğmadan önce babasının vefat ettiğine ve o dönemde Mekke'de var olan sütanneye verilme geleneğine dair bilgiler verilmiştir. Hz. Muhammed'in sütanneye verilmesinin nasıl gerçekleştiği ise M. Âsım Köksal'ın kaleme aldığı bir metin ile aktarılmıştır. Sonrasında tekrar annesine getirilişi, annesinin vefatı ve hizmetçileri Ümmü Eymen'in kendisini dedesine getirilişi ve dedesinin onu amcası Ebu Talip'e emanet ettikten sonra vefatı işlenmiştir. Hz. Muhammed'in gençlik döneminde amcası Ebu Talip ile ticaret yaptığı, güzel ahlakı ve dürüstlüğünün ona el-Emin lakabının verilmesine ve Hz. Hatice ile tanışmasına vesile olduğu, Hz. Hatice ile evliliği ve ondan olan çocukları da konunun devamında işlenmiştir. **Hz. Muhammed'in Çocukluk ve Gençlik Yıllarındaki Erdemli Davranışları** (s. 61) başlıklı konu ünitenin Hz. Muhammed ile ilgili son konusudur. Konuya erdem kelimesi "üstün ahlak, dürüstlük ve güvenirlik, fedakârlık, iyilik ve yardımseverlik, haksızlık ve kötülüklerden uzak durmak gibi özelliklerin hepsine verilen addır," şeklinde açıklanarak başlanmış ve Hz. Muhammed'in erdemli bir insan olduğu vurgulanmıştır. Büyüklerine karşı sevgi ve saygıda kusur etmediği gibi vefat eden büyüklerinin kabirlerini sık sık ziyaret ettiğine değinilmiştir. Sütannesi Amine'ye ve dadısı Ümmü Eymen'e karşı gösterdiği vefadan da burada bahsedilmiştir. Konunun devamında örnekler ile Hz. Muhammed'in güvenilirliği, dürüstlüğü, yalan ve kötü sözden kaçınması, hoşgörüsü, yardım severliği, haksızlıklar karşısında susmayışı ve Hilfü'l-Fudûl'a[31] katılışı anlatılmıştır. Ünitenin sonunda ise dördüncü sınıfta ezberlenmesi hedeflenen **Kevser Suresi** (s. 67) okunuşu ve anlamı ile birlikte yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım (s. 71) ünitesi, insanın akıllı bir varlık olarak yaratılması sonucu belli sorumluluklarının olduğuna ve yol gösterici olarak ilahi kitaplara ihtiyaç duyulduğuna değinerek, **Son İlahî Kitap Kur'an-ı Kerim** (s. 72) konusu ile başlamıştır. Konuya vahiy ve suhuf kavramları, "Allah'ın ilahî mesajlarını

---

[31] Hilfü'l-Fudûl; bazı Kureyş kabilelerinin, Mekke'de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek amacıyla yaptıkları Hz. Muhammed'in de katıldığı antlaşmadır. Bkz. Muhammed Hamîdullah, "Hilfü'l-Fudûl", **DİA**, C.XIIX, s. 31-32, s. 31.

insanlara bildirmesine "vahiy" denir. Vahiy, ilk peygamber Hz. Âdem ile başlamış, son peygamber Hz. Muhammed ile sona ermiştir. Başlangıçta "suhuf" adı verilen ve az sayıda sayfadan oluşan ilahî metinler gönderilmiştir. Bu sayfalardan günümüze kadar ulaşan olmamıştır" şeklinde açıklanarak ve dört büyük ilahi kitap isimleri ile birlikte zikredilerek girilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in son ilahi kitap olduğu ve evrenselliği hakkında bilgiler verildikten sonra indirildiği gibi kıyamete kadar korunacağı, ayet ile örneklendirilerek paylaşılmıştır. **Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e İndirilişi** (s. 75) konusuna Mekke'deki sosyal ve ahlaki çöküntüye üzülen Hz. Muhammed'in sık sık Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'nda inzivaya çekildiğine değinilerek başlanmıştır. Burada kendisine Cebrail'in (a.s.) göründüğü ve Alak Suresinin ilk beş ayetini[32] vahy ettiği bildirilmiş ve ayetlerin mealleri verilmiştir. İlk vahiy geldikten sonra Hz. Muhammed'in ve eşi Hz. Hatice'nin tepkisine yer verildikten sonra vahiy sürecine değinilmiş ve Kur'an'ın indirilişinin Hz. Muhammed'in vefatı öncesine kadar yirmi üç yıl boyunca devam ettiği söylenmiştir. Bu süreçte yaşananlar ve Kur'an-ı Kerim'in tedricen inmesinin faydaları üzerinde durulmuştur. Konunun sonunda ayetlerin öncelikli olarak tevhit inancı, ahiret hayatı, geçmiş peygamberlerin hayatları ve ahlak ile ilgili konularda, İslam topluluğu oluştuktan sonra ise günlük hayatı düzenleyen, ibadetler, haramlar, helaller, insanlar arası ilişkileri düzenleyen kurallar şeklinde indirildiği bilgisi verilmiştir.

Ünitenin üçüncü konusu **Kur'an-ı Kerim'in Kitap Hâline Getirilmesi ve Çoğaltılması**'dır (s. 79). Bu konuda, Hz. Muhammed hayatta iken Kur'an ayetlerinin yazılışı ve ezberlenişi ile vahiy kâtibi, mukabele ve hatim gibi kelimeler de açıklanmıştır. Burada Hz. Ebu Bekir (ö. 634) döneminde Kur'an-ı Kerim'in Mushaf haline getirilip Hz. Osman (ö. 656) döneminde çoğaltıldığına da değinilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in yazılışının tarihi bu şekilde işlendikten sonra **Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni** (s. 82) konusuna geçilmiştir. Bu konuda alt başlıklar halinde **Ayet** (s. 82), **Sure** (s. 84) ve **Cüz** (s. 87) kavramları işlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'in her cümlesine ayet denildiği,

---

[32] "1. Yaratan Rabbinin adıyla oku! 2. O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı. 3. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. 4. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. 5. İnsana bilmedikleri şeyi öğretti." Kur'an xcvi, 1-5.

en uzun ve en kısa ayetlerin hangilerinin olduğu aktarılmış ve bazı ayetlerin kendine has isimlerinin olduğu Ayete'l-Kürsî[33] örneğinde açıklanmıştır. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in ayetlerden oluşan her bir bölümüne "sure" denildiği, surelerin "Besmele" ile birbirinden ayrıldığı ve Kur'an-ı Kerim'de Tevbe Suresi[34] hariç her surenin başında "Besmele" bulunduğu bilgisi verilmiştir. Besmelenin Arapça metnine de bu konuda rastlanmaktadır. Sureler hakkında genel bilgi verildikten sonra Kadir Suresi[35] hem Arapça metni, hem okunuşu hem de anlamı ile örnek olarak sunulmuştur. Sure alt başlığının devamında Hz. Muhammed'in hicret ederken saklandığı mağaranın ağzına ağ ören örümceğin ağzından Ankebut Suresi[36] ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Konunun son alt başlığında ise cüz kavramı anlatılmıştır. Bilgi Kutusunda, bir Kur'an-ı Kerim sayfası üzerinde öğrencilere cüz işareti, sure adı, durak, ayet gibi öncesinde öğrendikleri şeylerin nasıl göründüğü gösterilmiştir. Ünitenin son konusu ise **Bilge İnsan: Hz. Lokman**'dır (s. 88). Lokman Suresinin ahlak eğitiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu konuda da öğrencilere Hz. Lokman hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Lokman Suresi[37] 13-19 ayetleri ışığında oğluna verdiği öğütler sıralanmıştır.

Kitabın beşinci ünitesi **Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik** (s. 95) ünitesine **Sevmek ve Sevilmek Bir İhtiyaçtır** (s. 96) konusu ile giriş yapılmıştır. Burada sevmenin ve sevilmenin insanın ihtiyaçları arasında yer aldığına değinildikten sonra bir hadisle sevginin imanın tamamlayıcısı olduğu bilgisi verilmiştir. **Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir** (s. 98) konusunda nimet kavramına açıklık getirilmiştir. Ayetler ve bir hadis ışığında Allah'ın kullarına olan sevgisi ve şefkati üzerine durulmuş ve sevginin ne derece önemli bir nimet olduğu vurgulanmıştır. **Allah Yarattıklarını Sever** (s. 99) konusuna Allah'ın isimleri Rahman ve Rahim'in analizi ile giriş yapılmıştır. Allah'ın bu iki ismi dışında da sevgisini ve merhametini ifade eden isimlerinin olduğu ifade edilerek Allah'ın insanları sevdiği öğrencilerin günlük hayatlarında

---

[33] Kur'an ii. 255.
[34] Kur'an ix.
[35] Kur'an xcvii.
[36] Kur'an ixxx.
[37] Kur'an xxxi.

karşılaşabilecekleri örnekler ışığında kavratılmaya çalışılmıştır. Konunun sonunda "...Allah, iyilik edenleri sever" [38] ayeti ile iyilik ve doğruluğun, güzel ahlaklılığın ve erdemli davranışlarda bulunmanın bir kul olarak her Müslümanın görevi olduğu ve bu şekilde davranmanın sevap olduğu vurgulanmıştır. Sevgi konusu işlendikten sonra **Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir** (s. 101) konusuna geçilmiş ve burada insanın sosyal bir varlık olduğu, yakın ya da uzak fark etmeksizin birçok insanla birlikte yaşadığına değinilmiştir. İnsanlar arasında yakınlığın tesis edilebilmesinin, insanların uyum içinde yaşayabilmelerinin karşılıklı sevgiye dayandığının altı çizilmiştir. Son olarak ele alınan **İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler** (s. 103) konusunda yine öğrencilerin günlük hayatlarında sıklıkla karşılaşabilecekleri durum ve olaylara nasıl tepkiler vermeleri gerektiği üzerinde durulmuş, toplumsal hayatın daha anlamlı olabilmesi için insanları, doğayı vb. sevmenin gerekliliği ve bu sevginin güler yüz, hoşgörü, sabır vb. davranışlar ile dışa vurulabileceği öğütlenmiştir.

Kitabın son ünitesi olan **Aile ve Din** (s. 108) **Aile Toplumun Temelidir** (s. 109) konusu ile başlamaktadır. Ailenin toplum içindeki değeri ve önemi, toplumda barışın ve huzurun tesisi, sağlıklı bireylerin yetişmesindeki yadsınamaz rolüne vurgu yapılarak anlatılmıştır. Ailenin toplumun aynası olduğu ve duyarlı ailelerin toplumun gelişmesine katkı sağlayacaklarının altı çizilmiştir. İnsanın eğitim aldığı ilk yer olan ailesinde özgüveninin gelişmesinin, sevgi, saygı, yardımlaşma, sabır ve hoşgörü gibi ahlaki değerleri edinmesinin aile içi ilişkiler ile yakından ilişkili olduğu, inanç ve gelenek-görenek aktarımında yine ailenin rolünün büyük olduğu ifade edilmiştir. **Anne ve Babam Benim İyiliğimi İster** (s. 111) ile anne ve babanın bebeklikten itibaren çocuklarının destekçisi oldukları, tecrübe ve bilgileriyle evlatlarını asla yalnız bırakmadıklarına değinilmiştir. Çocukları için pek çok fedakârlıkta bulunan anne-babalara çocukların da saygı ve sevgide kusur etmemeleri gerektiği ve onlara verilecek en anlamlı ödülün başarıları olduğu vurgulanmıştır. Kardeşler arası ilişkinin sevgi, saygı ve dayanışma temeline dayanması ve büyük kardeşlerin küçüklerine iyi örnek olabilmek için çaba sarf etmeleri gerektiğine **Kardeşlerimle İyi Geçinirim** (s. 113) konusunda yer verilmiştir. **Ailemizde Birbirimize Saygı Gösterir, Yardım Ederiz**

---

[38] Kur'an v. 13.

(s. 114) konusu ile aile içi yardımlaşmanın önemi hadisler ve ayetler ışığında ele alınmıştır. Aile içi iletişimin işlendiği **Ailemizde Birbirimizi Anlamalıyız ve Sorunlarımızı Birlikte Çözmeliyiz** (s. 116) konusunda, fikir ayrılıkları olduğu durumlarda nasıl aksiyon almak gerektiği hakkında ipuçları verilmiştir. İnsanın olduğu her yerde farklı görüşlerin ortaya çıkabileceği buna ailenin de dâhil olduğu ancak aile içinde bu tarz olayları büyütmek yerine karşılıklı hoşgörü ile birbirini olduğu gibi kabul ederek huzurlu bir yaşam tesis edilebileceği ifade edilmiştir. Ünitenin ve Kitabın son konusu olan **Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri**'nde (s. 118) önce eşlerin birbirine, sonra da evlatların anne-babalarına iyilik etmelerini öğütleyen ayet[39] ve hadislerden örnekler verilerek öğrencilerin aile içi ilişkilerinin İslami kurallar çerçevesinde nasıl düzenleyeceğine dair fikir sahibi olmaları sağlanmıştır.

Konuların içeriğini bu şekilde özetledikten sonra konularda yer alan dini ve ahlaki davranışlar ile bunların sosyal hayatla ilişkilendirilme biçimlerine de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bunlara aşağıdaki Tablo 5 ile açıklık getirilecektir.

[39] "...Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır..." Kur'an ii. 228 ve "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik..." Kur'an xlvi. 15.

Tablo 5: DKAB Kitabındaki Dini ve Ahlaki Davranışlar ve Bunların Sosyal Hayatla İlişkilendirilme Biçimleri

Dini veya Ahlaki Davranış	**Sosyal Hayatla İlişkilendirme Biçimi**
Kurallara uymak / Günah-Sevap	Kötü: Yalancılık, gıybet, hırsızlık, mala zarar verme gibi İyi: Doğruluk, dürüstlük, sevgi, kardeşlik, şefkat gibi
Sorumluluk	Temizlik, doğa sevgisi, şükür, teşekkür
Yardımlaşma	Gücü yetenin yetmeyene (maddi-manevi) destek olması
Güven	Güvenilir olmak, emaneti koruma
Dostluk	Sevgi ve kardeşlik
Hoşgörü	Diğer inanç ve dinlere mensup insanlar
Barış	Sevgi ve Atatürk'ün barışa verdiği önem
Paylaşma	Doğum, ölüm, hasta ziyareti gibi durumlarda dua etmek, taziye ve iyi dileklerde bulunmak
Misyonerlik- Tebliğ	-

Kitapta, yukarıdaki tabloda da belirtilen hususların, öncelikli olarak öğrencilerin kendi hayatlarından hareket edilerek seçildiği görülmektedir. Kitapta dini ve ahlaki davranış biçimlerinin oluşturulması için genel olarak izlenen yol; bunların dini kaynak ve inanç esaslarına dayandırılması ve sonra öğrencilerin güzel davranışlarda bulunmalarının ve kötü davranışlardan sakınmalarının Allah'ın hoşuna gideceği şeklindedir. Bu sürecin sonunda öğrencilerin bu davranışları kazanmış olmaları ve hayatlarında uygulamaya koymaları amaçlanmaktadır. Ancak inceleme esnasında sözü edilen dini ve ahlaki davranışların sosyal hayat ile ilişkilendirilmesinin zayıf olduğu dikkat çekmiştir.

2.1.5.3. Dil Özellikleri ve Üslup

DKAB ders kitabının dil ve üslup özelliklerine bakıldığında, sade bir dil kullanıldığı ve doğrudan öğrencilerin öğrenim seviyelerine uygun bir dil seçildiği ve dil bilgisi ile imla kurallarına riayet edildiği görülmektedir. Cümlelerde öğrencinin anlamasını zorlaştıracak dini kavram ve literatür kullanılmamıştır. Metinlerde mantık dokusu ve fikir bütünlüğü sağlanmış; paragraflarda, genel olarak, tek bir fikir ve ya

bilgi üzerinde durulmuştur. Burada Sübhâneke duası ile ilgili bir metni örnek olarak verebiliriz.

> "Dua, isteklerimizi Allah'a iletmemizdir. Sevincimizi, üzüntümüzü yaratıcımız ile paylaşmamızdır. Allah ile iletişim kurmamız ve ona sığınmamızdır. Sübhâneke, ilk öğrendiğimiz dualardandır. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in bize öğrettiği bir duadır. Namaz kılarken birinci rekâtta Fâtiha suresinden önce okunur. Sübhâneke duasında Yüce Allah'ın büyüklüğünü ve güzelliğini hatırlayıp ona teşekkür ederiz." (s. 32)

Görüldüğü gibi bu metin yukarıda değindiğimiz özellikleri taşımaktadır. Ayrıca belirlenen standartlara göre ilköğretimin dördüncü sınıfında cümlelerin uzunluğu 12 kelimeyi geçmemelidir.[40] Kitabın genelinde bu kurala da uyulduğu tespit edilmiştir. Diğer bir husus ise, alana özgü yani dini ve ahlaki kelime ve kavramlardır. Burada 4. sınıf yani 9-10 yaş çocuğunun dil gelişimine kısaca değinmek gerekli görülmektedir. Çocuklar 7-8 yaşından itibaren yetişkin diline yakın bir dil kullanırlar ancak kavramsal gelişimi henüz soyut olanı anlama düzeyine erişmemiştir. Soyut kavramlara somutlaştırarak anlam kazandırabilmektedir.[41] DKAB kitabında kavramlar, çocukların bu özellikleri dikkate alınarak günlük hayatlarında sıkça karşılaştıkları olaylarla açıklanmıştır. Arapça ifadeler ise hem açıklanmış hem de Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir. Örneğin; **şükür**, **Selamün Aleyküm** ve **ayet** kavramları şu şekilde açıklanmışlardır:

> "Eşyalarını bizimle paylaşan arkadaşımıza teşekkür ederiz. Ona olan memnuniyetimizi ifade ederiz. … Onlara güzel bir şekilde davranırız. Bizlere sayamayacağımız kadar nimet ve güzellikler veren Allah'a da teşekkür etmemiz gerekir. … Sahip olduğumuz her şeyi bize Yüce Rabb'imiz vermiştir. Bunların karşılığında bizlere düşen görev, Allah'a şükretmektir." (s. 14)

> "Selamün aleyküm", "selam, esenlik, barış üzerinize olsun." (s. 22)

---

[40] Cemal Tosun, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz**, a.g.e.,** s. 57.
[41] İbrahim Ethem Başaran, **Eğitim Psikolojisi: Eğitimin Psikolojik Temelleri**, 5. bs. Ankara, Feryal Matbaası, 2000, s. 84-85.

"Kur'an-ı Kerim'in her bir cümlesine "ayet" denir." (s. 82)

Ancak kitapta kullanılan dil ve üslup özellikleri açısından kurallara ve öğrencilerin gelişim düzeylerine uygunluğu bakımından özenli davranıldığı görülürken metinlerin uzun oluşu dikkatlerden kaçmamaktadır. İçerik açısından yoğun olan bir ders kitabının öğrenciler tarafından okunması ve anlaşılması güçleşecektir.[42] Diğer yandan dikkatimizi çeken bir husus da, aynı veya benzer cümle ve ifadelerin bazen aynı konu içinde bazen de farklı konularda sıklıkla tekrarlanmış olmasıdır.

2.1.6. Etkinlikler

Daha önce değinildiği gibi DKAB'da ders kazanımlarından bir veya birkaçını gerçekleştirmeye yönelik olarak yapılacak etkinliklerin yer aldığı Etkinlik Kutuları (bkz. Ek 10) bulunmaktadır. Kitapta farklı başlıklar ile yer alan bu kutular, başlıklarındaki etkinlerin yapılmasına yönlendirmektedir. Aşağıda bu kutuların aldıkları başlıklara göre kullanılma sıklığı Tablo 6 ile gösterilmiştir.

Tablo 6: DKAB Kitabındaki Etkinlik Kutularının Başlık ve Sayıları

Etkinlik Kutusu Başlığı	**Adedi**	**Etkinlik Kutusu Başlığı**	**Adedi**
Konuşalım	15	Tartışalım	2
Yazalım	10	İlkeler Çıkaralım	2
Değerlendirelim	7	Beyin Fırtınası Yapalım	2
Yorumlayalım	6	Eşleştirelim	1
Paylaşalım	6	Araştıralım	1
Listeleyelim	6	Kronoloji Oluşturalım	1
Tamamlayalım	4	Şiir yazalım	1
Örnek bulalım	4	Resim çizelim	1
Belirtelim	4	Drama yapalım	1
Bulalım	3		

[42] Mehmet Yapıcı, "İlköğretim 1. Kademe Ders Kitaplarının Öğrenci Düzeyine Uygunluğu", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.VI, S.1, Haziran 2004, s. 128.

Tablo 6'da görüldüğü üzere en sık karşılaşılan etkinlik, öğrencileri kutuların içinde verilen konu hakkında arkadaşları ile konuşmaya yönlendiren **Konuşalım**'dır. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

> "Elbiselerimizi temiz ve düzenli tutmazsak ne gibi sorunlarla karşılaşırız? Arkadaşlarınızla konuşunuz." (s. 38)

Yazalım etkinlikleri ise, genel olarak kutu içinde verilmiş metnin ana fikrini ya da metin hakkında öğrencilerin kendi düşüncelerini yazması şeklinde karşımıza çıkıyor. Örneğin;

> "Ahmet baktığı bir kitaptan annesine Hz. Muhammed'in doğduğu şehir olan Mekke'nin resmini gösterdi: "Anneciğim, bana Peygamberimizi anlatır mısın?" dedi. Annesi: "Ahmetciğim…" diye söze başladı. Annesi Ahmet'e neler anlatmış olabilir? Düşüncelerinizi yazınız." (s. 58)

Tartışalım, **Yorumlayalım**, **Paylaşalım**, **Değerlendirelim** ve iki yerde karşılaştığımız **Beyin Fırtınası Yapalım** kutuları da mevcuttur. Bunlar da öğrenciyi tartışmaya, yorumlarını sunmaya, belki bir hatıralarını paylaşmaya, konuyu değerlendirmeye yönlendiren etkinliklerdir. Sıklıkla rastladığımız diğer kutular ise, öğrencinin konuyla ilgili edindiği bilgilerini kullanarak bir liste yapmaya yönlendiren **Listeleyelim** ve **İlkeler Çıkaralım** kutularıdır. Hz. Lokman'ın öğütlerinin işlendiği bölümde böyle bir etkinlik mevcuttur. Burada iki örnek verilmiş ve diğer ilkeleri öğrencinin Lokman Suresi 13-19. ayetlerinden çıkarması istenmiştir (s. 89-90).

Bazı kutularda hazır olarak verilen bilgilerle bir eleştirme ya da boşluklu bir metnin tamamlanması istenmiştir. Bu kutucuklar ise **Eşleştirelim**, **Tamamlayalım** ve bir yer de **Kronoloji Oluşturalım** şeklinde başlıklandırılmıştır. (bkz. Ek 11) Konu hakkında öğrenceleri örnekler bulmaya yönlendiren **Örnek Bulalım** kutularına da birkaç yerde yer verilmiştir. Sadece bir defa yer verilen **Şiir Yazalım** kutucuğunda öğrencilerden akrostiş tekniğini kullanarak baş harfleri hazır olarak verilmiş bir şiir yazmaları istenmiştir. Bunları, öğrencileri konu hakkındaki bilgilerini geliştirmeye yönlendiren, bir kere yer verilmiş olan **Araştıralım** kutusu izlemektedir. Son olarak

yalnızca bir konuda (Aile ve Din) birer kere **Resim Çizelim** ve **Drama Yapalım** kutucuklarına rastlanmıştır.

2.1.7. Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ünite başlarında **Ünitemize Hazırlanalım** (bkz. Ek 3) başlığı altında genellikle üç ya da dört sorudan oluşan bir bölüm mevcuttur. Bu bölümde öğrencilerin konu ile ilgili varsa birikimlerini açığa çıkarmaları sağlanmaktadır. Ancak bu bölümde istenenler her zaman soruya cevap şeklinde değildir. Öğrencileri araştırmaya, arkadaşları ile tartışmaya yönlendiren ifadeler de yer almaktadır. Konu içlerinde birkaç yerde **5N1K** (bkz. Ek 12) başlıklı soru kutucuklarının varlığı saptanmıştır. Bunlar 5N1K usulüne uygun olarak sorulmuş kim, ne, niçin, ne zaman, nasıl ve nereye sorularına istenen cevaplar şeklindedir. Ünite sonlarında ise işlenen konularla ilgili genellikle çoktan seçmeli soruların sorulduğu bir **Ünitemizi Değerlendirelim** (bkz. Ek 13) bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde öğrenci konuyu ne kadar öğrendiğini test edebilmektedir. Ayrıca **Öz Değerlendirme** (bkz. Ek 14) başlığı altında ünite sonunda öğrenciden beklenen hedef davranışları ne derece yerine getirebildiğini ya da konuyu ne derece öğrendiğini kendi başına ölçebileceği bir imkân sunulmuştur.

2.2. ALMANYA'DA KULLANILAN DİN DERSİ KİTAPLARI (Niedersachsen Eyaleti Örneği)

Almanya'da din derslerinde XIX. yüzyıla kadar ilmihal ve Kitab-ı Mukaddes dışında ders materyali kullanılmamış, dersin tamamını bunların ezberleri oluşturmuştur.[43] Ancak din dersi kitabı olarak karakterize edilebilecek ilk metinlerin ortaçağda bulunduğu tespit edilmiştir. Eserler din adamı yetiştirmede (De ecclesiastica disciplina) ve soylu ailelerin çocukların eğitiminde (De eruditione nobilium) kullanılan bu kitaplar Latince olarak kaleme alınmıştır.[44] 1794 yılında okullar, din derslerine müdahale hakkı kiliseye verilmek suretiyle devletin gözetimine geçmiştir.[45] XIX. yüzyılın başından itibaren yani zorunlu eğitimin bütün ülkede uygulanmaya geçildiği dönemde modern anlamda ders kitaplarının ilk örneklerini Salzman'ın verdiği bilinmektedir. Salzmann uzun yıllar roman formunda din dersi kitapları ve daha sonra spesifik olarak 8-10 ve 10-12 yaşındaki çocuklar için ders kitapları yazmıştır. Bu kitaplarda çocukların kendi tecrübelerine dayanarak bir Tanrı ve din tasavvuru yerleştirilmeye çalışıldığı için daha büyük yaşlardaki öğrenciler için ders kitabı hazırlaması Kilise tarafından yasaklanmıştır.[46]

Almanya'da kullanılan din dersi kitaplarının tarihine bu şekilde değindikten sonra günümüzdeki durumu da aktarmak gereklidir. Almanya'da ders kitapları Anayasa'nın 7/1-3. maddesine uygun olarak devlet-kilise işbirliği çerçevesinde üç şekilde hazırlanmaktadır:

1. "Devlet din dersi öğretim programını ve kitaplarını hazırlar, daha sonra kilisenin onayına sunar.
2. Öğretim programı ve ders kitapları devlet ve kilise yetkililerinden oluşan ortak bir komisyon tarafından hazırlanır ve tarafların kabulü ile onaylanır.

---

[43] Gerthlein, **a.g.e.**, s. 40.
[44] Bernd Schröder, **Religionspädagogik**, Thübingen, Mohr Siebeck, 2012, s. 58.
[45] **A.e.**, s. 105.
[46] Gerthlein**, a.g.e.**, s. 40-41.

3. Kilise tarafından hazırlanır, devlet onaylar."[47]

Almanya'da din dersi kitapları bizzat devlet ya da kilise yetkililerince hazırlanmamakta, öğretim programı son halini aldıktan sonra Kültür İşleri Daimi Konferansı'nın resmi internet sitesinde[48] yayınlamakta ve yayınevleri yayınlanan öğretim programına uygun olarak ders kitaplarını hazırlamaktadırlar.[49] Hazırlanan bu kitapların ders kitabı olarak kabulü Eyalet Kültür Bakanlığınca oluşturulan bir komisyonda yapılır.[50] Niedersachsen Eyalet Yasasında din dersi kitaplarının onaylanması için bu komisyonda kilise yetkililerin bulunup bulunmadığına dair bir bilgi verilmemekle birlikte, aşağıda incelediğimiz ders kitabının birçok eyaletin kilise temsilciliklerinden onay aldığı görülmektedir. Eyalet Kültür Bakanlığınca onaylanan ders kitaplarının listesi Bakanlığın resmi internet sitesinde yayınlanmaktadır.[51] Ayrıca Niedersachsen Eyaleti Okul Yasası bir ders kitabının aldığı onayın sınırlı bir süre için olduğunu da işaret etmektedir.[52] Bu sınırlamanın altı yıllık bir süreyi kapsadığı, bu sürenin bitiminden yeninden incelenerek uygun görülmesi halinde tekrar ders kitabı olarak kabul edilebileceği Kültür Bakanlığının resmi internet sayfasında Ders Kitabı İncele – Onay Süreci başlıklı duyuruda ilan edilmiştir.[53] İncelediğimiz "Fragen-Suchen-Entdecken 4" kitabı değindiğimiz listeye göre 2020 yılına kadar onaylı durumdadır. Niedersachsen Eyaleti Okul Yasasının aynı maddesi, komisyonun ders kitabı incelemelerinde öğretim programına ve birinci bölümde Alman Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış başlığı altında değindiğimiz okulun görevlerine uyguluğunu temel almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

---

[47] Başkurt, **a.g.e.**, s. 46-47.
[48] Kültür İşleri Daimi Konferansı Resmi İnternet Sitesi Öğretim Programları Sayfası (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/dokumentation/lehrplaene/uebersicht-lehrplaene.html, 20 Şubat 2014.
[49] **Bildungswesen Deutschland**, s. 98.
[50] **Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG), § 29.**
[51] Niedersachsen Eyaletinde onaylanmış ders kitaplarına ait liste, (Çevrimiçi) http://www.book4school.de/webseite/suchseite.html, 20 Şubat 2014.
[52] **Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG),** Stand: 19.06.2013**, § 29.**
[53] Schulbuchprüfung-Genehmigunsverfahren: Madde 4/8 (Çevrimiçi) http://www.nibis.de/nibis.php?menid=3159, 20 Şubat 2014.

2.2.1. Fragen-Suchen-Entdecken/Sormak-Aramak-Keşfetmek 4 Kitabı

Fragen-Suchen-Entdecken / Sormak-Aramak-Keşfetmek 4,[54] ilkokulların 4. sınıflarında okutulan Katolik Din Dersleri için hazırlanmış bir ders kitabıdır. Kitabın ilk baskısı 2005 yılında yapılmış olup elimizdeki 3. baskısı 2009 yılında Münih'te Kösel ve Auer yayınevleri tarafından yapılmıştır. Almanya'da bir ders kitabının kullanılması için Kilise tarafından onaylanması gerektiği konusuna daha önce değinmiştik. Bu kitap; Aachen, Augsburg, Bamberg, Berlin, Dresden (Thüringen bölgesinde kalan kısmı), Eichstätt, Erfurt, Essen, Fulda (Thüringen bölgesinde kalan kısmı), Hamburg, Hildesheim, Köln, Limburg (Rheinlad-Pfalz bölgesinde kalan kısmı), Mainz (Rheinlad-Pfalz bölgesinde kalan kısmı) Münih ve Freising, Münster, Osnabrück, Paderborn, Passau, Regensburg, Speyer, Trier ve Würzburg bölge Piskoposları tarafından ders kitabı olarak uygun görülmüştür ve Bayern, Berlin, Hessen, Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Schleswig-Holstein ve Thüringen eyaletlerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Yayınevinin internet sitesinde FSE Kitap Serisi şu şekilde tanıtılmaktadır:

> "İlkokul için yeni bir yaklaşım! >>fragen-suchen-entdecken<< ders kitabı, değişik konsepti ile çocukların gelişim basamaklarını göz önünde bulundurarak din pedagojisi anlayışlarını ele almaktadır. Çocukların gelişim basamakları ve "çocuk teolojisi" ciddiye alınmaktadır. Çocuklara soru sorma (fragen) cesareti verilmekte ve tüm duyularıyla aramaya (suchen) ve tecrübe etmeye teşvik edilmektedirler. İçlerindeki sükûneti keşfetmeye (entdecken) ve okul kültürünü daha iyi tanımalarını sağlamaya yönelik teşvikler çocukların bütün duyularını harekete geçiren bir din dersi sunmaktadır."[55]

---

[54] Buradan sonra FSE şeklinde kullanılacaktır.
[55] Kösel Yayınevinin Fragen-Suchen-Entdecken 4 kitabı ile ilgili tanıtımı, (Çevrimiçi) http://www.randomhouse.de/Paperback/fragen-suchen-entdecken-4-Religion-in-der-Grundschule/Barbara-Ort/e246745.rhd, 19 Şubat 2014.

2.2.2. Kitabın Hazırlanması

Kitabı, Dr. Barbara Ort ve Ludwig Rendle, Prof. Dr. Lothar Kuld'un danışmanlığında yazmışlardır. Dr. Barbara Ort, Bamberg Üniversitesi Katolik Teolojisi Bölümüne bağlı Din Eğitimi ve Didaktiği kürsüsünün de başkanlığını yapmış olan bir Teologdur.[56] Ludwig Rendle ise Ausburg Bölge Piskoposluğuna bağlı Eğitim Dairesinin başında bulunmuş ve okullardaki din dersleri ve din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesinden sorumlu olmuştur.[57] Yazar heyetinin danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Ludwig Kuld, Weingarten Pedagoji Yüksek Okulunda Katolik Teolojisi/Din Pedagojisi bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.[58]

Görüldüğü gibi FSE kitabının hazırlanmasında görev alanlar Din Eğitimi Kürsülerinde çalışmış ya da çalışmakta olan alanlarında akademik kariyerleri olan akademisyenler ve teologlardır. Kitap hakkında verilen bu genel bilgilerden sonra, biçimsel özelliklerine değinilecektir. Yukarıdaki örnek kitabın incelemesinde de yapıldığı gibi bu kitabın da öncelikli olarak genel görünümü yani baskı ve kapak özellikleri incelenecektir.

2.2.3. Biçimsel Özellikler

Burada, FSE kitabının biçimsel özellikleri, baskı özellikleri ve kapak görünümleri olmak üzere iki başlık altında ele alınacaktır.

2.2.3.1. Baskı Özellikleri

Fragen-Suchen-Entdecken 4 kitabının ebatları 20,5x24 cm'dir. Her biri 8 yapraklık (16 sayfa) 8 formadan ve sonuna eklenmiş 2 yapraktan (4 sayfa) oluşmakta olan kitap toplam 132 sayfadır. Formalar birbirine ve verilen sırt ile kitap kapağına

---

[56] Yazar tanıtımı, (Çevrimiçi) http://www.randomhouse.de/Autor/Barbara_Ort/p182138.rhd?mid=3#tabbox, 19 Şubat 2014.
[57] Yazar tanıtımı, (Çevrimiçi) http://www.randomhouse.de/Autor/Ludwig_Rendle/p182238.rhd, 19 Şubat 2014.
[58] Akademik Özgeçmiş, (Çevrimiçi) http://www.ph-weingarten.de/theologie/ProfDrLotharKuld.php?navanchor=1010029, 19 Şubat 2014.

sağlam bir şekilde tutturulmuştur. Sayfalarında kaliteli beyaz kuşe kâğıt kullanılan kitabın kapağı da dayanıklı bir karton kapaktır. Kitabın köşeleri 90 derece olarak düzgün bir şekilde kesilmiştir ve rahatça açılabilmektedir. Renkli baskısı, orijinal resimleri ve iç sayfalarındaki düzen ile oldukça kaliteli bir görünüme sahiptir. (bkz. Ek 15) DKAB kitabını incelerken biçimsel özelliklerinin nasıl olması gerektiğine dair bilgilerin öğretim programında yer aldığını belirtmiştik. Ancak Niedersachsen Eyaletinde kullanılan ders kitapları için böyle bir şartnameye ne öğretim programında ne de Okul Yasasında yer verilmiştir. Dolayısıyla kitapla ilgili sayısal bilgiler doğrudan kitabın üzerinden tespit edilmiştir.

2.2.3.2. Kapak Görünümleri ve İç Tasarımları

Ön kapakta ve sırtta kitabın adıyla birlikte ilkokul 4. sınıflar için din dersi kitabı olduğu bilgisi verilmiştir. Kapak (bkz. Ek 16), hem kitabın adındaki üç kelimeye hem de din dersine uygun bir şekilde, kitabın içinde de yer alan, üç adet resim ile süslenmiştir. Fon rengi olarak somon rengi kullanılan kapakta, yazıların daha belirgin olması kırmızı kutucuklar içine beyaz ve sarı gibi açık renkler kullanılarak sağlanmıştır. Arka kapakta ise yayın evi adları (Kösel ve Auer Verlag) ve ISBN numarası (978-3-12003254-0) bulunmaktadır.

Kitabın iç kapağının ön yüzünde öğrencilere hitaben kaleme alınmış önsöz mahiyetinde kısa bir tanıtım yazısı bulunmaktadır. “Sevgili Öğrenciler!” diye başlayan yazı şu şekilde devam etmektedir:

> “İlkokulun son senesinde yeni “Fragen Suchen Entdecken 4” kitabı sana eşlik edecek. Kitabın içinde din dersi için ve hatta yalnızca okumak için pek çok enteresan konu bulacaksın.
>
> İşte ilk ünite: “Sükûneti keşfetmek”. Çeşitli alıştırmalar sana kendini ve çevreni daha yakından tanıma ve bazen sükûnetin içinde Tanrı’yı da arama konusunda yardımcı olacaktır.
>
> Kitabın sonunda Ben-Kitabını devam ettirmek ya da yeniden oluşturmak için öneriler bulacaksın. Deneyimler, güzel ve hüzünlü, sorular, resimler,

hikâyeler, her şeye yer var onda. Ben-Kitabı sene boyunca sadık bir refakatçin olabilir. Senenin sonunda ilkokulu bitirdiğinde, öğretmeninin talimatı olmadan belki de kendin devam ettirmek isteyeceksin bu kitabı.

Çeşitli konular seni ve sınıfını sormaya ve araştırmaya sevk edecekler. Mesela:

Ben kimim, beni ne mutlu eder, kime güvenebilirim, kim beni tarafımda yer alır? (s. 23-38)

Musibet, acı ve ölüm neden var? İnsanlar bunlarla nasıl başa çıkabilirler? Bu sorulara cevap var mıdır acaba? (s. 55-70)

Sınıf arkadaşlarından bazıları Protestan, bazıları Müslüman. İnançları nedir, nasıl yaşıyorlar? Benzerlikler var mıdır? (s. 103-119, 40-54) bunlar hakkında bilgi sahibi olmak ve birlikte yapılabilecek projeleri araştırmak yararlı olacaktır.

Bunlar, din dersinde sınıf arkadaşlarınla tartışabileceğin bazı konular.

Bu kitabın yazarları ve yayımcıları sana bu yeni din dersi kitabının ve din dersinin merakını uyanık tutma, sana yeni şeyler keşfetmek için fikirler verme ve Tanrı'yı aramanı sağlama konularında yardımcı olmasını diliyorlar."

Öğrencilerin kitap ile ilgili yazarların ağzından yazılmış bu metin ile karşılaşmaları kitabın üzerinde durduğu konuları anlamaları açısından önemlidir. Ayrıca kendilerine hitap edilen öğrenciler dikkate alındıklarını fark ederek derse daha çok ısınacaklardır.

Öğrencilere hitap eden bu yazının arkasında yani iç kapağın arka yüzünde kitabın adı, ilkokul 4. sınıf için din dersi kitabı olduğu, yazarların, danışmanın ve editörlerin isimleri yer almaktadır. Yukarıda değindiğimiz şekliyle ders kitabı olarak uygun olduğuna onay veren Piskoposluklara da yine bu sayfada verilmiştir. (bkz. Ek 17) Sonrasında basıldığı yılı (2009) ve yeri, ISBN'i, telif hakkı, yayın evinin adı (Kösel ve Auer Verlag), adresi, amblemi gibi bilgiler verilmiştir. Üçüncü sayfada yer alan

içindekiler bölümü sonrasında, aşağıdaki içerik bölümünde detaylı olarak inceleyeceğimiz konulara giriş yapılmıştır.

Kitabın son bölümünde 8 sayfadan oluşan resimli bir sözlük (Lexikon[59]), Yakın Doğu'yu ve İsa'nın yaşadığı zamandaki İsrail'i gösteren iki harita (bkz. Ek 18) ve en son sayfada fotoğraf ve alıntıların kaynaklarını gösteren kaynakça bulunmaktadır.

Ayrıca kitabın bütünündeki yazıların biçimsel özelliklerine burada kısaca değinmek yerinde olacaktır. Kitabın asıl metinlerinde Microsoft Comic Sans MS yazı tipi 12 punto ve siyah renkli olarak kullanılmıştır. Satır aralıkları da okuma kolaylığı sağlayacak genişlikte tutulmuştur. Ana başlıklar sayfaların en üstünde beyaz renkte olup kırmızı ile marke edilmiş ve 20 punto şeklinde düzenlenmiştir. Ara başlıklar ise normal metin düzeninden farklı değildir, yalnızca kalınlaştırılmışlardır. Anlatılan bir hikâyenin bir sayfaya sığdırılmaya çalışıldığı, çizimlerdeki konuşma balonlarının içindeki yazılar, notası verilen ilahi ve şarkıların sözleri, dikkat çekmesi için özellikle belirtilen ifade ya da cümleler gibi süreklilik göstermeyen metinlerde satır aralıklarının daraltıldığı, puntonun küçültüldüğü ya da büyültüldüğü, farklı renkler kullanıldığı ve ya fontun değiştirildiği tespit edilmiştir.

2.2.4. Görsel Ögeler

Kitaptaki görsel ögeler ve düzen profesyonel bir çizer olan Eva Czerwenka tarafından hazırlanmıştır. Czerwenka; Eğitmen Sanatçılar Meslek Odası (Berufsverband Bildender Künstler-BBK) üyesi olup, birçok çocuk kitabında çizimlerine rastladığımız bir çizerdir ve bu kitapların bazılarını da kendisi kaleme almıştır.[60]

---

[59] Lexikon; Yunancadan türetilmiş "sözlük" manasına gelen bir kelimedir. Bir dilin ya da bir konunun kelimelerinin manalarıyla birlikte alfabetik olarak sıralandığı kaynak kitaplarıdır. Bu kaynaklarda kelimeler genel ve özel manalarının yanında kullanıldıkları bağlamlara da yer verilir. Lexikon çalışmaları Semantik'in (anlambilim) kapsamına girmektedirler. Bkz. Hadumod Bussman, "Lexikon", "Lexikologie", **Lexikon der Sprachwissenschaft**, 3. bs., Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 2002, s. 407-408.

[60] Özgeçmiş, (Çevrimiçi) http://www.kunst-in-ostbayern.de/kuenstler/czerwenka.html, 8 Şubat 2014.

FSE kitabı konuları 116 sayfadan oluşmaktadır ve 103 sayfada görsel öge bulunmaktadır. Görsel öge bulunmayan sayfalarda genel olarak notası ile birlikte şarkılar ya da diyalog şeklinde metinlerin olduğu görülmektedir. Bu haliyle FSE görsel açıdan zengin bir portre çizmektedir. Kitaptaki görsel ögeleri profesyonel resimler, fotoğraflar ve basit çizimler olarak kategorize edebiliriz. Konuların başlık sayfalarında konuya uygun, giriş mahiyetinde profesyonel ressamların sanatsal resimleri yer almaktadır. FSE'de konu başlarındaki resimlerin haricinde 25 profesyonel sanat resmi, 56 fotoğraf ve 70'ten fazla çizim tespit edilmiştir. Toplumsal sorumluluk ve ahlaki değer gibi davranış kazandırması beklenen konuların resimlerinin canlı ve parlak renklendirildiği daha çok kırmızı ve yeşilin ön plana çıktığı görülmektedir. Tarihi konularda ise genellikle pastel tonlar kullanılmış ve daha mat bir görüntü sunulmuştur. Bu görsellerde sarı tonlarının ağırlığı dikkat çekmektedir. FSE'deki görsellerde ibadet eden, ayin yapan insanlara sıkça rastlanmaktadır. Çizimlerde genellikle bir eylem içinde olan çocuklara rastlanmıştır. Peygamberler ve önemli kişilerin resim ya da fotoğrafları da dikkat çeken görsel ögelerdir. İbadethanelerin görsellerine de yer verilmiştir. Bunun yanında çizimlerin içinde yer alan metinler de dikkat çekmektedir. Bunlar bir çiçeğin yapraklarında yazılı ilkeler, bir kartpostala yazılmış baş sağlığı dileği, konuşma balonları gibi şekillerde ele alınmıştır. Bunlar bir tablo halinde aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 7: FSE Kitabındaki Görsellerin Türleri ve Sayıları

Görsel Türü	Alt Türü	Adedi
Herhangi bir eylem içinde olan insanlar	İbadet eden insanlar	20
	Farklı eylemler gerçekleştiren çocuklar (oyun oynamak, koşmak, oturmak gibi)	18
	Ayin-kutlama yapan insanlar	7
	Ağlayan, acı çeken çocuklar-insanlar	7
	Dua eden çocuk	6
	Barış-adalet için proje düzenlemiş çocuklar	3
	Düşünen çocuklar	2
	Yardım eden çocuklar	2
	Çalışan insanlar	1
Peygamberler	Hz. Musa	1
	Hz. İsa	4
	Hz. İbrahim	1
Kişiler ve topluluklar	İsrailoğulları	4
	Martin Luther	2
	Martin Luther King	1
	Bir dini cemaatin yetkilisi – Ursula Heilmeier	1
	Kilisenin ayinlerine düzenli katılan - Stefan	1
	Bir piskopos – Erwin Kräutler	1
Kutsal Mekânlar	Kilise	10
	Cami	3
	Mezarlık	1
Diğer	İçinde metin yazılı çizim (konuşma balonu, yapraklarında ilkeler yazılı papatya gibi)	20
	Diğer eşyalar (oyuncak, ayakkabı gibi)	14
	Harita	5
	Yanan mum	1
	Kutsal Kitap	1
	İnsan vücudu	1
	Gece, ay ve yıldızlar	1

Görüldüğü üzere FSE'de özellikle ibadet eden insan görselleri büyük bir yer tutmaktadır. Her metin, yanında destekleyici bir görsel ile birlikte verilmiştir. Bazı metinler ise çizimlerin içinde yer almıştır. Bu durum kategorize etmeyi zorlaştırdığı ve neredeyse her görsel için ayrı bir kategori belirlemeyi gerektirdiği için tabloda fazla detaya inilmeden genel hatlarıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Geçen bölümlerde, DKAB kitabının incelenmesi esnasında Dil ve Üslup Özellikleri başlığında 4. sınıf öğrencilerinin soyut kavramaları somutlaştırarak anlayabildiklerine değinmiştik. FSE'de 4. sınıf öğrencisinin anlamasının zor olduğu konularda, konuyu somutlaştırarak özetler mahiyette resimler ya da çizimler dikkat çekmektedir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse, birinci konuda **Tanrı özgürleştirir**[61] alt başlığında İsrailoğulları'nın Mısır'dan kaçışı işlenmiştir. Bu hikâye kilise penceresini andıran bir görselle desteklenmiştir. (bkz. Ek 19) Bu görselde, ortadan ikiye ayrılmış olan denizden karşı kıyıya geçen insanlar, arkada kalan askerlerin dalgalarda boğuluşu, Hz. Musa'nın elinde asası ile denizden çıkışı, dağa doğru yönelişi ve en sonunda dağın tepesinden elinde tabletler ile aşağıda kendisini beklemekte olan İsrailoğulları'nın yanına inişi resmedilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'teki Mısır'dan Çıkış bahsinin neredeyse tamamı bir görsel ile öğrencilere sunulmuştur. Konuyla ilgili diğer bir görsel ise On Emirin işlendiği alt başlıkta verilmiştir. Bu görselde, ışıklar saçan bir bulutun arkasından Tanrı'nın elleri görünmekte ve On Emri iki tablet halinde dağın zirvesinde bulunan Hz. Musa'ya uzatmaktadır. (bkz. Ek 20) Aşağıda bekleyen İsrailoğlulları da resimde yer almakta ve resmin bir kenarına İsrailoğulları'nın, Hz. Musa dağda iken, tapınmak üzere yaptıkları buzağı heykeli de iliştirilmiştir.

Bunların dışında dikkat çekici diğer bir örnek ise İslam'ın tanıtıldığı **Birbirine Açık Olmak** (s. 40) konusundaki **…Allah için namaz kılıyorlar** (s. 48) alt başlığı içerisindedir. Burada abdestin alınışı ve namaz kılınışı aşamalı çizimler ile gösterilmiştir. Abdestin alınışında, sırasıyla ellerini ve yüzünü yıkayan, boynunu ve

---

[61] Barbara Ort, Ludwig Rendle, **Fragen-Suchen-Entdecken Religion in der Grundschule 4**, 3. bs, Donauwörth, Kösel, Auer Verlag, 2009, s. 12. Buradan sonra örnek ders kitabına atıflar metnin içinde sayfa numaraları verilerek yapılacaktır.

kulaklarını mesh eden bir insan figürü kullanılmıştır. Aşamaların altında ise ne yapıldığı yazılmıştır. Namazın kılınışında yine aynı insan figürü ile tekbir, kıyam, rükû, secde ve son oturuş resmedilmiştir. (bkz. Ek 21)

Yukarıda değindiğimiz üzere yalnızca resim ve çizimler değil görsel ögeler arasında fotoğraflar da sıklıkla kullanılmıştır. Fotoğraflar sıklıkla diğer din (s. 42-51) ve mezheplerin dini ritüellerinin tanıtılmasında (s. 72-73 ve s.106-114) ibadet eden insanlar, cami ve kilise gibi yapılar ile konularda bahsi geçen tanınmış kişiler şeklinde yer almaktadır.

Bazı görseller ise iki sayfayı kapsayacak şekilde sunulmuş, gerekli ise metinler resmin üzerinde ya da bir konuşma balonunda yahut küçük bir kutucuk içinde verilmiştir. (bkz. Ek 22) Görsel düzen ve sayfaların tasarımı açısından kitaba bir bütün olarak bakıldığında hiçbir sayfanın tekrarının olmadığı ve her sayfanın farklı biçimlerde tasarlandığı görülmektedir.

Burada görsellerde yer alan insan tipolojileri hakkında bilgi vermek de gerekirse; ilk olarak cinsiyet farkının gözetilmediği göze çarpmaktadır. Kitabın genelinde kız çocuk ile erkek çocuk görsellerine arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin yer verilmiştir. Dinler ya da mezhepler ile ilgili konularda özellikle din adamlarının ve ibadet eden insanların fotoğraflarına rastlanmaktadır. Tarihi konularda ise, insanların o dönemin tahmini giyim kuşam tarzına uygun olarak çizildiği görülmektedir. Yardımlaşma gibi sosyal bilinç geliştirilmeye yönelik konularda, Afrikalı ya da Orta Asyalı insanların fotoğraflarının yanında Avrupalı insanların görselleri de dikkat çekmektedir. Gerek fotoğraflarda gerekse çizimlerde inşaların ve figürlerin belli bir aksiyon halinde görselleştirildiği fark edilmektedir. En çok dikkat çeken husus ise, belli bir insan tipi göstermek yerine konuya göre kendi doğal hallerine uygun insanların gösterilmesidir. Buna, İslam anlatılırken başörtülü bir kız çocuğunun veya Ortodoks Kilisesi anlatılırken özel kıyafetleri içinde Ortodoks bir rahibi fotoğrafına yer verilmesi örnek olarak gösterilebilir.

2.2.5. İçerik

FSE kitabı bir giriş bölümü ve yedi ana konudan oluşmaktadır. Kitapta üniteler bulunmamakta, konular başlıklar halinde verilip alt başlıklar ile açıklanmaktadır. Aşağıda kitabın konularının bir listesi verildikten sonra içeriği ve son olarak dil ve üslup özellikleri incelenecektir.

2.2.5.1. Konular

Stille Entdecken - Sükûneti keşfetmek (s. 4) başlıklı giriş bölümü, öğrencilerin içlerindeki sükûneti ve huzuru keşfetmelerinde yardımcı olmayı amaçlayan, düşündürücü fotoğraflardan (bkz. Ek 23, Ek 24) ve bir şarkıdan oluşan meditatif[62] bir bölümdür. İlk fotoğraf, sembolik fotoğraf başlığı altında verilmiş olan **yol**dur (s. 4). Bunu **bir duyu: dokunmak** (s. 5) başlıklı fotoğraf takip eder ve **labirentte yürümek** (s. 5) başlıklı fotoğraf ise son fotoğraftır. **Sessiz kalmak istiyorum Ya Rab** (s. 6) isimli çocuk ilahisi ile giriş bölümüne son verilmiştir.

Kitabın **Von Gott In Die Freiheit Geführt - Tanrı'nın Rehberliğinde Özgürlüğe** (s. 7) başlıklı ilk konusunun alt başlıkları şunlardır:

- Kuralsız yaşamak (s. 8),
- Her Şey Kurallara Uygun Mu? (s. 10),
- Tanrı Özgürleştirir (s. 12),
- Yoldaki Tecrübeler (s. 14),
- Özgürlüğü Korumak - Tanrı'nın Emirlerine Uymak (s. 16),
- Emirler Neyin Bütünlüğünü Sağlıyorlar (s. 18),
- Başarılı Bir Yaşam Nasıl Olur? (s. 20),
- Tanrı'nın Buyruğu… (s. 22).

---

[62] Meditatif: Almanya'da din dersleri için hazırlanmış, huzuru ve sükuneti bulmak için kullanılan meditasyon müzikleri de bulunmaktadır. Öğretim programı bu tarz bir derse olanak sağlıyorsa kitaplarda da meditatif bölümlere yer verilmekte ve giriş dersi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bkz. Anke Pohlmann, **Musik im Religionsunterricht der Grundschule**, Elementa Theologiae; 12, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH, 2006, s. 15-17.

İkinci konu başlığı **Dem Leben Vertrauen Können - Hayata Güvenebilmek** (s. 23)'tir ve aşağıdaki alt başlıklar ile tamamlanmaktadır:

- Ben Kimim? (s. 24),
- Nelerden İbaretim (s. 26),
- Bazen Farklı Olmak İstiyorum (s. 28),
- Kime Güvenilir (s. 30),
- Sen Olmasaydın… (s. 32),
- Gerçekten Tehlikeli Olduğunda (s. 34),
- Biz Olmasaydık… (s. 36),
- Hayatımı Güzelleştiren Şeyler (s. 38).

Offen Werden Füreinander - Birbirine Açık Olmak (s. 39) başlıklı üçüncü konu ise şu alt başlıklarla devam etmektedir:

- Tanrı ve Âlem Hakkında Düşünmek (s. 40),
- Dinlerde Cevaplar Bulmak (s. 42),
- Müslümanlar Allah'a İnanıyor (s. 44),
- … Ve Kur'an'ı Yüceltiyorlar (s. 46),
- … Allah İçin Namaz Kılıyorlar (s. 48),
- … Oruç Tutuyor ve Bayram Yapıyorlar (s. 50),
- Benzerlikleri Keşfetmek (s. 52),
- Birlikte ve Birbirinden Öğrenmek (s. 54).

Dördüncü konu Mit **Leid und Tod Leben Lernen - Acı ve Ölümle Yaşamayı Öğrenmek** (s. 55) başlığına sahiptir ve alt başlıkları şu şekildedir:

- Musibet ve Ölümle Karşı Karşıya Kalmak (s. 56),
- Sorular Üzerine Sorular (s. 58),
- Tanrı'dan Yardım Beklemek? (s. 60),
- İsa, Acıları Olan İnsanlarla Karşılaşıyor (s. 62),
- İsa, Zorlu Bir Yolda İlerliyor (s. 64),

- Acı ve Ölümden Kuvvetli Olmak (s. 66),
- İsa'nın Yeniden Dirilişi – Herkes İçin Umut (s. 68),
- Hayata İnanmak (s. 70).

Beşinci konun başlığı **Jesu Botschaft Weitertragen - İsa'nın Misyonunu Sürdürmek** (s. 71)'tir ve aşağıdaki alt başlıklarla devam etmektedir:

- Dünyanın Her Yerinde Hristiyanlar Var (s. 72)
- Bir Başlangıç (s. 74),
- İlk Hristiyanlar Nasıl Yaşardı (s. 76),
- İnanç Sınırları Aşar (s. 78),
- Hıristiyanlık Bize Nasıl Geldi (s. 80),
- Hıristiyanlar Sorumluluk Alıyor (s. 82),
- İletişimde Kalmak (s. 84),
- Bağlantı Kurmak (s. 86).

Kitabın **Mit Bildern und Symbolen Sprechen - Resim ve Sembollerle Konuşmak** (s. 87) başlıklı altıncı konusunun alt başlıkları şunlardır:

- Eşyalar Anlatmaya Başlıyor (s. 88),
- Ağaç - Hayatı Anlatan Bir Resim (s. 90),
- Resim-Kelimelerle Konuşmak (s. 92),
- Sözcükler Olmaksızın Konuşmak (s. 94),
- Hayattan Masallar Anlatmak (s. 96),
- İncil Hayattan Kesitler Anlatıyor (s. 98),
- Tanrı'nın Krallığından Resimler (s. 100),
- Bizim Ümidimiz (s. 102).

Yedinci ve son konunun başlığı **Kirchen und Konfessionen – Ein Evangelium - Kiliseler ve Mezhepler – Bir İncil** (s. 103) ve alt başlıkları şunlardır:

- Katolik- Protestan (s. 104),
- Birlikte Başlanıyor – Yollar Ayrılıyor (s. 106),

- Martin Luther – Ayrılışın Aşamaları (s. 108),
- Farklılıkları Algılamak - Kilis Binalarında (s. 110),
- Farklılıkları Algılamak – Hristiyanların Hayatlarında (s. 112),
- Benzerlikleri Keşfetmek (s. 114),
- Farklı Olmak - Birlikte Hristiyan Olmak (s. 116),
- Birlikte Ayin Yapmak (s. 118).

2.2.5.2. Konuların İçerikleri

Bu bölümde birinci konudan başlanarak konuların içeriklerine yer verilecektir.

Tanrı'nın rehberliğinde özgürlüğe (s. 7) başlıklı konu **Kuralsız yaşamak** (s. 8) alt başlığı ile başlıyor. İlk sayfada hiçbir kural ile bağlantı kurmadan yaşayan bir köyün kısa bir hikâyesi anlatılıyor ve akabinde kuralların olmadığı yerde birlikte yaşamanın zorluğuna dikkat çekilerek öğrencilerin okul içindeki ve ailelerindeki yaşantılarını kolaylaştıran kurallardan bir kaçını yazmaları isteniyor. **Her şey kurallara uygun mu?** (s.10) soru cümlesini ikinci alt başlık olarak görmekteyiz. Burada Mısır'da yaşayan İsrailoğulları'nın durumu kısaca anlatıldıktan sonra Firavun'un onlar için koyduğu kurallara değinilmiştir. Bu kurallar, her doğan erkek bebeğin öldürülmesi, İsrailoğulları'nın köle olarak çalıştırılması ve gardiyanlar tarafından sıkı bir şekilde denetim altında tutulması şeklindedir. Sonrasında Martin Luther King'e ve 50 yıl önce Amerika'da zencilere beyazlar ile aynı hakların tanınmadığına değinilmiştir. Bu bölümün sonunda öğrencilerin özgürlük ve insani olmayan kurallar hakkında tartışmaları istenmiştir. Konunun diğer alt başlığı **Tanrı özgürleştirir,** (s. 12) Hz. Musa ve Hz. Harun'un kardeşleri Meryem'in ağzından Mısır'dan kaçışın bir anlatımıyla ve bu olayı tasvir eden bir kilise resmiyle aktarılmıştır. **Yoldaki Tecrübeler** (s. 14) alt başlığı altında yine Meryem'in (Mirjam) ağzından göç esnasında yaşananlar ve kuralsızlığın İsrailoğulları'nı nasıl birbirine düşürdüğü anlatılmış ve bununla ilgili bir çizime yer verilmiştir. Bu konuda öğrenciler İncil'in Tekvin bölümünü okumaya yönlendirilmiş ve birlikte yaşamayı kolaylaştıracak kurallara örnekler bulmaları istenmiştir. Hz. Musa'ya verilen On Emir'in işlendiği **Özgürlüğü korumak - Tanrı'nın emirlerine uymak** (s. 16) alt

başlığında On Emir metin olarak verilmiştir. Hz. Musa'nın bu emirleri alışını resmeden bir çizime de yer verilmiştir. **Emirler Neyin Bütünlüğünü Sağlıyorlar** (s. 18) alt başlığında ise öğrencilerin bundan önce öğrendikleri On Emri hayatlarına nasıl adapte etmeleri gerektiğini tartışmalarını amaçlamaktadır. Burada dikkat çeken önemli bir nokta ise Matta 7,12'ye verilen referanstır: "Başkalarının size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de öyle davranın." Bu cümle ile ilgili öğrencilerin düşünmeleri istenmiş ve hem burada hem de bir sonraki **Başarılı Bir Yaşam Nasıl Olur?** (s. 20) başlığında, öğrencilere örneklerle yardımlaşma, kimseyi dışlamama, vb. ahlaki değerlerin insan hayatındaki birlikteliği korumak için, toplumsal yaşantıyı kolaylaştırmak için önemli olduğu anlatılmıştır. Konunun son alt başlığı olan **Tanrı'nın buyruğu…**'nda (s. 22) On Emir ve ile ilgili bir etkinlik ve Tanrı'nın lütuflarıyla ilgili bir şarkı mevcuttur. Bunlara Etkinlikler başlığı altında daha detaylı bir şekilde değineceğiz.

FSE kitabının ikinci konusu **Hayata Güvenebilmek**'tir (s. 23). **Ben Kimim?** (s. 24) alt başlığı ile başlayan konuda okuma parçaları ile insanın tesadüf sonucu dünyaya gelmemiş olduğu, âlem içinde küçük bir âlem olduğu ve kesinlikle bir iradenin muradı sonucu bu âleme belli bir amaç doğrultusunda yerleştirildiği bu yüzden kaygı ve ümitsizliğe kapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. İnsanın iç organlarındaki düzen ve işleyiş de ele alınmış ve yaratılıştaki mucizeye nasıl şükredileceği Kitab-ı Mukaddes'ten bir alıntı ile gösterilmiştir: "İç varlığımı sen yarattın, anamın rahminde beni sen ördün. Sana övgüler sunarım, çünkü müthiş ve harika yaratılmışım."[63] İkinci alt başlık olarak karşımıza çıkan **Nelerden İbaretim**'de (s. 26) öğrencilerin güçlü ve zayıf yanlarını keşfetmelerine yönelik bir çalışma yapmaları istenmiştir. Burada ve sonrasındaki **Bazen Farklı Olmak İstiyorum** (s. 28) alt başlığında öğrencilerin kendilerini oldukları gibi kabul etmeleri, insanın güçlü ve zayıf yönlerinin bir bütünü olarak varlık gösterebileceğini ve bu yüzden başka insanlara öykünüp durmak yerine kendi ellerinden geleni layıkıyla yapmaya odaklanmaları gerektiğini kavramaları için çeşitli okuma parçaları kullanılmıştır. Konunun dördüncü alt başlığı **Kime Güvenilir**'de (s. 30), İbrahim'in (a.s.) aldığı vahiy sonucu vatanını terk etmek üzere

---

[63] Eski Ahit xix. 139, 13-14.

yola çıkacağını kavmine açıklaması, iki çocuğun bakış açısıyla aktarılmış ve öğrencilerin Yaratılış 12,1-7'yi okumaları istenmiştir. İbrahim kıssası öğrencilere Tanrı'nın güvenilirliği konusunda örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. **Sen Olmasaydın…** (s. 32) alt başlığında insanın hayatında güvenebileceği, dinleyip anlatabileceği, kendisi için önemli olan insanların olması gerektiği ve arkadaşlığın önemi üzerinde durulmuştur. Güven konusu sonraki alt başlık olan **Gerçekten Tehlikeli Olduğunda**'da (s. 34) Yeni Ahit'ten Markos 4,35-40 ve Eski Ahit'ten Yeşeya 43,2-4 ile iman ile bağdaştırılarak anlatılmıştır. **Biz Olmasaydık…** (s. 36) alt başlığında daha önceden yapılmış bir yardımlaşma projesi öğrencilere tanıtılarak toplumsal yardımlaşmanın önemi vurgulanmıştır. Bu konuda genel olarak insanın bir birey olarak çok değerli olduğu ancak tek başına yaşamanın mümkün olmadığı kaliteli ilişkiler ve toplumsal yaşamın tesisi için çalışılması gerektiği güven duygusu ekseninde işlenmiştir.

Üçüncü konu **Birbirine Açık Olmak'**ın (s. 39) ilk alt başlığı **Tanrı ve Âlem hakkında düşünmek** (s. 40) iki sayfaya yayılmış bir resim ile başlıyor. Bu resimde, camdan dışarıdaki yıldızlara bakan bir çocuk ve aklından geçen sorular düşünce balonları içerisinde görülmektedir. Sorular şunlardır: "Tanrı'yı kim yarattı", "Ninem öldü, şimdi nerede", "Her şey nasıl meydana geldi", "Yıldızlar gökyüzünde düşmeden nasıl duruyorlar", "Neden insanlar birbirlerine karşı bu kadar kötüler", "Nasıl yaşayacağımı nereden bileceğim". Aynı resmin köşelerine yerleştirilmiş kutucuklarda farklı dinlere sahip başka çocukların bu sorulara kısmen cevap olabilecek gündelik yaşantılarında din ile olan ilişkileri ve din ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. **Dinlerde Cevaplar Bulmak** (s. 42) alt başlığında sırasıyla Yahudilik, Budizm, Hinduizm, İslam ve Hıristiyanlıkta Tanrı'ya hamd ya da ibadet etmek için kullanılan kutsal metinlerden örnekler verilmiş, ibadet eden insanlara ait fotoğraflar eklenmiş ve öğrencilerin bunları tasvir etmesi istenmiştir. Konunun bundan sonrasında İslam Dininin tanıtımına yer verilmiştir. **Müslümanlar Allah'a İnanıyor** (s. 44) alt başlığında yeni doğan bir bebeğin kulağına ezan okuma ile ilgili verilen okuma parçasında ezan, Kelime-i Şehadet, İmam, kıble, başörtüsü, ibadet dilinin Arapça oluşu gibi konulara ilişkin de bilgiler bulunmaktadır. Hristiyan geleneğinde dine giriş için yapılan ayinlerin büyük bir öneminin olduğu herkesçe malumdur, İslam'ı tanıtmaya

bu konuyla başlanılmasının sebebi de bu olsa gerektir. Önceki alt başlığın devamı niteliğindeki **…ve Kur'an-ı Yüceltiyorlar** (s. 46) alt başlığında okuma parçasına da devam edilerek Hz. Muhammed, doğum yeri, yılı, kaç yaşında peygamberliğin geldiği, nasıl geldiği, o dönemde Arabistan'ın durumu, İslam için verilen mücadeleler, Kur'an-ı Kerim'in muhtevası ve hac hakkında kısa bilgiler verilmiştir. **…Allah İçin Namaz Kılıyorlar** (s. 48) alt başlığında da abdest, cami, seccade, mihrap, minber ve namaz hakkında öz bilgiler aktarılmaktadır. Sonrasında gelen **…Oruç Tutuyor Ve Bayram Yapıyorlar** (s. 50) alt başlığında oruç, Ramazan, zekat ve bayram hakkında bilgiler bulunmasının yanı sıra İftar Duası verilmektedir. İslam'ın beş şartı Fatıma'nın Eli (s.51) figürü ile sembolize edilmektedir. **Benzerlikleri Keşfetmek**'te (s. 52) Kur'an-ı Kerim ve İncil ayetlerinden dünyanın ve insanın yaratılışı ile ilgili olan ayetlerinden bir kaçı karşılaştırılmaktadır. Bu iki dinin önemli bir ortak noktasının barış olduğu vurgulanmaktadır.

Acı ve Ölümle Yaşamayı Öğrenmek (s. 55) konusu **Musibet ve Ölümle Karşı Karşıya Kalmak** (s. 56) alt başlığında anlatılan babasını ağır bir hastalık döneminden sonra kaybeden bir çocuğun hikâyesi ile başlıyor. **Sorular Üzerine Sorular** (s. 58) alt başlığında fotoğraflarla acı içinde olan insanların halleri gösterildikten sonra verilen okuma parçasında Tanrı'nın dünyada var olan bunca kötülük ve acıya neden müsaade ettiğini babasına sorarak anlamaya çalışan bir çocuk ile ilgili bir okuma parçası bulunmaktadır. Bu okuma parçasında felsefenin ağır konularından biri olan teodise[64] çocuğun yaşına uygun bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. **Tanrı'dan yardım beklemek?** alt başlığının en çok dikkat çeken özelliklerinden biri başlığın bir soru cümlesi olmasıdır. İncil ayetleri ile acı ve sıkıntı içinde olan insanların Tanrı'ya dertlerini nasıl aktardıkları gösterilmiş ve sonunda onların Tanrı tarafından feraha kavuştuklarının delili olan ayetler verilmiştir. Hz. İsa'nın cüzzam hastalarını iyileştirdiğine **İsa, Acıları Olan İnsanlarla Karşılaşıyor** (s. 62) alt başlığında değiniliyor. **İsa, Zorlu Bir Yolda İlerliyor** (s. 64) alt başlığında Hz. İsa'nın muhalifler

[64] Teodise; kötülük problemi temel olarak; Tanrı'nın mutlak kudret sahibi ve iyi olduğu halde dünyadaki kötülüklere neden izin verdiği, bunları engellemeye gücünün mü yetmediği yoksa bunları engellemeyi isteyecek kadar iyi mi olmadığı üzerinde durmaktadır. Bkz. Edward H. Madden, "Farklı Açılardan Kötülük Problemi", çev. Sami Şekeroğlu, **Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl:14, S. 21, Ocak-Haziran 2009, s. 151.

tarafından yakalanışı, sırtında çarmıh olmak suretiyle yürüdüğü uzun yol, çarmıha gerilişi ve ölümü yine İncil ayetleri referans verilerek anlatılmaktadır. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın ölümünün üçüncü gününde havarilerine görünmesi ve asli günah teması **Acı ve Ölümden Kuvvetli Olmak** (s. 66) alt başlığında işlenmiştir. **İsa'nın Yeniden Dirilişi – Herkes İçin Umut** (s. 68) alt başlığında ise bir ölüm ilanı örneği ve ilanında adı geçen şahsın eşine yöneltilmiş bir mektup görülmektedir. Bu gibi durumlarda insanların birbirlerinin acılarını nasıl paylaşabilecekleri bu örneklerle gösterilmektedir. Konu İncil'den şu umut verici ayetler ile bitirilmiştir: "Kardeşler, umutsuzluk içinde yaşayan diğer insanlar gibi kederlenmemeniz için, gözlerini hayata kapamış olanlar konusunda bilgisiz kalmanızı istemiyoruz. İsa'nın ölüp dirildiğine inanıyoruz. Aynı şekilde Tanrı, İsa'ya bağlı olarak gözlerini yaşama kapamış olanları da O'nunla birlikte geri getirecektir. İşte birbirinizi bu sözlerle teselli edin."[65]

Kitabın beşinci konusu **İsa'nın Misyonunu Sürdürmek**'tir (s. 71). Konu ilk alt başlığı olan **Dünyanın Her Yerinde Hıristiyanlar Var** (s. 72) ile dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Hıristiyanlardan örnekler verilmektedir ve öğrenciler onlarla kendi yaşayışları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri bulmaları yönünde harekete geçirilmektedir. Konuya İncil'in Resullerin İşleri bölümünden Pentekostu[66] anlatan **Bir Başlangıç** (s. 74) alt başlığı ile devam edilmiştir. **İlk Hristiyanlar Nasıl Yaşardı** (s. 76) alt başlığında bir harita eşliğinde Kudüs'te Hıristiyanların nasıl yaşadıklarına dair bilgiler verilmektedir. Pavlus'un Hıristiyanlığı yayma hareketi, dünyada Hıristiyan olan ülkelerin gösterildiği bir harita ile **İnanç sınırları aşar** alt başlığında işlenmiştir. **Hristiyanlık Bize Nasıl Geldi**'de (s. 80) kısa bir Hristiyanlık tarihi verilmiştir. Çeşitli misyonerlerin tanıtıldığı ve misyonerliğe dair bilgilerin verildiği **Hristiyanlar Sorumluluk Alıyor** (s. 82) alt başlığından sonra **İletişimde Kalmak** (s. 84) ile bir cemaate bağlı olmanın birliktelik duygusu açısından önemi olduğu vurgulanıyor.

---

[65] Yeni Ahit xiii. 4, 13-14 ve 18.

[66] Pentekost, İncil'e göre Kutsal Ruhun havarilere görünüp İsa'nın mesajını yaymakla görevlendirdiği gündür. İnsanların ilk defa vaftiz olarak Hıristiyanlığa girmeye başladıkları olay olması sebebiyle önemlidir. Hristiyan geleneğinde vaftizler bu dönemde yapılır. Bkz. Ali Erbaş, **Hıristiyan Ayinleri (Sakramentler)**, İstanbul, Nun Yay., 1998, s. 82-84.

Resim ve Sembollerle Konuşmak (s. 87) konusuna **Eşyalar Anlatmaya Başlıyor** (s. 88) alt başlığıyla başlanmıştır. Burada kişiler için bir eşya olmaktan fazla anlam taşıyabilen şeylerin olduğuna vurgu yapılmaktadır. **Ağaç - Hayatı Anlatan Bir Resim** (s. 90) alt başlığında Hristiyanlık geleneğinde sık karşılaştığımız Hayat Ağacı'ndan bahsedilmektedir. **Resim-Kelimelerle Konuşmak** (s. 92) başlığında ise metaforik anlam taşıyan kelime ve cümlelerin öğretildiği ve bu tarzdaki İncil metinleri ile öğrenciler arasında bir yakınlık kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. **Sözcükler Olmaksızın Konuşmak** (s. 94) alt başlığında mum yakmak ve bir freskteki insan figürlerinin vücut hareketlerinden yola çıkılarak sözsüz de iletişim kurulabileceği üzerinde durulmuştur. Yaşam ile ilgili, sembolik bir dil kullanılarak yazılmış bir masalın anlatıldığı **Hayattan Masallar Anlatmak** (s. 96) alt başlığı **İncil Hayattan Kesitler Anlatıyor** (s. 98) ile devam ederek İncil'deki Yaratılış bahsine değinmektedir. Burada kullanılan semboller ilgili öğrencilerin düşünce geliştirmeleri istenmektedir. **Tanrı'nın Krallığı'ndan Resimler** (s. 100) isimli alt başlıkta Hz. İsa'nın ağzından yine sembolik bir dil ile Tanrı'nın krallığının güzelliği anlatılmaktadır.

Kitabın son konusu olan **Kiliseler ve Mezhepler – Bir İncil** (s. 103)**, Katolik – Protestan** (s. 104) alt başlığı ile başlıyor. Başka çocukların neden farklı mezhepler olduğu ile ilgili fikirlerinin çizimler içinde sunulduğu ve öğrencilerin konuyla ilgili düşünmeye sevk edildiğini görmekteyiz. **Birlikte Başlanıyor – Yollar Ayrılıyor** (s. 106) alt başlığında kısa bir Kilise tarihi verildikten sonra Ortodoks ve Protestan Mezheplerinin nasıl ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Sonraki alt başlıkta Martin Luther ve ayrılığın nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilmektedir. **Farklılıkları Algılamak - Kilis Binalarında** (s. 110)**, Farklılıkları Algılamak – Hristiyanların Hayatlarında** (s. 112) ve **Benzerlikleri Keşfetmek** (s. 114) alt başlıklarında fotoğraf ve çizimlerle öğrencilere farklar ve benzerlikler gösterilmektedir. Ökümenik harekete[67] vurgu yapan ve hem Katolik hem de Protestan grupların önderliğinde gerçekleşen çeşitli sosyal

---

[67] Ökümenik Hareket: Ökümen kelimesi Yunancada "bütün dünya" anlamına gelir. Kilise Babaları tarafından, Hristiyan inancını benimsemeyenlere karşı, Hristiyanların tamamını ifade etmek kullanılmıştır. Kiliselerin, İncil'de tek bir Kiliseden bahsedildiği inancından hareketle birleşme gayretleridir denilebilir. Bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ökümenik Hareketin Ortaya Çıkışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları I**, Ankara, Dinler Tarihi Derneği Yay., 1998, s. 223-224.

organizasyonları tanıtan **Farklı Olmak - Birlikte Hristiyan Olmak** (s. 116) alt başlığından sonra öğrencileri ökümenik bir ayin projesi için yüreklendiren ve onlara bununla ilgili fikirler veren **Birlikte Ayin Yapmak** (s. 118) alt başlığı ile kitaptaki konular bitmektedir.

Burada konularda yer alan dini ve ahlaki davranışlar ile bunların sosyal hayatla ilişkilendirilme biçimlerine de kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Tablo 8: FSE Kitabındaki Dini ve Ahlaki Davranışlar ve Bunların Sosyal Hayatla İlişkilendirilme Biçimleri

Dini veya Ahlaki Davranış	**Sosyal Hayatla İlişkilendirme Biçimi**
Kurallara uymak / Günah-Sevap (On Emir)	Kötü: Özgürlüğü kısıtlamak, hırsızlık İyi: Sosyal hayatı düzenlemek, Tanrı'nın emirlerine uymak
Sorumluluk	Kendilik bilinci ve sosyal görevlerini yerine getirme
Yardımlaşma	Gücü yetenin yetmeyene (maddi-manevi) destek olması
Güven	Kendine, aileye, arkadaşlara ve Tanrı'ya
Dostluk	Sevgi ve kardeşlik, kardeş ülkeler
Hoşgörü	Diğer mezhep ve dinlere mensup insanlar, öteki
Barış	Dinlerin ortak noktası olarak / barış içinde yaşamanın önemi
Paylaşma	Cenaze ve yas törenlerine katılmak, taziye sunmak
Misyonerlik- Tebliğ	Bağlantıda kalmak, kilise ve cemaat ile ilişkiyi güçlendirmek

Kitapta, yukarıdaki tabloda da belirtilen hususların, öncelikli olarak öğrencilerin kendi hayatlarından hareket edilerek seçildiği görülmektedir. Örneğin yardımlaşma konusunda; öğrencilerin öncelikle kendi yetenek ve zayıflıklarının farkına varmaları sağlanmakta, ardından gücü yetenin yetmeyene yardım etmesinin ne derece önemli olduğu vurgulanmaktadır (s.26-32). Kitapta dini ve ahlaki davranış biçimlerinin oluşturulması için genel olarak izlenen yol; davranışı öğrencinin önce kendisi ile ilişkilendirmesi, sonra toplumsal önemini kavramasıdır. Bu sürecin sonunda eylem haline dönüşmüş davranış biçiminin dini kaynaklarla desteklenmesi ve sadece sosyal bir görev olarak değil aynı zamanda dinin de bir emri olduğunun kavratılması amaçlanmaktadır.

2.2.5.3. Dil Özellikleri ve Üslup

FSE kitabını dil özellikleri ve üslubu bakımından incelediğimizde sade ve akıcı bir dilin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Öğrencilerin yaş seviyelerine uygun, anlaması kolay ve uzun olmayan cümleler seçilmiştir. Örneğin,

> [İsa vatanı İsrail'i hiç terk etmedi. Ama havarilerine, Tanrı'nın bütün insanları sevdiğini öğretti – sadece kendi halkını değil.][68]

Kitapta dil bilgisi ve imla kurallarına riayet edilmiş; öğrenciye doğrudan hitap eden, samimi bir üslup kullanılmıştır. Alman dilinde diğer dillerde olduğu gibi yabancı kökenli kelimeler de vardır. Ancak, özellikle dini terim ve terminolojinin birçoğu Almancalaştırılmış olduğundan öğrencilerin anlamasını kolaylaştırmak adına ayrıca bir açıklama yapılmasına gerek görülmemiştir. Yine de anlaşılması güç olan kavramlar için açıklamaların yapıldığı ve öğrencilerin kitabın son kısmındaki sözlüğe, kelimenin sonuna yerleştirilmiş olan bir yıldız işareti ile yönlendirilmektedirler. Kitabın **Birbirine açık olmak** adını taşıyan üçüncü konusu dil ve üslup özelliklerini göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu konuda (s. 39) öncelikle Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam hakkında genel bilgiler verilmiş sonrasında İslam dini tanıtılmıştır. Kitapta yabancı kelimelerin yoğun bir şekilde bulunduğu tek konu bu konudur. Bu konuda her terimin metnin içerisinde açıklandığı ve öğrencilerin ayrıca son kısımdaki sözlüğe yönlendirildiği, Arapçalarına yer verilen metinlerin ise çevirileri ile birlikte yer aldığı görülmektedir. (bkz. Ek 25)

2.2.6. Etkinlikler

Etkinlikler açısından zengin bir kitap olan FSE her konu ve alt başlıkta farklı tarzda etkinlik örnekleriyle dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili husus bir tablo halinde aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 9: FSE Kitabındaki Etkinlikler ve Sayıları

---

[68] Barbara Ort, Ludwig Rendle, **a.g.e.**, s. 79.

Etkinlik Türü	Adedi	Etkinlik Türü	Adedi
İlahi ve Şarkılar	19	Serbest metin oluşturma	2
Düşünme	14	İlkeler çıkarma	2
Örneklendirme	13	Bir durumu enstrümanlarla canlandırma	2
El becerisi gerektiren etkinlik	12	Gözlemleme	2
Karşılaştırma	11	Tarif Etme	2
Kendini yerine koyma	9	Proje Üretme	2
Tartışma	8	Okul dışı bir kuruma gidip bilgilenme	2
Araştırma	8	Sergi düzenleme	2
Bir hikâyenin ya da şiirin devamını yazma	6	Kilise ziyaret	2
Bulma (konum metninde ya da İncil'de)	6	Cami ziyareti	1
Anlatma	6	Mezarlık ziyareti	1
Grup Çalışması	5	Konu hakkında bir kitap okuma	1
Resim yapma	3		

Tablo 9'da da görüldüğü üzere ilahi ve şarkılar, konunun daha iyi anlaşılması için materyal olarak kullanılmaktadır. Her konuda en az iki şarkıya yer verilmiştir. Bunlardan birinin sözleri şöyledir:

> "Tanrı'nın kelamı gece de ışık gibidir, umut ve gelecek getirmiştir; teselli verir, zorlukta, yoksullukta ve korku anında metanet verir, karanlıkta yıldız gibidir."

FSE'de en sık yer verilen etkinlikler öğrencileri kendi aralarında konuşmaya, tartışmaya, yorumlamaya, düşünmeye, karşılaştırmalar yapmaya ve fikirlerini beyan etmeye sevk eden etkinliklerdir. Karşımıza çıkan diğer bir etkinlik türü ise yarısı verilen bir okuma parçasının devamını yazma ya da belli bir konuda ilkeler belirleyip yazma, kitapta verilen bir konu hakkında bir konuşma, şiir, hikâye vb. yazma şeklindedir. Öğrencileri araştırma yapmaya teşvik eden etkinliklere de sıkça

rastlanmaktadır. Bunlar bireysel olabildiği gibi grup çalışması şeklinde de olabilmektedir.

Öğrencileri konuyla ilgili el becerilerini kullanarak ortaya bir şeyler koymalarını teşvik eden etkinliklerin sayısı da Tablo 9'da görülebileceği gibi oldukça fazladır. Buna bir örnek vermek gerekirse; **Nelerden ibaretim** alt başlığında (s. 26) her öğrencinin üzerine şahsına özgü özelliklerini ve yeteneklerini resmedeceği kişisel bir arma yapması istenmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin grup olarak yapabileceği ve sonunda ortak karar alabileceği etkinlikler de söz konusudur. Buna da **Tanrı'nın rehberliğinde özgürlüğe** (s. 7) konusunun sonundaki bir etkinliği örnek olarak verebiliriz (s. 22). Daha önce de belirtildiği üzere bu konuda On Emir işlenmişti. Konunun sonunda öğrencilerin, On Emir'in her birini ayrı bir kâğıda yazarak yere sermeleri ve evden getirdikleri üç tane renkli tahta ya da taşı kendileri için en önemli gördükleri emrin yazılı olduğu kâğıdın üzerinde koymaları, sonunda hangi emirlerdeki taşların fazla olduğunu bulmaları ve çoğunlukla seçilen emirlerin neden seçildiklerini tartışmaları istenmiştir. Böylelikle öğrenciler bu denli soyut bir konuya elleri ile dokunmuş ve ezberlemek yerine deneyimleme şansları olmuştur. İslam dininin tanıtıldığı konunun sonunda ise bir caminin ziyaret edileceğinin bilgisi verilmiştir (s. 54). Ayrıca Katolik ve Protestan Kiliselerinin ziyaret edilmesine yönelik etkinlikler de mevcuttur.

Projeler ve sergiler de öğrencilerin grup olarak yapabilecekleri etkinliklerdir. Kitabın son konusunda öğrencilerin okuldaki diğer öğrencilerle birlikte ökümenik bir ayin günü projesi planlamaları istenmiş ve bu günü nasıl yapacaklarına dair ipuçları verilmiştir.

Kitabın sonunda ise öğrencileri duygularını, düşüncelerini, fikirlerini, yaptıkları iyilikleri, beğendikleri ve ya beğenmedikleri özelliklerini, korkularını, hayallerini, en sevdikleri dualarını vb. yazabilecekleri günlük tarzı bir defter tutmaya teşvik eden ve bunu nasıl yapacaklarına dair örnekler sunan **Ben-Kitabım** (s. 120) başlıklı bir etkinlik bulunmaktadır.

2.2.7. Ölçme ve Değerlendirme Araçları

FSE kitabında konu başlarında öğrencinin konuyla ilgili hazır bilgisini ölçmek için hazırlanmış sorular bulunmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin konuları anlama düzeylerini ölçmelerine, kendilerini değerlendirmelerine zemin hazırlayan herhangi bir ölçme değerlendirme aracının kullanılmadığı görülmektedir. Ancak, konu aralarında ve sonlarında öğrenciyi düşünmeye, arkadaşları ile tartışmaya, araştırma yapmaya sevk eden birçok soru örneği bulunmaktadır. Kitapta bunlar bir önceki bölümde üzerinde durulan etkinlikler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

* * *

Yukarıda yapılan değerlendirmelerde görüldüğü üzere araştırmaya konu olan ders kitapları gerek biçim gerekse içerik açısından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Biçimsel anlamdaki farklılaşmanın özellikle görsel ögelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Her iki kitabın içerik açısından değerlendirilmesi gerekirse; kitaplarda benzer konular ele alınmakla beraber birbirinden farklı konuların da ele alındığı görülmektedir. Konuların ne şekilde işlendiği hususunda ipuçları vere etkinliklere bakıldığında DKAB kitabında özellikle okuma, yazma, anlatma ve bilgi aktarımı gibi yolların takip edildiği ancak FSE'de düşünme, araştırma, bulma, keşfetme, uygulama, karar verme gibi öğrencinin daha aktif rol aldığı yöntemler izlendiği anlaşılmaktadır.

Buraya kadar çalışmada, örnek olarak kullanılan din dersi kitapları biçim ve içerik açısından incelenmiştir. Bundan sonraki bölümde yapılacak karşılaştırmaya bir giriş niteliğinde olması için ders kitaplarının kısaca benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ve ALMANYA'DA KULLANILANDİN DERSİ KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde, buraya kadar yapılan inceleme ve analizlerin belli başlıklar altında karşılaştırılması hedeflenmektedir. Bu karşılaştırma; öğretim programları ve programlarda kullanılan yaklaşımlar ile esas inceleme konusu olarak ele alınan kitapların biçimsel, görsel ögeler, içerik, etkinlikler ve ölçme-değerlendirme açısından karşılaştırılması şeklinde yapılacaktır.

3.1. Din Dersi Öğretim Programları ve Kullanılan Yaklaşım

Din dersi öğretim programlarında kullanılan yaklaşımlar her iki ülkenin din derslerinin birbirinden önemli ölçüde farklılaşmasına yol açmıştır. Özellikle dinbilimsel yaklaşımda görülen bu farklılık Türkiye'de mezheplerüstü, dinler açılımlı Almanya'da ise konfesyonel bir din eğitimin verilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de uygulanan programa dinbilimsel açıdan baktığımızda, doktriner din eğitiminden kaçınıldığı ve Kur'an ve sünnete dayanan ortak paydaların üzerinde durulduğuna yer verilmiştir. Programın hazırlanmasında hedef alınan hususlar; verimli ve bilimsel bir din öğretiminin verilmesi, İslam dini ve ahlakının tanıtılmasına ve öğretilmesine ağırlık verilmesi, farklı mezhep ve dinlerin yorumlanması ve kabul edilmesi, manevi yönden sağlıklı bireylerin yetiştirilmesidir.

Almanya'daki Din Dersi Öğretim Programını dinbilimsel açıdan incelediğimizde ilk olarak konfesyonel din eğitimi yaklaşımın benimsenmiş olduğunu görmekteyiz. Eğitim yaklaşımına ve dersi verecek öğretmene dair seçimler Katolik Kilisesi tarafından yapılmaktadır. Dersi verecek öğretmen kilisenin inanç esaslarına bağlı olmalı ve dini yaşantısını buna göre düzenlemelidir. Programın hazırlanmasında hedef alınan hususları ise; öğrencilere inanç ve din ekseninde sorumluluk sahibi

Düzeltme

düşünme ve eylemde bulunma yetisini kazandırmak, çocuklara kültür ve medeniyet göstergeleri ile tanışlık kurmalarında ve bireysel anlamda bunların bir parçası olmalarında yardımcı olmak, dini yolda refakat etmek, onların algı, şekillendirme ve yargı güçlerinin gelişimini teşvik etmek, mezhep ve dinlerin inançlarını, imkân dâhilinde bu inanca sahip insanlarla etkileşime geçerek öğretmektir.

Türkiye'deki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında, ilgili bölümde de görüldüğü üzere, eğitimsel anlamda yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Programın odağında kavram ve kavram ilişkilerinin oluşturduğu öğrenme alanları bulunmaktadır. Benimsenen kavramsal yaklaşımla, öğrencilerin somut deneyimlerinden, sezgilerinden dinî ve ahlaki anlamlar oluşturmalarına ve soyut düşünebilmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dinî kavramları yorumlamayı ve düşüncelerini paylaşmayı, açıklamayı ve savunmayı, din ve ahlakı hem kendi içinde hem de başka alanlarla ilişkilendirmeyi öğrenmektedirler. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'yla, öğrencilerin din ve ahlakla ilgili konuların öğrenilme sürecinde aktif olmaları esas alınmaktadır.

İncelediğimiz Niedersachsen Eyaleti Din Dersi Öğretim Programında yapılandırmacı ve öğrenci merkezli bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Öğretim Programına göre din dersi; öğrencileri hayatın anlamı gibi konularda sorular sormaya cesaretlendiren, dini ifade biçimleriyle tanıştırıp kendilerine has bir din dili tesis etmelerine yardım olan, Kitab-ı Mukaddes ve kilise ile tanışıklığa davet eden, farklılıklara açık olmaya teşvik eden, ahlaki davranışları temele koyup öğrencileri insan olarak sorumluluklarının bilincinde olma ve öyle yaşama konusunda yüreklendiren bir derstir.

Türkiye'de örgün öğretim kurumlarında verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin hedefi; Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, demokratik, donanımlı, insan haklarına saygılı ve duyarlı, araştıran ve eleştirebilen, sosyal katılım becerileri gelişmiş, dini, milli, kültürel ve ahlaki anlamda tarihten günümüze gelen değer ve mirası doğru anlayıp, yorumlayan ve bunların terminolojisine hâkim Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşlarının yetişmesine katkıda bulunmaktır. Almanya'daki din dersleri ise öğrencilerin hayatlarını anlamlandırma sürecine eşlik etme hedefine hizmet etmekte, öğrencilerin gelişim süreçlerine uygun olarak inanç ve hayat arasındaki ilişkiyi betimlemek, öğrencilere Kitab-ı Mukaddes'in anlamını hayatın içinde keşfetmeyi ve Hristiyan inancı bağlamında hayatlarını anlamlandırmaya ve biçimlendirmeye yönelik yardımlar bulabilmelerini mümkün kılmak ve Hristiyan inancı ve geleneği hakkında bilgiler vererek, öğrencilerin davranış ve tutumlarının bu inançla bağlantılı hale getirilmesine yardımcı olmaktır.

İki ülkenin din derslerindeki hedefleri arasındaki farklılıkların, benimsenen öğretim yaklaşımından ve birinci bölümde üzerinde durulduğu üzere ülkelerdeki idari yapıların farklı oluşundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Mezheplerüstü yaklaşımı benimsemiş olan Türkiye aynı zamanda milli bir eğitim sistemine sahiptir. Buna karşın Almanya'nın idari yapısı federaldir ve eğitim sistemi çalışmalarında daha küçük bir toplumu hedef almaktadır. Ayrıca mezhebe dayalı yaklaşımın, birkaç eyalet dışında, benimsenmiş olması da yine hedeflerin daha keskin belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

İki müfredatın hedeflerine bakılarak, Türkiye'de belli bir dini kültüre sahip vatandaşlar, Almanya'da ise hayatlarını din ile anlamlandırıp, dine göre şekillendiren inançlı bireyler yetiştirilmek amaçlanmaktadır diyebiliriz.

3.2. Biçimsel Özellikleri Açısından Kitaplar

Araştırmamız esnasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf ve Fragen-Suchen-Entdecken 4 kitapları üzerinde yapılan analizde, ilgili bölümde de görüldüğü üzere, biçim ve tasarım açısından birçok farklılığın olduğu görülmektedir.

DKAB kitabı, kitabın başında verilen organizasyon şemasına göre içeriğe yerleştirilmiş etkinlik ve ölçme değerlendirme araçları ile zenginleştirilmiştir. Bahsi geçen bu kutuların dışında metnin hiçbir yerinde soru ya da etkinlik ile karşılaşılmamaktadır. Bu durum esasında kitabın içeriği hazırlanırken hareket imkânını kısan, belli kalıplar dışına çıkılmasına izin vermeyen bir durumdur. Oysa

FSE'de böyle bir durum söz konusu değildir. Kitabın içerisinde sorular ve etkinlikler uygun olma durumuna göre bazen metnin içerisinde, bazen sayfanın alt bölümünde bazen sayfanın üst bölümünde verilmiştir. Beli bir kalıba göre hareket edilmediği için bir organizasyon şemasına da gerek duyulmamıştır.

İkinci olarak basım özelliklerine değinilen kitaplarda kullanılan kâğıt türleri ve ebatları ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu iki kitabın basımında kullanılan malzemeler aynı kâğıt, cilt ve baskı gibi değildir. DKAB ders kitabı ile karşılaştırıldığında FSE kitabında kullanılan malzeme çok daha kaliteli bir şekilde seçildiği ve matbaa işçiliği bakımından daha titiz bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. Kullanılan malzemenin kalitesine bakarak kitabın darbelere karşı dayanıklı olduğu sonucuna varılabilir. Buna karşın DKAB kitabında aynı kaliteden söz etmek mümkün değildir.

Kapaklarla ilgili olarak ise, dış kapak görünümleri açısından bu iki kitabın benzer ögeler barındığı anlaşılmaktadır. Her iki kitapta da, kitabın içinde de bulunan üç adet görsel kullanılmıştır. FSE kitabının kapağında canlı renkler kullanılırken DKAB kitabında, görsel ögelerde kullanılan renklerin daha soluk olduğu gözden kaçmamaktadır. FSE kitabının kapağı profesyonel bir sanatçı ile çalışılarak hazırlanmış olması ve görünümü itibariyle öğrencilerin ilgisini çekmede etkili olmaktadır. DKAB kitabında ise kapakta bulunan her üç görselde de çoğunluğu üniformalı öğrencilerin konu edilmesi dikkati çekmektedir. Bu durum kitabı hem renklilik açısından zayıflatmış hem de tekdüze bir görüntüye büründürmüştür.

İç kapak görüntüleri de benzer özelliklere sahiptir. FSE kitabında öğrenci kapağı kaldırdığında kendisine hitaben kaleme alınmış olan ve yukarıda tam metninin çevirisi verilen bir önsöz ile karşılaşmaktadır. Burada öğrenciye kitap tanıtılarak yakınlık kurulmaya çalışılmış ve öğrenci sorgulamaya, araştırmaya ve tecrübe etmeye yüreklendirilmiştir. Böyle bir önsöz ile öğrencinin derse olan ilgisinin artırılması ve merakının uyandırılması hedeflenmektedir. DKAB kitabında ise önsöz bulunmamaktadır. FSE'de kitap ile ilgili teknik bilgiler bir sayfada verilmiş ve mümkün mertebe dikkat çekmeyecek şekilde hazırlanmıştır. Karşısındaki sayfaya ise içindekileri bölümü koyularak, öğrencinin dikkatinin tamamen içindekiler bölümüne odaklanması sağlanmıştır. İçindekiler bölümünün hemen peşinden kitap

başlamaktadır. DKAB kitabında ise iç kapak, teknik bilgilerin bulunduğu sayfa, İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'ün portresi sayfalarından sonra İçindekiler gelmektedir. Burada FSE'nin aksine öğrencilerin dikkatinin kitabın içeriğinden önce İstiklal Marşı ile hürriyete, dini ve milli değerlere önemine, Gençliğe Hitabe ile nasıl bir gençlik hedeflendiğine ve Atatürk portresi ile de cumhuriyetin kurucu liderine vurgu yapıldığı söylenebilir. İç kapakta ve devamında nelerin yer alması gerektiği Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 8. maddesi ile belirlenmektedir. İçindekiler bölümüne bakıldığında, bu bölümün bir yaprak yani bir sayfanın ön ve arka yüzüne bölünmüş olduğunu görmekteyiz. Ve ardından iki sayfalık bir organizasyon şeması gelmektedir. Bunlar da Talim Terbiye Kurulunun belirdiği kriterler doğrultusunda yapılan düzenlemeler dâhilindedir.[1]

Daha önce de belirtildiği gibi her iki kitabın son bölümlerinde kavram sözlükleri bulunmaktadır. FSE kitabında bulunan sözlüğün, Lexikon yani kelimeleri kullanıldıkları genel ve özel anlamları ve bağlamları ile birlikte ele alan bir yapıya sahip olduğuna değinilmiştir. Sekiz sayfadan oluşan resimli bir sözlüktür. Toplam 34 kelime, terim veya kişi hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler sadece kelime manasını içeren tek cümlelik bilgiler değildir. Örneğin, ökümenik kavramının hakkında önce etimolojik kökenine değinilmiş, ardından hangi bağlamlarda kullanıldığı ifade edilmiş, ökümenik faaliyetler ve bunların amaçları hakkında bilgi verilmiştir. Örnek olabilecek bir başka kavram ise camidir. Öncelikle cami hakkında bilgi verilmekte ve bu bilgi yanındaki cami resmiyle desteklenmekte, cami resminin altında minare hakkında da bilgi verilmektedir (bkz. Ek 26). Aynı durum Kâbe için de geçerlidir. Kâbe'nin kelime manası verildikten sonra nerede olduğu, önemi ve siyah örtüler ile örtülü olduğu hakkında bilgi verilmiş ve Hacerü'l-Esved'in ne olduğu açıklanmıştır. Açıklama yine resimle desteklenmiş ve resmin altında da Hac hakkında bilgi verilmiştir (s. 125), (bkz. Ek 27).

[1] Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, Madde: 8.

DKAB kitabının sözlüğü ise dört sayfadan oluşan ve toplam 112 kelime veya terimin kelime manalarını veren bir sözlüktür. Yapılan açıklamalar; bazı kelimelerde bir cümleye kadar çıkmakta, ancak genellikle bir iki kelimeden oluşan açıklamalardır. FSE'de verilen örnekte olduğu gibi bir misal vermek gerekirse; cami ve Kâbe kelimeleri şu şekilde izah edilmiştir:

> **Cami**: Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer (s. 123).
>
> **Kâb**e: Mekke'de bulunan, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafında inşa edilen, hac ve umre için Müslümanlarca ziyaret ve tavaf edilen kutsal yer. Allah'ın evi (s. 124).

Her iki kitapta farklı sözlük türlerinin kullanılması bu durumun temel nedenleri arasında sayılabilecek ise de, resimlerle desteklenmiş bir sözlük henüz soyut döneme geçmemiş olan 4. sınıf öğrencisinin daha kolay algılamasını sağlayacağı, bir kelimenin anlamına bakarken resmini gördüğü başka bir kelimeyi de merak ederek yeni kelimeleri de öğrenmesine zemin hazırlayacağı için daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.3. Görsel Ögeler Açısından Kitaplar

Çalışmada incelenen ders kitapları görsel ögeler açısından farklı birer profil ortaya koymaktadır. DKAB kitabında kullanılan görsel ögeler özellikle fotoğraf ve çizimlerdir. Söz konusu ögeler türlerine göre "herhangi bir eylem içinde olan insanlar, ilişkiler, doğa, Arapça metinler ve diğer" grupları altında ve kullanım şekillerine göre "konuyu anlatma, alt fon, metnin içinde ögeler" olarak tasnif edilebilmektedirler. Bununla beraber, öğrencinin metni görsel bir tema ile birlikte algılayabilmesi için resim ve metin bütünlüğü sağlanamamaktadır. Bu durum da, öğrencinin bir metni okurken metin okuduğunun kesin olarak farkında olmasını ve sıkılmasına neden olacağını düşündürmektedir.

DKAB kitabının en dikkat çeken özelliklerinden birisi sayfalarında birden fazla görsel ögenin bazen üst üste gelecek şekilde sıkıştırılmasıdır. Bir kitaptaki görsel ögelerin her sayfaya homojen bir şekilde dağıtılmasını beklemek pek mümkün

değildir. Ancak konuya ve amaca göre doğru bir dağılım yapılması ve sıkıştırılmış görüntüden uzak durarak öğrencinin anlamasını kolaylaştırmak gereklidir.[2] Bir diğeri ise pek çok yerde konuyla alaka derecesi göz önünde tutulmadan çiçek motifleri ve manzara resimleri gibi materyallere başvurulmasıdır. Mesela Hz. Muhammed'i Tanıyalım konusunda Hz. Muhammed'in hayatının amcası Ebu Talip'in himayesine girmesinden Hz. Hatice ile evliliğine kadar olan bölüm devam ederken ilgili yerde sayfanın alt kısmına pembe bir gül resmi yerleştirilmiştir. (bkz. Ek 28) İslam inancı gereği Hz. Muhammed'in resmedilmesinin uygun görülmemesi ve bu nedenle böyle bir tercihte bulunulduğu düşünülebilirse de, söz konusu görsel materyalin tek düzelik oluşturabileceği de açıktır. Ders kitabında gül motiflerine sıklıkla müracaat edilmesinin temel nedenlerinden bir tanesi tasavvufta gül motifinin Hz. Muhammed'e duyulan sevgiye işaret etmesi[3] olabilir. Ancak Hz. Muhammed'i sembolize eden pembe gül değil kırmızı güldür.

FSE'deki görsel ögeler ise, çocuk kitapları yazma hususunda deneyimli, profesyonel bir ressam ile çalışılarak oluşturulmuştur. Kitabın sayfalarındaki özen, kullanılan renklerin çekiciliği, çizimlerin konu ile sağladıkları bütünlük gibi özellikler her bir ögenin düşünülerek tam da olması gerektiği yere oturtulduğunu göstermektedir. Yalnızca çizimler değil, fotoğraflar da çoğu profesyonel fotoğrafçılar tarafından çekilmiş kaliteli fotoğraflardır ve resimler de profesyonel sanat resimleridir. Görsel anlamda FSE için Eva Czerwenka'nın titiz bir çalışma eseri ortaya koyduğu belirtilmelidir. Bu resimlerin düşündürücü, konuya dikkat çekici ve konuyla bütünlük arz eder nitelikte bir derinliğe sahip olduğu gözden kaçmamaktadır.

Görsel ögelerde önemli bir farklılaşma insan tipolojilerinde ortaya çıkmaktadır. DKAB kitabında bulunan fotoğraf ve çizimlerde insanlar sıradan gündelik aktivite içinde ya da fotoğrafa poz verir durumdadırlar. Bunların çoğunun Türk ve Müslümanlardan oluştuğu da dikkatlerden kaçmamaktadır. FSE'de ise bunun aksine

---

[2] Hasip Pektaş, "Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları", **Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi**, S.8, Ankara, 2001, s. 77.
[3] Mehmet Demirci, "Tasavvuf Kültürümüzde Gül Motifi" **Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4**, Bursa, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yay., 2005, s. 67.

hem diğer dinlerin inanlarının hem de dünyanın çeşitli ülkelerinden insanların konu edildiği görsellerin bulunduğu görülmektedir. Özellikle ibadet eden insanların fotoğraf ve çizimleri dikkat çekmektedir.

3.4. İçerik Açısından Kitaplar

Ders kitaplarının içerik bakımından karşılaştırılması iki ders kitabının birbirinden farklı konuları kapsaması sebebiyle benzer konular üzerinden yürütülecek, diğer hususlara ise yeri geldiğinde atıflarda bulunmak şeklinde yapılacaktır.

DKAB ve FSE konuları, ilgili bölümlerde de görüldüğü üzere, sıralanış bakımından da farklılık arz etmektedir. DKAB'ta üniteler mevcuttur ve öğretim programında verildiği şekliyle öğrenme alanlarına göre düzenlenmektedir. FSE kitabının hareket noktası öğretim programında verilen temel sorulardır; ancak bunlar çeşitli konulara yayılmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yani bir temel soruya cevap verebilecek bir konuyu birden farklı yerde görmek mümkündür. DKAB altı üniteden, FSE ise yedi konu ve bir de giriş bölümü olan meditatif bölümden oluşmaktadır.

Türkiye'dekinin aksine Almanya'da din derslerinde müzik kullanımı çok yaygındır. Bu durumun, Hristiyan ibadetlerinin bir bölümünü ilahilerin oluşturmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. FSE'de de her konu için en az iki ilahi ya da çocuk şarkısı kullanılmış olduğu daha önce de belirtilmişti. Bunun yanı sıra kitapta iç huzuru ve sükûneti bulmak için kullanılan meditasyon müzikleri de kullanılmaktadır.[4] FSE'nin giriş konusunu oluşturan meditatif bölümde kullanılan bu müzikler iç huzurunun ya da sükûnetin bir yolu olarak görülebilmektedirler. Bu derslerde verilen resimler ve eşliğinde dinlenen müzikler ile **Sükûneti Keşfetme**'leri ve bir duygu yoğunluğu yaşamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Pohlmann bunu şu şekilde açıklamıştır:

---

[4] Anke Pohlmann, **a.g.e.,** s. 15-17.

"Günümüzde aşırı uyarılma durumundan dolayı iç huzuru ve ya sükûnet her zamankinden daha önemlidir. Din dersinde bu sükûneti sağlayabilmek ise önemli bir meseledir. Din dersi günlük hayatın hengâmesinin içinde huzur sağlayan bir alan olarak kullanılabilir ve böylece dini duygular derinleşir. Dini meditasyon gerek müzik dinleyerek gerekse aktif olarak müzik yaparak öğrencilere huzur alanı yaratabilir. Meditasyonun her formu için; oluşan atmosfer sebebiyle rahatlık söz konusudur. Örneğin yavaş davul sesleri nabız ve kalp atışını da etkileyerek işlenen konunun altını çizerek, konsantrasyonu yükseltir."[5]

Tablo 10: DKAB ve FSE Kitaplarının Konu Başlıları

DKAB KİTABI KONULARI	FSE KİTABI KONULARI
Öğrenme Alanı: İnanç	**Tanrı'nın Özgürlüğe Giden Yoldaki Rehberliği**
1. Ünite: Din Ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?	• Kuralsız Yaşamak
1. Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler	• Her Şey Kurallara Bağlanmış
1.1. Bismillâhirrahmânirrahîm	• Tanrı Özgürleştirir
1.2. Allah'a Şükür	• Yoldaki Tecrübeler
1.3. Sevap ve Günah Kavramları	• Özgürlüğü Korumak -Tanrı'nın Emirlerine Uymak
1.4. Dilek ve Dualarımızda Dinî İfadeler	• Emirler Neyin Bütünlüğüne Sağlıyorlar
1.5. Selamlaşıyoruz	• Başarılı Bir Yaşam Nasıl Olur?
1.6. "Kelime-i Tevhit" ve "Kelime-i Şehadet"i Öğreniyoruz	• Tanrı'nın Buyruğu …
2. Dini Öğrenmenin Önemi	**Hayata Güvenebilmek**
3. Din Güzel Ahlaktır	• Ben Kimim
3.1. Güzel Söz Söyleyelim	• Nelerden İbaretim
3.2. Güzel Davranışlarda Bulunalım	• Bazen Farklı Olmak İstiyorum
4. Sübhaneke Duası ve Anlamı	• Kime İtimat Edilir
Öğrenme Alanı: İbadet	• Sen Olmasaydın
2. Ünite: Temiz Olalım	• Gerçekten Tehlikeli Olduğunda
1. Dinim Temiz Olmamı İstiyor	• Biz Olmasaydık
1.1. Bedenimi ve Elbiselerimi Temiz Tutarım	• Hayatımı Güzelleştiren Şeyler
1.2. Çevremi Temiz Tutar ve Korurum	**Birbirine Açık Olmak**
1.3. Temizlik Sağlığım İçin Önemlidir	• Tanrı ve Âlem Hakkında Düşünmek
2. Sözünde Durmak, Dürüst ve Güvenilir Olmak	• Dinlerde Yanıtlar Bulmak
3. Fâtiha Suresi ve Anlamı	• Müslümanlar Allah'a İnanıyor
Öğrenme Alanı: Hz. Muhammed (S.A.V.)	• … ve Kur'an-I Yüceltiyorlar
3. Ünite: Hz. Muhammed'i Tanıyalım	• … Allah İçin Namaz Kılıyorlar
1. Hz. Muhammed'in Doğduğu Çevreyi Tanıylım	• … Oruç Tutuyor Ve Bayram Yapıyorlar
2. Hz. Muhammed'in Aile Büyüklerini Tanıyalım	• Benzerlikleri Keşfetmek
3. Hz. Muhammed'in Doğumu, Çocukluk ve Gençlik Yılları	• Birlikte ve Birbirinden Öğrenmek
4. Hz. Muhammed'in Çocukluk ve Gençlik Yıllarındaki Erdemli Davranışları	**Acı ve Ölümle Yaşamayı Öğrenmek**

[5] Anke Pohlmann, **a.g.e.**, s. 69-71.

5. Kevser Suresi ve Anlamı	• Musibet ve Ölümle Karşı Karşıya Kalmak
Öğrenme Alanı: Kur'an ve Yorumu	• Sorular Üzerine Sorular
4. Ünite: Kur'an-I Kerim'i Tanıyalım	• Tanrı'dan Yardım Beklemek?
1. Son İlahî Kitap Kur'an-ı Kerim	• İsa, Acıları Olan İnsanlarla Karşılaşıyor
2. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e İndirilişi	• İsa, Zorlu Bir Yolda İlerliyor
3. Kur'an-ı Kerim'in Kitap Hâline Getirilmesi ve Çoğaltılması	• Acı ve Ölümden Kuvvetli Olmak
4. Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni	• İsa'nın Yeniden Dirilişi – Herkes İçin Umut
4.1. Ayet	• Hayata İnanmak
4.2. Sure	**İsa'nın Mesajını İletmek**
4.3. Cüz	• Dünyanın Her Yerinde Hıristiyanlar Var
5. Bilge İnsan: Hz. Lokman	• Bir Göç
Öğrenme Alanı: Ahlak	• İlk Hristiyanlar Nasıl Yaşardı
5. Ünite: Sevgi, Dostluk Ve Kardeşlik	• İnanç Sınırları Aşar
1. Sevmek ve Sevilmek Bir İhtiyaçtır	• Hıristiyanlık Bize Nasıl Geldi
2. Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir	• Hıristiyanlar Sorumluluk Alıyor
3. Allah Yarattıklarını Sever	• İletişimde Kalmak
4. Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir	• Bağlantı Kurmak
5. İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler	**Resim ve Sembollerle Konuşmak**
Öğrenme Alanı: Din Ve Kültür	• Nesneler Anlatmaya Başlıyor
6. Ünite: Aile Ve Din	• Ağaç - Hayatı Anlatan Bir Resim
1. Aile Toplumun Temelidir	• Resim-Kelimelerle Konuşmak
2. Anne ve Babam Benim İyiliğimi İster	• Sözsüz Konuşmak
3. Kardeşlerimle İyi Geçinirim	• Hayattan Masallar Anlatmak
4. Ailemizde Birbirimize Saygı Gösterir, Yardım Ederiz	• İncil Hayattan Kesitler Anlatıyor
5. Ailemizde Birbirimizi Anlamalıyız ve Sorunlarımızı Birlikte Çözmeliyiz	• Tanrı'nın Krallığından Resimler • Bizim Ümidimiz
6. Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri	**Kiliseler ve Mezhepler – Bir İncil**
* * *	• Katolik- Protestan
* * *	• Birlikte Başlangıç – Yollar Ayrılıyor
* * *	• Martin Luther – Ayrılışın Aşamaları
* * *	• Farklılıkları Algılamak - Kilis Binalarında
* * *	• Farklılıkları Algılamak – Hristiyanların Hayatlarında
* * *	• Benzerlikleri Keşfetmek
* * *	• Farklı Olmak - Birlikte Hristiyan Olmak
* * *	• Birlikte Ayin Yapmak

DKAB kitabının ilk ünitesi ise, **Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum** ünitesi din ile ilgili genel bir giriş mahiyetindedir. Böylece günlük yaşantı içerisindeki konuşmalarda karşılaşılan dini ifadeler ile ilgili bir bilinç oluşturmaya çalışmaktadır. Öğrencilerin kimi zaman farkında olmadan kullandıkları kalıpların ne manaya geldiklerinden başlanarak Kelime-i Tevhit ve Şehadet'e kadar dini ifadeler ile ilgili geniş bilgiler verildikten sonra dini öğrenmenin önemi üzerinde durulmuş ve ahlak ile

olan ilişkisi ifade edilmiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken diğer bir husus, dini gelişimin[6] yaş ile ilgili olduğu kadar eğitim ile de ilgili olduğudur. Almanya'da din dersleri ilkokulun birinci sınıfından itibaren zorunlu derslerden biridir. Dolayısıyla Almanya'daki bir öğrenci dördüncü sınıfa kadar din ile ilgili belli bir bilgi birikimine sahip olmuş ve belli bir yakınlık kurmuş duruma gelmiştir. Oysa Türkiye'de din dersleri dördüncü sınıfta başlamaktadır. Bu sebepledir ki din ile ilgili temel bilgilerin verildiği yukarıdaki bölüm bir giriş ve ya tanıtım bölümü olarak DKAB'ta yer almaktadır ancak bu konuya muadil bir konu FSE'de yer almamaktadır.

Tablo 10'da görüldüğü gibi benzer konular **Temiz Olalım** ve **Hayata Güvenebilmek**, **Peygamber**, **Kutsal Kitap**, **Dostluktur**. Bu hususlar karşılaştırılırken bunların dışında kalanlara yer yer değinilecektir.

DKAB'ta ele alınan **Temiz Olalım** ünitesi önce beden sonra da manevi temizliğe değinmiş dürüstlük ve güvenilirlik üzerinde durmuştur. Temizlik konusunun muadili FSE kitabında bulunmasa da, güven konusu farklı bir şekilde ele alındığını ikinci konu olan **Hayata Güvenebilmek** başlığı altında dile getirilmektedir. Burada güven, Hz. İbrahim ve Hz. İsa örneklerinde Tanrı'ya güvenmek ve iman ile bağdaştırılmış bir şekilde anlatılmaktadır. Sen olmasaydın başlıklı alt konuda ise arkadaşlar arası güvene vurgu yapılmaktadır. Her iki konudaki ele alınış farklılıkları Almanya'da dini metinlere birinci sınıftan beri aşina olan ve artık dini bir algı geliştirmiş olan dördüncü sınıf öğrencileri ile dini öğrenmeye henüz başlamış olan Türk öğrencilerinin derin manalara vakıf olamamalarından ileri geldiği düşünülmektedir.

Her iki örnek kitapta da ortak olarak işlenen konulardan bir diğeri Peygamber konusudur. DKAB kitabında Hz. Muhammed'in anlatıldığı ünitede Hz. Muhammed'in doğduğu çevre, aile büyükleri, doğumu ve çocukluk ve gençlik yılları ele alınmıştır. FSE kitabında ise Hz. İsa'nın yaşantısı iki konuda ele alınmıştır. Bunlardan ilki **Acı ve Ölümle Yaşamayı Öğrenmek** konusudur. Burada Hz. İsa'nın acıları olan insanlarla,

---

[6] Piaget, henüz soyut düşünme geçmemiş olan 6-11/13 yaş arası çocukların dini gelişiminde en önemli faktörün ailesi ve öğretmeni olduğunu savunmaktadır. Bu evrede çocuklar taklit etme ve ezberleme eğilimindedir. Bkz. Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, İstanbul, Çamlıca Yay., 2008, s. 169-170.

cüzzam hastalarıyla karşılaştığı ve onlara şifa verdiği işlendikten sonra çarmıha gerilme hadisesi (çarmıh öğretisi[7]) detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun ardından Hz. İsa'nın, Hristiyan inancına göre ölümünün üçüncü günü yeniden dirilişi, Tanrı'nın ölen kullarına karşı ihsanda bulunduğu, ölümün bir son olmadığı ve insanların umutlarını yitirmemesi gerektiği gibi hususlar vurgulanarak aktarılmıştır. DKAB kitabında konulara yeni giriş yapıldığı için Hz. Muhammed'in hayatının başlangıç evreleri FSE'de ise Hz. İsa'nın yaşamının son evreleri işlenmiştir. Ayrıca konuların işleniş tarzlarına bakıldığında DKAB'ta salt tarihi bilgiler verildiğini görmekteyiz oysa FSE'de Hz. İsa'nın yaşadıklarının, yalnızca sıradan insanların değil peygamberlerin bile acı çekmek durumunda kaldıkları örneğiyle öğrencilere acı ve ölümle başa çıkmak için umut verilmekte ve sonuç olarak bunların her biri inanç ile bağdaştırılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere her iki ders kitabı konuları farklı açılardan ele almaktadır. FSE'nin böylesi ağır bir konuyu bile öğrencilerin yaşamlarında karşılık bulabilecekleri bir şekilde ele alması önemlidir.

DKAB kitabının dördüncü ünitesi Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım ünitesinin FSE kitabında karşılığı bulunmaktadır. FSE'de **Birbirine açık olmak** konusunda İslam dini hakkında bilgiler verilirken Kur'an-ı Kerim de tanıtılmıştır. Burada Hz. Muhammed'e ilk vahyin gelmesi ve hicret anlatılmış, Kur'an-ı Kerim'in muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. Bu noktada göz önünde tutulması gereken bir husus, din dersi kitaplarının Almanya'daki din derslerinde kullanılan tek materyal olmadığıdır. Ders kitabının yanında öğrenciler mutlaka bir **Çocuk İncili** ya da **Çocuk Kitab-ı Mukaddes**'i de edinmek zorundadırlar. Bu kitaplarda metinler çocukların anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiş durumda bulunmaktadır. Haliyle öğrenci İncil ile temas halinde olduğundan onun nasıl bir kitap olduğu hakkında bilgi sahibidir. FSE'de bu sebeple Kitab-ı Mukaddes'e sık sık atıf yapılmış, öğrenci belli metinleri okumaya yönlendirilmiştir; ancak Kitab-ı Mukaddes'i tanıtan bir bölüme ya da konuya yer verilmemiştir. DKAB kitabında ise sadece Kur'an-ı Kerim'in tanıtılması üzerinde durulmuş ve Kevser ve Fatiha surelerinin ezberletilmesi istenmiştir. Diğer bir ifade ile

---

[7] Çarmıh öğretisi/teolojisi Hristiyanlığın temel doktrinlerindendir. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmek suretiyle ölmesi, insanların Hz. Adem'den kaynaklanan asli günahtan kurtuluşunu simgelemektedir. Bkz. Şinasi Gündüz, **Hristiyanlık**, İstanbul, İSAM Yay., 2013, s. 95-96.

FSE'de öğrencilerin dikkati Kutsal Kitabın fiziksel yapısı ve manevi anlamından ziyade içerik ve mesajına çekilirken DKAB kitabında daha çok Kur'an-ı Kerim'in tanıtımı üzerine durulmaktadır. Ezberletilmesi gereken söz konusu sureler ders kitabının içerisinde verilmekte ve belki de bu nedenden ötürü, dersin dinbilimsel algısı ile de ilişkili olarak, Kur'an-ı Kerim yardımcı kitap olarak kullanılmamaktadır. Türkiye'de çocuklar için hazırlanan bir Kur'an-ı Kerim çalışmasının da olmaması ayrıca zikredilmesi gereken bir husustur.

Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik ünitesinde sevmek ve sevilmenin bir ihtiyaç ve nimet olduğundan hareket edilerek dostluk ve kardeşliğin temelinin de sevgi olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda Allah'ın yarattığı insanların her birini sevdiği ve onlara karşı merhametli, şefkatli olduğu üzerinde durulmuştur. Buna benzer bir konu ile FSE kitabında da karşılaşmaktayız. **Hayata Güvenebilmek** konusunda da dostluk üzerinde durulmuştur. FSE'de konunun ele alınışı DKAB'a göre farklılık arz etmektedir. Burada Tanrı'nın insanları bilinçli olarak belli bir amaca yönelik yarattığından hareket edilerek kişinin önce kendini tanıması ve kabul etmesi gerektiği, sonra da hiçbir insanın yalnız yaşayamayacağı, birilerine güvenmek zorunda olması ve dostluk kavramı üzerinde durulmuştur. Konu, insanlara da güvenmenin gerektiği ama güvenilmesi gereken asıl varlığın Tanrı olduğunu vurgulayarak bitirilmiştir. Konuların sunuş biçimleri farklı olsa da benzer şekillerde işlendikleri görülmektedir. Bununla beraber zikri gereken bazı hususlar da bulunmaktadır. DKAB kitabındaki metinlerde insanların birbirini sevmesinin, toplumsal hayatta güler yüzlü, hoşgörülü, sabırlı vs. davranılması gerektiğinin örneklerle açıklanarak verildiği görülmektedir. FSE kitabında ise öğrencinin önce kendi güçlü ve zayıf yönlerini bulmaya yönelik etkinlikler uygulanmıştır. Öğrencinin kendisinin de zayıflıkları olduğunu keşfederek karşısındaki insanı olduğu gibi kabul etmeyi ve daha sabırlı daha hoşgörülü olmayı öğrenmesi sağlanmıştır. Böylece öğrencilere zayıf ve güçlü yanlarıyla farklı yönlerinin olduğu bilinci verilmekte bu algılar üzerinde birlikte yaşama şuuru aşılanmaktadır.

Bunların yanı sıra FSE'de dikkati çeken en önemli hususlardan biri yukarıda da belirtilen, teodise yani kötülük probleminin ele alınışıdır. Kötülük problemi, temel olarak, Tanrı'nın mutlak kudret sahibi ve iyi olduğu halde dünyadaki kötülüklere

neden izin verdiği, bunları engellemeye gücünün mü yetmediği yoksa bunları engellemeyi isteyecek kadar iyi mi olmadığı üzerinde durmaktadır.[8] Günümüze kadar bu problem ile ilgili birçok filozof ve teolog çözüm önerileri ve savunmalar geliştirmiştir. Kötülük problemi karşısında teistlerin dile getirdiği ilk ve en ciddi savunma, insanın özgür iradeye sahip olduğu tezidir.[9] Dolayısıyla Tanrı insana kötülüğü isteyip istememe hususunda müdahale etmemektedir. Konuya Kitab-ı Mukaddes'ten çözüm önerileri de sunulmuştur. Bunlara göre kötülük; günahkâr olan insanlara Tanrı'nın bir cezası, inanan insanların imanının sınanması ya da Tanrı'nın insanları uyarması şeklindedir.[10] FSE'de de kötülük problemine bakışın bu şekilde olduğunu görmekteyiz. Dünyada var olan acıları ve musibetleri anlamlandırmaya çalışan bir çocuğun babası ile gerçekleştirdiği bir diyalog içerisinde Kitab-ı Mukaddes'e dayalı çözüm önerileri verilmiştir. Ancak okuma parçasının sonunda oluşturulan mizansen çocuğun çok tatmin olmadığı hissini uyandırmaktadır. Bu da, çocuğun ilerleyen yaşlarında konu üzerine düşünmeyi sürdürmesini teşvik edici bir metot olduğunu akla getirmektedir.

Burada ayrıca değinilmesi gereken bir husus ise, din dersi kitaplarında dinin ana kaynağı olan kutsal kitaplara ya da metinlere ne derece yer verildiğidir. DKAB kitabında toplam 47 ayet ve 28 hadis kullanılmıştır.[11] Özellikle sosyal hayatla ilişkili konularda öncelikli olarak hadislerin yer alması daha sonra ayetlere yer verilmesi ve dinin birinci kaynağının ikinci kaynak sayılan hadisleri desteklediği yönünde bir imaj vermesi dikkat çekmektedir. Ayetler birkaç örnek dışında genellikle kısadır. FSE kitabında kutsal metin pasajları toplam 40 yerde kullanılmıştır. Bunların çoğu birden fazla ayetten oluşmakta veya birden fazla ayetin özeti şeklinde yer almaktadır (örneğin, s. 12'de Mısır'dan Çıkış bahsinin 1-15 ayetleri yer almaktadır). FSE'de dikkati çeken bir diğer husus ise İslam'ın, Hinduzim'in ve Budizm'in kutsal

---

[8] Madden, **a.g.m.**, s. 151.
[9] Cafer Sadık Yaran, **Kötülük Ve Teodise : Batı Ve İslam Din Felsefesinde "Kötülük Problemi" ve Teistik Çözümler,** Ankara, Vadi Yay., 1997, s. 45.
[10] Madden, **a.g.m.**, s. 151-153.
[11] Kutsal metinlerin sayılarına dair bilgiler araştırmacının kitap üzerinde yaptığı inceleme sonucu ortaya çıkmıştır.

metinlerine de yer verilmiş olmasıdır. Bu bağlamda kitapta yedi Kur'an-ı Kerim ayeti ve birer tane Hinduizm ve Budizm dinine ait kutsal metnin kullanıldığı görülmektedir.

Dil ve üslup açısından her iki kitapta da, anlaşılırlık ve kurallara uygunluk konusu üzerinde titizlikle durulduğu görülmektedir. Ancak DKAB kitabının bazı noktalarda eksik olduğu kanaatindeyiz. Mesela DKAB kitabında metinler hem görüntü hem de uzunluk olarak öğrencilerin sıkılmasına ve konsantrasyonlarını sonuna kadar koruyamamalarına neden olabilecek bir portre çizmektedir. Zira bazı sayfalarda başından sonuna kadar süren uzun metinlere yer verilmiştir. Bu metinlerin, öğrencinin sayfayı açmasıyla gözünün korkmasına neden olabileceği aşikârdır. FSE'de ise metinler kısa tutulmuş; birçok metin resimlerin içerisinde ya da resimlerle bütünleşik bir biçimde, öğrenciye bir şey okuyormuş gibi değil de bir resmi inceliyormuş atmosferi oluşturularak verilmektedir. Bir diğer husus ise DKAB kitabında metinlerin öğrenciye yönelik samimi bir üslup kullanılsa da sanki bir dış ses tarafından sunuluyormuş izlenimi uyandırmasıdır. FSE'de genel olarak metinler diyaloglar şeklinde ya da başka bir çocuğun ağzından anlatımlar şeklindedir. Yukarıda Mısır'dan Çıkış'ın (Exodus) işlendiği konuyu incelerken değinildiği gibi, konu Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılanmıştır; ancak, konuyu dile getiren kendisi de bir öğrenciler gibi bir çocuk olan Mirijam'dır. FSE'den bir başka örnek ise, İslam'ın tanıtıldığı konuda yer almaktadır. Burada konunun neredeyse tamamı Aylin ve Claudia isimli biri Müslüman biri Hristiyan iki arkadaşın arasında geçen bir konuşma şeklinde sunulmuştur. Claudia'nın sorularına cevap veren Aylin ve kendi dini ile bağlantılar kuran Claudia, bunları okuyan öğrencilerin akıllarında konuyla ilgili bilgilerin yer etmesini sağlamaktadırlar. DKAB kitabında da benzer bir üslup Ankebut Suresi'ni bir örümceğe anlattırarak kullanılmıştır. Genel olarak nasihat eder bir edayla yazılmış metinlerin yanında pek çok yerde tekrar eden benzer cümleler ya da ifadeler de bulunmaktadır. Belli hususların birden fazla konuya örnek olabileceği doğrudur; ancak, bu kadar sıklıkla tekrara düşülmemesi, bunun bir öğretim materyali olduğunun unutulmaması ve öğrencide "her şey de aynı yere bağlanıyor" imajının uyandırılmaması gerekmektedir.

3.5. Etkinlikler Açısından Kitaplar

Etkinlikler açısından da incelenen kitapların birbirine benzer özelliklerinin olduğu görülmüştür. DKAB kitabında bulunan etkinlik kutuları öğrencileri konuyla ilgili çeşitli etkinliklere yönlendirmektedirler. Bunlar çoğunlukla konu hakkında konuşma, tartışma, yorum yapma, bazı yerlerde şiir ya da hikâye yazma gibi faaliyetlerdir. Bunların benzerleri FSE kitabında da bulunmaktadır. Bunun dışında DKAB kitabında eşleştirme, boşluklu halde verilmiş bir metnin boşluklarını tamamlama etkinlikleri söz konusudur. Bu etkinliklerin FSE kitabında karşılıkları yoktur. Listeleme, örnek bulma, kronoloji oluşturma, ilkeler çıkarma gibi etkinlikler her iki kitapta da yer almaktadır. DKAB kitabının son ünitesinde öğrenciler konuyla ilgili bir drama yapmaya yönlendirilmişlerdir. Bu tarz bir etkinliğin, öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmesi açısından faydalı olduğu ve özellikle din dersinde buna yer verilmesi öğrencinin öğrendiği konuyu daha kolay içselleştirmesini sağladığı düşünülmektedir.[12] FSE kitabında bunların yanında öğrenciyi el becerilerini ortaya koymaya yönlendiren etkinlikler de mevcuttur. Din dersi gibi birçok soyut konuyu işleyen bir derste öğrencinin belki henüz manasına vakıf olamadığı soyut konuları elleri ile ortaya koyduğu uygulamalarla benimsemesini sağlayan bu etkinliklerin de önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sergi yapmak, projeler organize etmek gibi etkinliklerin söz konusu olduğu FSE kitabını öğrencilerin hem yaratıcılıklarını hem de özgüvenlerini geliştirmek açısından önemli rol oynamaktadır. FSE kitabındaki önemli etkinliklerden bir diğeri ilahi ve çocuk şarkılarıdır. Önemli konuları, ezberlenmesi zor ifadeleri öğrencilere melodik bir şekilde öğretmek çok daha kolaydır ve öğrencilerin derse olan ilgisini besleyen bir unsurdur.[13] DKAB kitabında ve hatta sonraki sınıflar için hazırlanmış Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında bu tarz bir etkinlik alanı bulunmamaktadır.

3.6. Ölçme ve Değerlendirme Araçları Açısından Kitaplar

---

[12] M. İsmail Bağdatlı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri İçin Eğitici Drama Uygulamaları, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.25, 2011, s.139-140.

[13] Bilal Yorulmaz, "Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı", **Din ve Müzik Sempozyumu**, 2012, yayınlanmamış bildiri metni yazardan edinilmiştir.

DKAB kitabında ise **Ünitemize Hazırlanalım**, **5N1K**, **Eşleştirelim**, **Ünitemize Değerlendirelim** ve **Öz Değerlendirme** başlıklarıyla çeşitli ölçme ve değerlendirme araçları bulunmaktadır. Türk eğitim sisteminde temel olarak kullanılan ölçme değerlendirme araçları arasında **Çoktan Seçmeli**, **Doğru / Yanlış**, **Eşleştirme** ve **Kısa Cevaplı** test türlerini saymak mümkündür.[14] DKAB ders kitabında bu ölçme değerlendirme araçlarının tümüne ait soru örnekleri kullanılmış; ancak çoğunlukla kısa cevaplı ve çoktan seçmeli sorular tercih edilmiştir. Örneğin Ünite Değerlendirme bölümlerinden bir tanesi (s. 91) bulmaca şeklindedir ve kanaatimizce öğrencilerin ilgisini çekmesi bakımından güzel bir örnek teşkil etmektedir.

FSE kitabında ise ölçme ve değerlendirme araçları yerine uygulama ve pratiğe dönük etkinliklere yer vermiştir. Bu etkinlikler genel olarak öğrencileri el becerilerini kullanmaya ve araştırmaya yönlendirmektedir. Bu açıdan FSE'de daha çok öğrencilerin yaratıcılığını kullanabilecekleri etkinliklere yer verilmiş olsa da ezber bilgi gerektiren ya da öğrenilmesi zor bir konuda bulmaca tarzında bir ölçme değerlendirme aracı kullanılmamış olması dikkat çekicidir.

* * *

Bu bölümde, Türkiye ve Almanya örneğinde, birinci bölümde incelenen öğretim programları ile ikinci bölümde incelenen ders kitaplarının karşılaştırması yapılmıştır. Öğretim programları açısından ele alındığında, izlenen yaklaşımların din derslerin birbirinden önemli ölçüde farklılaşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle dinbilimsel yaklaşımda ortaya çıkan bu farklılık derslerin Türkiye'de mezheplerüstü, dinler açılımlı Almanya'da ise mezhebe dayalı bir şekilde verilmesi şeklindedir. Eğitimsel

---

[14] **Çoktan Seçmeli** sorular bir soru ve bu soruya ait doğru ve hatalı cevapların bulunduğu seçeneklerden meydana gelmiş bir türdür. **Doğru / Yanlış** soruları ise bazıları doğru bazıları yanlış ifadelerden oluşmaktadır. Öğrenci verilen ifadeyi okur, doğru ya da yanlışlığına karar verdikten sonra ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtir. Soruların ve cevapların iki sütun halinde yan yana verildiği bir biçime sahip olan ölçme değerlendirme türü olan **Eşleştirme**'de öğrencinin birbiri ile ilişkili olan maddeleri eşleştirmesi beklenir. Son olarak **Kısa Cevaplı** sorular ise cevabı bir kelime, bir harf veya en fala bir cümle uzunluğunda olan ölçme değerlendirme türüdür. Boşluk doldurma olarak bilinen soru türleri de kısa cevaplı sorular kapsamına girmektedir. Bunların yanında yazılı yoklamalar, sözlü sınavlar ve ödevlerde yer almaktadır. Mehtap Çakan, "Eğitim Sistemimizde Yaygın Olarak Kullanılan Test Türleri", Ed. Satılmış Tekindal, **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, 2. bs. Ankara, Pegem A Yay., 2010, s. 92-114.

anlamda benzer bir nitelik taşıyan din derslerinin uygulamada farklılaştığı görülmektedir. Türkiye'de öğrencinin daha pasif bir konumu var iken Almanya'da öğrenci aktif bir şekildedir.

İncelemeye ve karşılaştırmaya tabi tutulan ders kitaplarının biçimsel özelliklerinin farklılığı kendini basım kalitesi ve tasarımda göstermektedir. Görsel ögelerdeki renklilik ve çeşitlilik hususunda da birbirine benzer yönlerinin bulunmayışının yanı sıra konuların içeriklerinin birbirinden önemli öçüde farklı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Ders kitaplarındaki içeriğe kısaca değinmek gerekirse; DKAB kitabında konular derine inilmeden, genelde yüzeysel bir şekilde verilmektedir. Bu sebeple işlenen konuların öğrencilerin sosyal hayatları arasında gerektiği miktarda yer alamaması söz konusu olmaktadır. FSE kitabında ise konular önce öğrencilerin kendileri sonra sosyal hayatları ile ilişkilendirilerek aktarılmaktadır. İşlenen bu konular çeşitli etkinlikler ile desteklenmekte ve öğrencilerin dersin kazanımlarını gerçekleştirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye ve Almanya'da uygulanan din derslerinde ve kullanılan ders kitaplarında ortaya çıkan temel farklılıklardan biri izlenen yoldur. Türkiye'de genel itibariyle teoriye dönük bir yol izlenirken Almanya'da pratiğe dönük bir yolun izlendiği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünün kısa bir değerlendirmesini bu şekilde aktardıktan sonra, çalışmada elde edilen sonuçların ele alınacağı ve ders kitaplarının iyileştirilmesine yönelik önerilerin sunulacağı sonuç bölümüne geçilecektir.

SONUÇ

İlköğretim çağında verilen din dersleri, çocukların dini ve ahlaki gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Din, bireyin yaşamını anlamlandırmasının vazgeçilmez bir olgusudur. Çalışmamızda Türkiye ve Almanya'da din derslerinin tarihi gelişiminden başlayarak eğitim sistemleri içindeki yasal zemini ve öğretim programlarının özellikleri tespit edilmiştir. Ardından söz konusu derslerde kullanılan ders kitapları; biçim ve içerik açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise din dersleri; tarihi gelişimi ve altyapıları, programlarında kullanılan yaklaşımlar, ders kitaplarının biçimsel özellikleri, görsel ögeleri, içerikleri, derslerde kullanılan etkinlikler ve ölçme-değerlendirme araçları açısından karşılaştırılmıştır.

Türkiye'de din dersleri Anayasanın 24. maddesi uyarınca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi adıyla okullarda okutulan zorunlu derslerden biridir. Günümüzde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, ilkokulların 4. sınıfından itibaren verilmektedir. 2012'de kabul edilen yasa ile ise çeşitli seçmeli dersler ile bu dersler desteklenmektedir. Almanya'da ise din dersleri; Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 7/3. maddesi ile güvence altına alınmış ve ilkokulların 1. sınıfından itibaren ders programı içerisindeki yerini almıştır. Türkiye'nin merkezi yapısı gereği Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders programları düzenlenen ve işleyişi takip edilen din dersleri, Almanya'da devlet ve kilisenin ortak sorumluluğu altında eyaletler bazında sürdürülmektedir.

İncelemede esas olarak alınan Niedersachsen Eyaletinde yürürlükte olan din dersi ile Türkiye'de merkezi olarak yürütülen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması sonucunda her iki dersin dinbilimsel açıdan büyük ölçüde farklılık arz ettiği anlaşılmıştır. Türkiye'de benimsenen Kur'an ve Sünnet temelli mezheplerüstü, dinler açılımlı yaklaşım; belli bir mezhep temele alınmadan dinin ana kaynaklarından çıkarılan kök değerlerine yer vermektedir. Almanya'da ise mezhepler, ayrı birer din olarak değerlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle de din dersinde konfesyonel bir yaklaşım benimsenerek söz konusu mezhep/dinin temel öğretilerinin öğretilmesi esas alınmaktadır. Derste diğer dinler

tanıtılıp ve dinler arasında diyaloğun geliştirilmesine yönelik bir yol izlense de öğrencilerin mensubu oldukları dinleri benimsemeleri ve bakış açılarını buna göre oluşturmaları hedeflenmektedir. Eğitimsel açıdan ise; her iki ülkede kullanılan ders programlarında yapılandırmacı yaklaşımın ve bu yaklaşımın verimli bir şekilde uygulanmasını sağlayan öğrenme stratejilerinin kullanıldığı görülmektedir. Öğrencilerin eğitim kademelerinde daha önce edindikleri bilgileri kullanıp bunların üzerine yenilerini ekleyerek genişletmelerini teşvik konusunda iki ülke benzer bir yaklaşım sergilemektedir.

Her iki ülkede öğretim programlarında benimsenen din bilimsel yaklaşımın farklı oluşu, ders programlarının hedef ve içeriklerine de yansımıştır. Ders programlarında gözetilen hedefler yakından incelendiğinde Türkiye'de dikkati çeken en önemli husus, programda Atatürkçülük ilkesine yapılan vurgudur. Program aracılığıyla yetiştirilmesi hedeflenen insan modeli tasvir edilirken yetiştirilecek bireyin Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş olması ön plana çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra program; dini, milli ve ahlaki değerleri benimsemiş, sosyal katılım becerileri gelişmiş, demokratik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yetişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Almanya'da kullanılan öğretim programı ise öğrencilere, inanç ve din ekseninde sorumluluk sahibi düşünce ve eylem geliştirme yetisini kazandırmayı ve öğrencinin, gerek dini gerekse kültürel ve toplumsal bütünlüğü var eden değerler ile tanışmasını hedeflemektedir. Bunun ise öncelikle öğrencilerin kendi dinlerini sonra da diğer dinleri tanımaları ile sağlanacağı ifade edilmektedir. Kısaca, Türkiye'de dini bir kültüre sahip erdemli vatandaşlar yetiştirilmeye çalışılırken; Almanya'da din ile gerek manevi gerekse sosyal hayatı ilişkilendirmiş bireylerin yetişmesi hususunda gayret gösterilmektedir.

Öğretim programlarına göre hazırlanan ve çalışmamızın odak noktasını oluşturan ders kitaplarının karşılaştırılmasının neticesinde de Almanya'da kullanılan din dersi kitabında sayıca fazla olan sosyal hayatla ilişkili konuların doğrudan davranış geliştirmeye yönelik ele alındıkları anlaşılmıştır. Konu bir örnekle somutlaştırılmaya çalışırsa; yardımlaşma eylemi, Almanya'da kullanılan din dersi kitabında, çocuğun önce kendisinin yardıma ihtiyaç duyduğu yönleri keşfetmesiyle fikir düzeyinde

oluşturulmaya çalışılmakta, ardından çocuğun diğer insanların da kendisi gibi yardıma ihtiyacı olacağı fikriyle tanışması sağlanmaktadır. Bu noktadan hareketle de yardımlaşma eylemi, din ile ilişkilendirilmektedir. Bu haliyle din dersi ve buna bağlı olarak da din ile sosyal hayatın ilişkilendirilmesi hususunda başarılı bir portre çizilmektedir. Aynı örnekten hareket edilirse; Türkiye'deki ders kitabında, yardımlaşma bir olgu olarak tanımlanmakta, dinin referanslarla yardımlaşmanın önemi vurgulanmakta ve çocuğa da yardımsever olması hususunda nasihatlerde bulunulmaktadır. Bu durum, Türkiye'de kullanılan ders kitabının öğrenciye hedeflenen yardımlaşma eylemini kazandırmada yetersiz kaldığını düşündürmektedir. Bunun bir sonucu olarak öğrencinin kendisini sosyal hayatla ilişkilendirememesine ve edindiği bilginin teorik düzeyde kalmasına sebep olmaktadır.

Ders kitapları ile ilgili dikkati çeken bir diğer husus ise, Almanya'da kilise ve devlet işbirliğiyle yürütülen din derslerinde, ders materyalinin hazırlanmasından kabulüne kadar Kilise'nin başat bir rol oynamasıdır. Laiklik ilkesini benimseyen Türkiye'de ise, din ve devlet işleri din derslerini de kapsayacak şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığının veya İlahiyat Fakülteleri gibi alana dair üst kurumların din derslerinde herhangi bir tasarrufu söz konusu değildir. Ders kitaplarının içeriği Milli Eğitim Bakanlığı ya da özel yayın evleri tarafından oluşturulan komisyonlar tarafından belirlenmekte ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Talim Terbiye Kurulu ders kitaplarını yalnızca şekilsel olarak incelemektedir.

Türkiye'de kullanılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf ders kitabı ile Almanya'da kullanılan Fragen-Suchen-Entdecken (Sormak-Aramak-Keşfetmek) 4 kitabı biçim ve içerikleri açısından karşılaştırıldığında ise aşağıdaki sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir:

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı, İlahiyat Fakültelerinin Felsefe ve Din Bilimleri ya da Temel İslam Bilimleri alanlarında görev yapmakta olan öğretim üyeleri ya da bu alanlarda lisansüstü eğitim almış yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Fragen-Suchen-Entdecken kitabı ise Almanya'nın Din Pedagojisi

alanında uzmanlaşmış akademisyenleri tarafından yazılmış, Katolik Kilisesi'nin Eyalet Psikoposlukları tarafından onaylanmıştır.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabındaki sayfalar, iç tasarım açısından birbirinin neredeyse aynısıdır ve tek düze bir görüntü arz etmektedir. Bazı sayfalarda birçok görsel öge üstü üste gelecek şekilde konumlandırılmış, hatta sıkıştırılmıştır. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında her sayfanın ayrı bir tasarımı vardır ve görsel ögeler olabildiğince uygun bir şekilde konumlandırılmıştır.
- Kitaplarda kullanılan görsel ögeler karşılaştırıldığında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki çizimlerin günümüz teknolojik imkânları göz önüne alınmadan yapıldığı anlaşılmaktadır. Sıklıkla kullanılan manzara ve çiçek fotoğrafları, renklerdeki solukluk görsel ögelerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Kitap içerisinde kullanılan insan fotoğraflarının çoğu ise konuya yönelik mizansen oluşturulmuş kurgusal fotoğraflardır. Görsel ögelerin sayıca fazlalığı, çeşitliliği ve sayfa düzeni bakımından Fragen-Suchen-Entdecken kitabı daha olumlu bir portre çizmektedir. Görsellerin tamamı profesyonel sanatçıların eserleridir. Ders kitabında sadece fotoğraflar değil ünlü ressamların dini sembolizmi öne çıkaran eserlerine de yer verilmiştir. Görsellerde parlak renklerin kullanımı da kitabı eğlenceli ve ilgi çekici bir ders materyali haline getirmektedir.

Görsel ögeler hususunda değinilmesi gereken önemli unsurlardan biri de kullanılan dini sembollerdir. Türkiye'de kullanılan kitapta; az sayıda hüsn-i hat örneği, ellerini açmış şekilde dua eden öğrenciler ve ilgili konuda örnek olarak gösterilen Kur'an-ı Kerim parçaları dışında dini sembollere yer verilmemiştir. Ders kitabının içerisinde Kabe dışında herhangi bir mabed ve/veya cami resmi kullanılmaması da ilgi çekicidir. Oysa Fragen-Suchen-Entdecken'de özellikle kilise binaları ve ibadet eden insanların yanı sıra papaz, rahip, kilise mihrabı, haç, çarmıha gerilmiş İsa figürü, mum, vaftiz havuzu ve vaftiz olan çocuklar gibi Hıristiyan inancının en temel sembollerini konu edinen görseller sık sık kullanılmaktadır. Bu dini sembollere ders kitabında yer veriliyor olması, henüz bilişsel açıdan soyut kavramları anlama dönemine geçmemiş dördüncü sınıf

öğrencisinin zihnindeki dini imgelerin somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Ders kitabında görselliğin bu denli ön plana çıkarılması öğrencinin kendisi ile kullanılan dini semboller arasında yakınlık tesis etmesi açısından önemlidir.

- İçerik açısından bakıldığında ise bu farklılık daha da belirginleşmektedir. Türkiye'de programın öğrenme alanları üzerine bina edilmesi sonucunda ders kitaplarındaki konular aynı öğrenme alanları kullanılarak ünitelendirilmektedir. Almanya'da ise öğretim programının; çocuğun zihninde oluşabilecek, güncel hayatla ilişkilendirilebilecek dini ve ahlaki soru ve sorunları temel aldığı, bu soru ve sorunlara dinden cevaplar bulabilecek şekilde belirlendiği görülmektedir. Ünitelerin ise Türkiye örneğinden farklı olarak tek bir sorunu merkeze almak yerine birden fazla soruya cevap içerecek şekilde kurgulandığı; özellikle üyesi bulunulan sosyal hayatla bağlantı kurularak dünyada karşılaşılan açlık, savaş, göç ve yaşanan acılarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Böylece öğrencilerde birlikte barış içinde yaşama ve dünyada yaşanan sıkıntılara karşı duyarlı olma psikolojisi inşa edilmeye çalışılmaktadır.

  Ders kitaplarının içeriklerinin oluşturulmasında temel belirleyici unsur, örgün eğitim programında din dersinin yer verilmeye başlandığı sınıftır. Türkiye'de örgün eğitimde din dersi 4. sınıftan, Almanya'da ise 1. sınıftan itibaren verilmektedir. Din algısının oluşması yaş ile olduğu kadar eğitim ile de ilişkilidir. Daha önce dini bir eğitim almamış öğrencinin, 'yaşına uygun olduğu' düşüncesiyle belli bir birikimin üzerine inşa edilebilir konularla karşı karşıya bırakılmamasının uygun olduğu açıktır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında da bu noktadan hareketle, konular en temel dini bilgilerden başlatılarak ele alınmıştır. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında ise, kendisinden önce dini temelleri atmış üç kitabın varlığı söz konusu olduğundan Hristiyan teolojisine yönelik Hz. İsa, kilise, ölüm, çarmıh, teodise, Hıristiyanlığın temeli gibi öğretileri ifade eden ağır konuların işlendiği görülmektedir.

  Kitapların konularını ele alırken dikkati çeken bir diğer unsur ise, Almanya örneğinde gerek konu başlıklarında gerekse konunun işlenişinde ortaya çıkan Tanrı vurgusudur. Konular genel olarak öğrencilerin kendilerini sosyal hayat ile

ilişkilendirebilecekleri örneklerle başlayıp kademeli bir şekilde Tanrı ile bağdaştırılmaktadır. Türkiye örneğinde sık sık tekrarlanan "Allah'ın hoşuna gider", "Rabbimiz bizden ister" gibi kalıp cümleler ile çocukların Allah ile bağ kurması amaçlanmışsa da metinler içinde yapılan tekrarların belli bir zaman sonra öğrencilerin ilgisini çekmeyeceği kanaatindeyiz.

Ders kitaplarında konu anlatımında kutsal metinlere yapılan başvuruların sıklığı gözden kaçmamaktadır. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında Kitab-ı Mukaddes pasajlarına atıfta bulunulmaktadır. Bu atıfların çoğunlukla birbirini izleyen birden fazla ayet ya da birden fazla ayetin özeti şeklinde olduğu görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında kutsal metinlere yapılan atıflarda ise çoğunlukla hadisler öncelikle zikredilmekte, ayetlere bunların ardından yer verilmektedir. Dinin temel kaynakları arasında öncelik sıralamasının Kur'an-ı Kerim'e ait olması sebebiyle ders kitaplarına kullanılan yaklaşımın sakıncalı olduğunu düşünmekteyiz.

- Kullanılan üslup açısından kitaplar arasında önemli bir farklılık bulunduğu gözlenmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabındaki metinlerin neredeyse tamamı, üçüncü tekil şahıs ağzından anlatılmaktadır. Ayrıca birçok yerde bilgi verilip nasihat edilmesi, öğrenci ile metin arasına bir mesafe koyulduğu izlenimi uyandırmaktadır. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında ise farklı bir teknik kullanılmıştır. Metinlerin neredeyse tamamı çocukların birbirinin dilini daha iyi anlayacağı gerçeğinden hareketle ya öğrenciler gibi çocuk olan kurmaca bir karakter tarafından ya da diyaloglar şeklinde verilmiştir.
- Ders kitaplarının incelenmesi esnasında ele alınan diğer bir husus, etkinliklerdir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında bulunan etkinlikler, öğrencilerin ders içinde bireysel ya da topluca yapabilecekleri türden etkinliklerdir. Bireysel olanlar genelde yazma, ilkeler çıkarma vb. şeklindedir. Bunlar arasında çoğunlukla sınıfta öğrenciler arasında konuşma ve tartışmaya yönelik etkinlikler tercih edilmiştir. Etkinlikler arasında grup olarak yapılabilecek tek etkinlik, dramadır. Etkinliklerin bu şekilde seçilmesi öğrencilerin derste pasifleşmesine yol açabilecektir.

Fragen-Suchen-Entdecken kitabında ise etkinlikler, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak, öğrencileri okul dışında da din dersi ile ilgili aktivitelerde bulunmaya yönlendirmektedir. Bu da, öğrencilerin sosyal hayat ve din arasındaki bağı kavramalarına yardımcı olmaktadır. Kitapta ibadethane ya da mezarlık ziyareti, bir yardım kuruluşuna giderek yardımlaşma hakkında bilgi toplama gibi hem dini hem de ahlaki değerlerin öğrenilmesini kolaylaştıran etkinliklere başvurulmaktadır. Ders içi etkinliklerde öğrenciler, sıklıkla grup çalışması yapmaya yönlendirilerek birlikte olma, birlikte hareket etme gibi toplumsal yaşantının vazgeçilmez ögeleriyle erken yaşlarda tanıştırılmaktadır. Hatta öğrencilerin yalnızca kendi sınıf arkadaşları ile değil diğer sınıflardaki arkadaşları ile de proje yapmaları sağlanmaktadır. İlahiler ve çocuk şarkıları, el becerilerini kullanmaya yönelik faaliyetler, enstrüman kullanımı gibi pek çok etkinlik, öğrencinin bütün duyularıyla birlikte, aktif bir şekilde o derse iştirakini ve sonuç olarak dersteki kazanımlarının yüksek olmasına katkıda bulunmaktadır. Öğrenciyi aktif katılıma yönlendiren bu etkinlikler, aynı zamanda dersin ölçme-değerlendirme araçları olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle Fragen-Suchen-Entdecken kitabında ayrıca bir ölçme-değerlendirme aracına yer verilmesine gerek duyulmadığı düşünülmektedir.

Burada özellikle dikkati çeken bir etkinlik çeşidi, ilahi ve çocuk şarkılarıdır. Bilgileri ezberleme eğiliminde olan çocukların melodik bir şekilde bilgileri çok daha kolay ve kalıcı bir şekilde işleyebilme ya da ezberleyebilme özellikleri bulunmaktadır. İlahi ve şarkılar ise öğrenilmesi zor olan pek çok konu ve ezberlenmesi gereken kaidelerin kolaylıkla ve kalıcı olarak çocuğa öğretilmesini sağlamaktadır. Bu açıdan büyük bir öneme haiz olan bu etkinliklere ders kitabında sıklıkla başvurulmaktadır. Ancak Türkiye'de kullanılan kitapta bu tarz bir etkinliğe yer verilmemiştir.

- Ölçme değerlendirme soruları, Din Kültür ve Ahlak Bilgisi ders kitabında her konunun sonunda ve bazen de konu içlerinde yer almaktadır. Türkiye'de ölçme ve değerlendirmede, özellikle çoktan seçmeli sorular ile boşluk doldurma soruları kullanılmaktadır. Almanya ders kitabında ise, yukarıda da ifade edildiği üzere, her türlü etkinlik dersin kazanımlarını yerine getirdiği kanaati ile bir

ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanıldığından dolayı, ayrıca bir ölçme ve değerlendirme aracına ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir.

Ders kitapları ile ilgili olarak elde edilen sonuçları genel olarak bu şekilde ifade ettikten sonra, din derslerinin verimliliği açısından daha başarılı bulduğumuz Fragen-Suchen-Entdecken 4 kitabını örnek alarak Türkiye'de kullanılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf kitabının geliştirilmesine yönelik bazı önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkiye'de her İlahiyat fakültesinde din eğitimi bölümü bulunmasına rağmen yazarlar arasında herhangi bir din eğitimcisinin yer almaması dikkat çekicidir. Eğitimin, her yaş düzeyi için farklı şekillerde verilmesinin gerekliliği bilinmektedir. Bu konu, din eğitimcilerinin araştırma ve uzmanlık alanıdır. Ders kitabının yazarı ya da yazarları arasında pedagojik manada katkı sağlayabilecek veya kılavuzluk edebilecek din eğitimi uzmanlarının ve ayrıca bir de pedagog bulundurulması gerekmektedir.
2. Ders kitaplarının kağıt, cilt ve baskı gibi fiziksel özellikleri öğrencilerin derse olan ilgi ve konsantrasyonlarını artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının özelikle bu yönden iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
3. Yapılan araştırmalar öğrencilerin boşluğu fazla olan sayfalardaki veriyi daha çabuk algıladığını ve bunun öğrenmeyi kolaylaştırıldığını ortaya koymaktadır. Birçok görsel öge ve metni aynı sayfada vererek sıkışık bir görüntü yerine öğrencilere algılama ve öğrenme alanı oluşturacak şekilde boşluğu fazla tutulmuş bir iç tasarım tercih edilmelidir.
4. Türkiye kullanılan ders kitaplarında geliştirilmesi gereken temel hususlardan biri de dini sembollerin kullanımıdır. Dini semboller öğrencilerin dini hayat ile ilişki kurmalarını sağlayan bir araç işlevi görmektedir. Cami, seccade, mihrap, minber, imam, rahle ve tespih gibi İslam dini açısından önemli sembollerin ders kitaplarında kullanılması öğrencilerin bu sembollerin taşıdığı anlamları da içselleştirmelerine katkıda bulunacaktır.

5. Ders kitaplarına içerik açısından bakıldığında Fragen-Suchen-Entdecken kitabında öğrencilerin; dini, sosyal hayat ile ilişkilendirebilecekleri pek çok unsurun kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında öğrencilerin özellikle kendi hayatlarında karşılıklarını bulabilecekleri durumlara başvurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı bu ilişkiyi kurma hususunda zayıf kalmaktadır. Yardımlaşma, hoşgörü, sosyal barış, birarada yaşama kültürü gibi sosyal hayatın devamlılığını sağlayacak hususların vurgulanması ve bunların dini alanla ilişklendirilmesi bu eksikliği giderme konusunda katkı sağlayacaktır.

6. Bir diğer önerimiz dil ve üslup özellikleri ile ilgilidir. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında kullanılan teknik, çocukların hem kendileri ile dini konular arasında yakınlık kurmaları hem de konuyu daha iyi anlamaları bakımından kanaatimizce nasihate göre daha başarılı bir yöntemdir. Çocukların o yaşlarda birbirine özendikleri hatta birbirlerini taklit ettikleri gelişim psikologları tarafından ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin kendileri ile özdeşleştirebilecekleri kurmaca bir çocuk karakterinin ağzından ya da resminden etkilenmesi çok daha olası bir durumdur. Ayrıca 4. sınıf öğrencileri son çocukluk dediğimiz ergenlik evresinin bir önceki basamağındadırlar ki yavaş yavaş ergenlik dönemi özelliklerinden kabul etmeme, karşı çıkma ve isyan etme gibi özellikleri göstermeye başlamaktadırlar. Bunlar göz önüne alındığında nasihate benzer ifadeleri barındıran bir metnin öğrenciler üzerinde yeterince etkili olmayacağı anlaşılmaktadır. Nitekim ülkemizde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi kitabı da dâhil olmak üzere ilköğretimde kullanılan ders kitapları ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonucuna göre; ders kitaplarındaki metinler öğrencilerde okuma ilgisi uyandırmamaktadır.

7. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabındaki etkinliklerin genelinin bireysel uygulamaya yönelik olması; öğrencileri paylaşmaya, grup halinde hareket etmeye ya da yardımlaşmaya sevk etmedikleri için tek başlarına yeterli değildirler. Ders kitabında işlenen konuların içerisinde yardımlaşma ve paylaşmaya işaret edenler hususlara yer verildiği görülmektedir. Bu konuların uygun etkinliklerle desteklendikleri takdirde kazanım açısından daha yararlı olacağını düşünmekteyiz.

8. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer almayan bir diğer önemli etkinlik örneği ise müzik ile ilgilidir. Almanya örneğinde pek çok ilahi ve çocuk şarkısı kullanıldığı görülmektedir. Bu etkinlikler, pek çok bilgiyi tek seferde ve kalıcı olarak öğrencilere aktarabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Konuyla alakalı olarak ders kitaplarının hazırlanması esnasında bir müzisyen ile çalışılması, ders kitaplarının içinde ilahi ve çocuk şarkılarının bulunduğu CD'ler ile birlikte basılması gibi yeniliklerin yapılması öğretim sürecinin daha verimli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

9. Fragen-Suchen-Entdecken kitabında öğrencilerin, günlük hayatta karşılaştıkları olayları anlamlandırabilmeleri için Kitab-ı Mukaddes'e yönlendirildikleri görülmekte; böylece dinin temel kaynağına başvuruda bulunmaları yönünde dikkatleri çekilmektedir. Dersin temel karakteri ile uyum gösteren benzeri bir yöntemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında uygulanması, öğrencilerde dinin kaynağından öğrenilmesi gerektiği yönünde bir bilinç uyandıracaktır.

Din Kültür ve Ahlak Bilgisi ders kitabının geliştirilmesi gereken pek çok yönünün olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle çocuk gelişimi ve gereksinimleri dikkate alınarak yeniden kurgulanması faydalı olacaktır. Bu çalışmanın ve yukarıdaki önerilerin yeni kitapların hazırlanmasında ve yöntemlerin geliştirmesinde yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Akyüz, Yahya:	**Türk Eğitim Tarihi**, 11. bs, İstanbul, Pegem A Yay., 2007.
Alkan, Mehmet Ö.:	"Osmanlı İmparatorluğunda Modernleşme ve Eğitim", **TALİD,** C.VI, S.12, s.139-180.
Altun, Dursun:	Dursun Altun, **Almanya'da Dini Eğitim**, İstanbul, Timaş Yay., 2001.
Aslan, Erdal:	"Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları", **Eğitim ve Bilim,** 2010, C.XXXV, S. 158, s. 215-235.
Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar:	Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimde Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ankara, TDV Yay., 1993.
Aufenanger, Martina:	**Religion und-oder Ethik in der Schule**, Münster, Lit Verlag, 2000.
Aydın, M. Şevki:	**Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni**, İstanbul, Dem Yay., 2005.
Ayhan, Halis:	**Türkiye'de Din Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2004.
Bağdatlı, M. İsmail:	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri İçin Eğitici Drama Uygulamaları, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.25, 2011, s. 139-166.
Bahçekapılı, Mehmet:	**Avrupa'da Din Eğitimi**, İstanbul, Önder, 2012.
Bahçekapılı, Mehmet:	**Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü(1997-2012)**, İstanbul, İlke Yay., 2012.
Başaran, İ. Ethem:	Başaran, İbrahim Ethem. **Eğitim Psikolojisi: Eğitimin Psikolojik Temelleri**, 5. bs. Ankara, Feryal Matbaası, 2000.
Başkurt, İrfan:	**Federal Almanya'da Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV, 1995.
Bellenberg, Gabriele, Anke Thierack:	**Ausbildung von Lehreriren und Lehrern in Deutschland**, Opladen, Leske + Budrich, 2003.

Bilgin, Beyza:	**Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri,** Ankara, Emel Matbaacılık, 1980.
Bozkurt, Nebi:	"Medrese" **DİA**, C. 28, s.323-327.
Bundesministerium für Bildung und Forschung:	**Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland**, Deutschland, Eurydice, 2010.
Bussman, Hadumod:	"Lexikon","Lexikologie", **Lexikon der Sprachwissenschaft**, 3. bs.,Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 2002.
Çakan, Mehtap:	"Eğitim Sistemimizde Yaygın Olarak Kullanılan Test Türleri", Ed. Satılmış Tekindal, **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, 2. bs. Ankara, Pegem A Yay., 2010.
Çelebi, Dr. Ahmed:	**İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, Çev. Prof. Dr. Ali Yardım, 3. bs., İstanbul, Damla Yay., 1998.
Çelik, Abbas:	**Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım**, Erzurum, Ekev Yayınevi, 2001.
Demirci, Mehmet:	"Tasavvuf Kültürümüzde Gül Motifi" **Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4**, Bursa, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yay., 2005, s. 65-70.
Demirel, Özcan:	**Karşılaştırmalı Eğitim**, Ankara, Pegem A Yay., 2000.
Die deutschen Bischöfe:	**Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen**, Deutsche Bischofskonferenz, Bonn, 2005.
Din Öğretimi Müdürlüğü:	**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara, MEB Yay., 2010.
Doğan, Recai:	"Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli", **Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi**, İstanbul, İSAV, 2007, s. 255-299.

Eğri, Osman:	"Eğitimin Genel Amaçları Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", **AÜİFD**, C. XLIV, Yıl: 2003, S: 1, s. 271-291.
Er, Hamit:	"İlköğretim Okullarında 'Din Kültürü ve Ahlak. Bilgisi' Dersleri Hakkında Bir Değerlendirme" **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S:9, 2002, s. 255-266.
Erbaş, Ali:	**Hıristiyan Ayinleri (Sakramentler)**, İstanbul, Nun Yay., 1998.
Erdem, Ali Rıza:	Öğrenmede Etkili Yollar: Öğrenme Stratejileri ve Öğretimi, **İOO**, C.IV, S.1 (Çevrimiçi) http://ilkogretim-online.org.tr/vol4say1/v04s01m3.pdf, 01 Mart 2014.
Ergün, Mustafa:	**Karşılaştırmalı Eğitim**, Malatya, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., 1985.
Eroğlu, Ahmet Hikmet:	"Ökümenik Hareketin Ortaya Çıkışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları I**, Ankara, Dinler Tarihi Derneği Yay., 1998, s. 223-236.
Ertürk, Selahattin:	**Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, Edge Akademi Yay., 2013.
Führ, Christoph:	**Deutsches Bildungswesen Seit 1945**, Bonn, Inter Nationes, 1996.
Gerthlein, Christian, Christhard Lück:	**Religion in der Grundschule, Ein Kompendium**, Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 2006.
Gerthlein, Christian:	**Fachdidaktik Religion**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2005.
Gökdere, Murat, Esra Keleş:	"Öğretmen ve Öğrencilerin Fen Bilgisi Ders Kitaplarını Kullanma Düzeyleri Üzerinde Müfredat Değişikliğinin Etkisi", **Milli Eğitim Dergisi**, S. 161, Kış 2004, (Çevrimiçi) http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/161/gokdere-keles.htm, 19 Şubat 2014.
Gündüz, Şinasi:	**Hristiyanlık**, İstanbul, İSAM Yay., 2013.
Hamîdullah, Muhammed:	"Hilfü'l-Fudûl", **DİA**, C.XIIX, s. 31-32.

Işılak, Hatice, Alparslan Durmuş: **Kara Tahtayı Aşmak, Öğrenci Merkezli Öğretmenlik**, İstanbul, Kaknüs Yay., 2004.

Katar, Mehmet: **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, 2 bs., İstanbul, TDV Yay., 2007.

Kaya, Mahmut: "Beytülhikme" **DİA**, C.VI, s. 88-90.

Kaymakcan, Recep: **Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2004.

Kaymakcan, Recep: "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 10, S: 27, Bahar 2006, s. 21-36.

Kesgin, Safiye: "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi" **AÜİFD**, C.LII, S:1, 2011, s.209-238.

KMK: **Zur Situation des Evangelischen Religionsunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland** (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/faecher-und-unterrichtsinhalte/religion-ethik.html, 16 Şubat 2014.

KMK: **Zur Situation des Katholischen Religionsunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland** (Çevrimiçi) http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/faecher-und-unterrichtsinhalte/religion-ethik.html, 16 Şubat 2014.

Koç, Ahmet: "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,** S:7, 2000, s. 277-334.

Komisyon: **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf**, Ed. Ramazan Yıldırım, MEB Yay., 2012.

Köylü, Mustafa: **Küresel Ahlak Eğitimi**, İstanbul, Dem Yay., 2006.

Kuzgun, Şaban: "Haniflik", **DİA**, C.XVI, s.33-39.

Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung: **Bildungsplan Grundschule, Religion**, Hamburg, 2011.

Landesinstitut für Schule-NRW:	**Islamkunde in Nordrhein-Westfalen, Einige Informationen**, 2007, (Çevrimiçi) http://www.standardsicherung.schulministerium.nrw.de/cms/upload/svislam/download/islamkunde.pdf, 22 Eylül 2013.
Lott, Jürgen:	"**Wie hast du's mit der Religion**" Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 1998.
Madden, Edward H.:	"Farklı Açılardan Kötülük Problemi", çev. Sami Şekeroğlu, **Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl:14, S. 21, Ocak-Haziran 2009.
Makdisi, George:	**Ortaçağ'da Yüksek Öğretim, İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı**, Çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul, Gelenek Yay., 2004.
Maviş, Hakkı:	**Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi,** İstanbul, Fatih Matbaası, 1970.
Milli Eğitim Bakanlığı:	**Tebliğler Dergisi**, S: 2356, 13 Nisan 1992.
Milli Eğitim Bakanlığı:	**Tebliğler Dergisi**, S: 2434, 3 Temmuz 1995.
Milli Eğitim Bakanlığı:	**Tebliğler Dergisi**, S. 2641, 10 Ocak 2011.
Milli Eğitim Bakanlığı:	**Tebliğler Dergisi**, S: 2664, 10 Ocak 2013.
Ministerium für Bildung, Jugend und Sport des Landes Brandenburg:	**Rahmenlehrplan Grundschule Lebensgestaltung – Ethik – Religionskunde**, Deutschland, Hans Gieselmann Druck- und Medienhaus GmbH&Co KG, 2008.
Niedersächsisches Kultusministerium:	**Kerncurriculum für die Grundschule Schuljahrgänge 1-4, Katholische Religion**, Uni Druck, Hannover, 2006.
Okumuşlar, Muhiddin:	**Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi**, Konya, Yediveren Yay., 2008.
Ort, Barbara, Ludwig Rendle:	**Fragen-Suchen-Entdecken Religion in der Grundschule 4**, 3. bs, Donauwörth, Kösel, Auer Verlag, 2009.
Özaydın, Abdülkerim:	"Nizamiye Medresesi", **DİA**, C:33, s. 188-191.

Özden, Yüksel:	**Öğrenme ve Öğretme**, 7. bs., Ankara, Pegem A Yay., 2005.
Peker, Hüseyin:	**Din Psikolojisi**, İstanbul, Çamlıca Yay., 2008.
Pektaş, Hasip:	"Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları", **Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi**, S.8, Ankara, 2001, s. 77-82.
Pohlmann, Anke :	**Musik im Religionsunterricht der Grundschule**, Elementa Theologiae; 12, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH, 2006.
Schluss, Henning:	**Religiöse Bildung im öffentlichen Interesse**, 1. bs., Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010.
Schröder, Bernd:	**Religionspädagogik**, Thübingen, Mohr Siebeck, 2012.
Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland:	**Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2011/2012**, Bonn, Eurydice, 2012.
Senator für Bildung und Wissenschaft:	**Rahmenplan für die Primarstufe, Biblische Geschichte**, Bremen, t.y.
Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung:	**Bildung für Berlin, Schulgesetz für Berlin**, Berlin, Oktober Druck AG, 2010.
Şimşek, Eyüp:	"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları "Ahlak" Öğrenme Alanlarının İncelenmesi", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 38, Erzurum, 2012, s. 189-214.
Tavukçuoğlu, Mustafa:	**Avrupa'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi, Avusturya Örneği,** Konya, Mehir Vakfı Yay., t.y.
Tavukçuoğlu, Mustafa:	**Belçika'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi,** Konya, Mehir Vakfı Yay., t.y.
Tosun, Cemal, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz:	**Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8**, Ed. Leyla Küçükahmet, Nobel Yay., Ankara, 2001.

Tosun, Cemal: **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, 3. bs, Ankara, Pegem A Yay., 2005.

Turan, İbrahim: **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları,** İstanbul, İz Yay., 2013.

Turan, İbrahim: "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'de Din Eğitiminin Yasal Dayanakları" **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S: 32, 2012.

Uçar, Bülent, Yaşar Sarıkaya: Der İslamische Religionsunterricht in Deutschland: Aktuelle Debatten, Projekte und Reaktionen, **İslamische Erziehung in Europa**, ed. Ednan Aslan, Wien, Köln, Weimar, Böhlau Verlag, 2009.

Ünsür, Ahmet: Türkiye'de Din Eğitimi (Sorunlar ve Çözüm Önerileri), **Eğitim Yazıları, Altı Aylık Eğitim Araştırmaları Dergisi,** Yıl 5, S: 9, Mayıs 2004.

Yaran, Cafer Sadık: **Kötülük Ve Teodise : Batı Ve İslam Din Felsefesinde "Kötülük Problemi" ve Teistik Çözümler,** Ankara, Vadi Yay., 1997.

Yorulmaz, Bilal: "Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı", **Din ve Müzik Sempozyumu**, yayınlanmamış bildiri metni, 2012.

Zengin, Halise Kader: **Almanya'da İslam Din Öğretimi Modelleri (Bavyera Eyaleti Örneği),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Zengin, Mahmut: **Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım,** İstanbul, Dem Yay., 2011.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Çev. Christian Rumpf ve Dr. Gökçe Uzar, Berlin, Alman Federal Meclisi, 2010.

Gesetz über die religiöse Kindererziehung – KerzG, (Çevrimiçi) http://www.gesetze-im-internet.de/kerzg/BJNR009390921.html, 16 Şubat 2014.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 11.12.2012.

Milli Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739**,** Kabul Tarihi: 24.06.1973.

Niedersächsisches Schulgesetz (NSchG), Stand: 19.06.2013.

EKLER

Ek 1: DKAB Dış Kapak

Ek 2: DKAB Organizasyon Şeması

ORGANİZASYON ŞEMASI

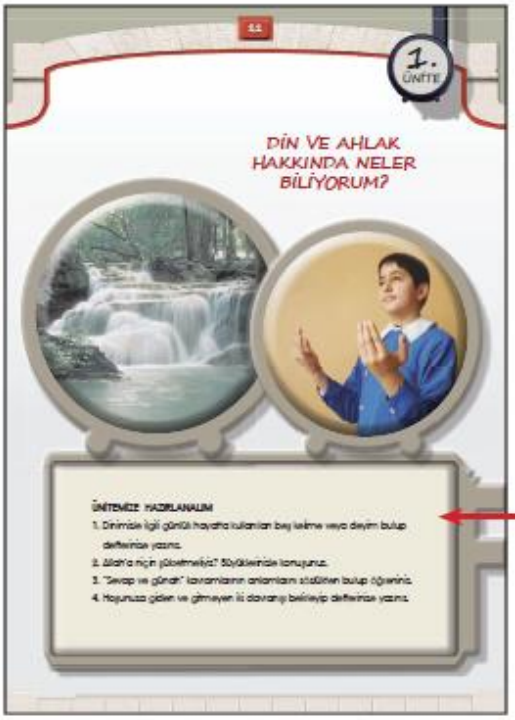

Ünite ile ilgili araştırmaya, düşünmeye ve gözlem yapmaya yönlendirici hazırlık sorularının yer aldığı bölüm.

Konu başlarında ön bilgileri harekete geçirmeyi amaçlayan motivasyon ifadelerinin yer aldığı bölüm.

Konuyu daha iyi anlamaya yönelik şiir, hikâye, ayet ve hadis meâli, örnek olay, vb. etkinlikleri içeren bölüm.

Ek 3: DKAB Organizasyon Şeması

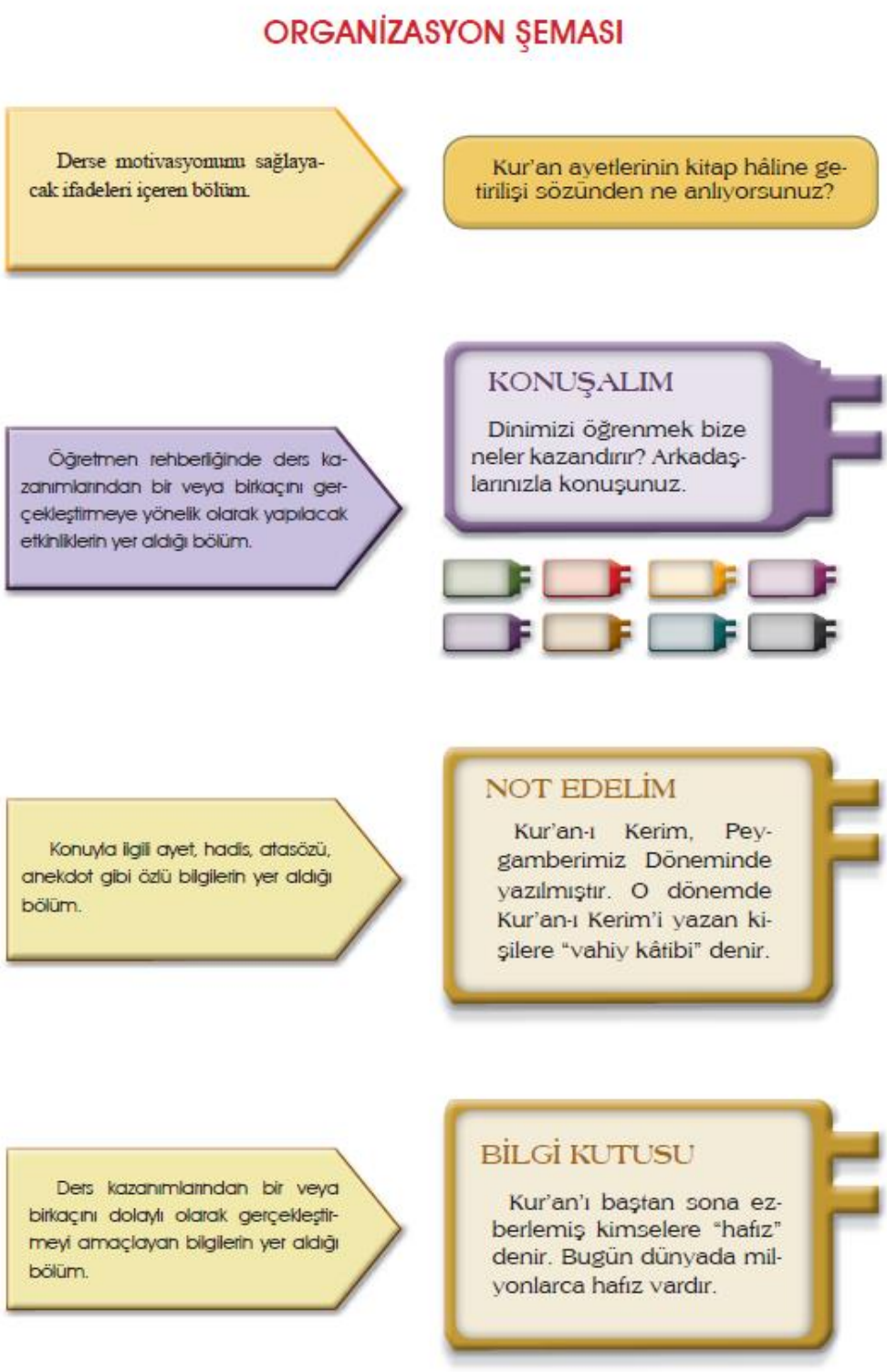

Ek 4: DKAB Ünitemize Hazırlanalım Kutusu

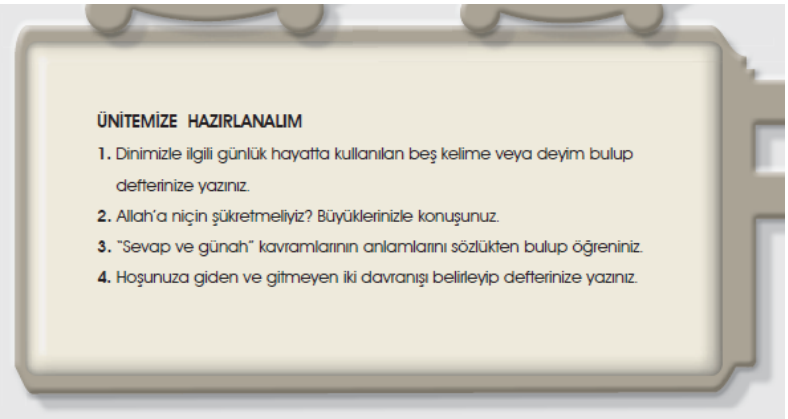

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Dinimizle ilgili günlük hayatta kullanılan beş kelime veya deyim bulup defterinize yazınız.
2. Allah'a niçin şükretmeliyiz? Büyüklerinizle konuşunuz.
3. "Sevap ve günah" kavramlarının anlamlarını sözlükten bulup öğreniniz.
4. Hoşunuza giden ve gitmeyen iki davranışı belirleyip defterinize yazınız.

Ek 5: DKAB Sayfanın Yarısını Kaplayan Görsel Örneği

DİN VE AHLAK HAKKINDA NELER BİLİYORUM?

PAYLAŞALIM

"...Bu dünyada güzel davrananlara güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır..."

Nahl Suresi, 30. ayet.

"...Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır. (Ey Muhammed) Sabırlı ol. Çünkü Allah, güzel iş yapanların mükâfatını verir."

Hûd suresi, 114, 115. ayetler.

İyi davranışları Allah'ın ödüllendireceğini bilmek davranışlarınızı nasıl etkiler? Yukarıdaki ayetleri de dikkate alarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Toplumda iyi bir birey olabilmemiz, güzel davranışlarda bulunmamıza bağlıdır. Annemize, babamıza, kardeşlerimize, arkadaşlarımıza, komşularımıza, öğretmenlerimize, büyük- küçük bütün insanlara ve diğer varlıklara karşı iyi davranmalıyız. Onları üzecek, kıracak tutum ve davranışlardan uzak durmalıyız. Her zaman doğruyu söylemeli ve doğru olanı yapmalıyız.

Güzel davranışlarda bulunmak hepimizin görevidir. Bunun için başta okul, hastane ve toplu ulaşım araçları olmak üzere bütün kamuya ait malları koruyup kollamalıyız. Ev, sınıf, okul, sokak, mahalle, çarşı gibi her yerde ve her zaman, çöplerimizi çöp kutusuna atmalıyız. Doğayı ve çevreyi kirletecek davranışlardan uzak durmalıyız. Yerlere tükürmemeli, böyle davrananları kibar bir şekilde uyarmalıyız. Muhtaç olanlara yardım etmeli; yoksulları, kimsesizleri gözetmeli, yaşlıları, hastaları ziyaret etmeli ve onların gönüllerini almalıyız.

Ek 6: DKAB İki Görsel Öğenin Yer Aldığı Bir Sayfa Görüntüsü

Ek 7: DKAB Sepetten Dökülen Meyveler ile İlgili Görsel

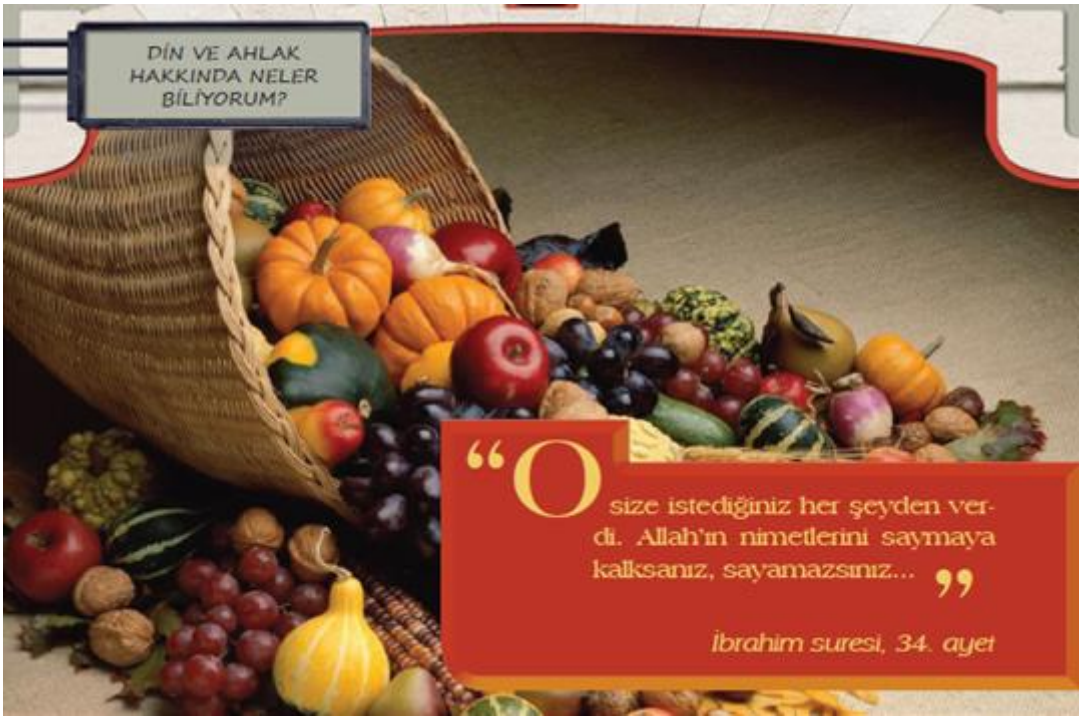

Ek 8: DKAB Arabistan Haritası

Ek 9: DKAB Ankebut Suresini Anlatan Örümcek Görseli

Ben bir küçük örümceğim. Hemen öyle yüzünüzü buruşturmayın. Biliyorum, pek çoğunuz görüntümden hoşlanmaz, hatta korkar. Ancak şunu unutmayınız ki Rabb'imiz hiçbir şeyi boşuna ve başıboş yaratmamıştır. O, Kur'an-ı Kerim'de benden söz etmiş ve Hz. Muhammed de onun emriyle Kur'an-ı Kerim'in 29. suresine benim adımı (Ankebut) vermiştir. Size kısaca bu sureyi tanıtayım.

Ankebut suresi 69 ayettir. Bu surede; Allah'a iman, anne ve babaya saygının önemi, kötülük yapanların sonu, inanıp iyi şeyler yapanların en güzel şekilde ödüllendirileceği ve herkesin sadece kendi günahından sorumlu tutulacağı anlatılıyor. Ayrıca namaz kılmanın kötülüklerden alıkoyacağı, Allah'ı anmanın büyük bir ibadet olduğu, yaratılan her canlının mutlaka bir gün öleceği bildiriliyor. Yine bu surede peygamberlerden Nuh, İbrahim, Lut, Şuayp ve Hud peygamberlerin kıssaları yer alıyor.

Şimdi gelelim surenin bizimle olan ilişkisine: Sure, adını 41. ayetteki örümcek ağı benzetmesinden almıştır. Buradaki benzetme, gerçek karşısındaki zayıf ve dayanıksız olan sahte inanç ve değerleri anlatmaktadır. Ağımız bize göre sağlam ise de örümcek yuvasının dayanıksızlığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Örümcek ağı, ne gölge yapar ne korur. Bir rüzgârda veya ufak bir dokunuşta ne yazık ki kırılır.

Konu buraya gelmişken beni çok mutlu eden bir olayı da sizinle paylaşayım. Ben aynı zamanda Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye yaptığı kutlu hicret yolculuğunda, önemli bir görev üstlenen örümceğim. Yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve yol arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i korumak için mağaranın kapısına ağ örme görevini bana verdi. Benim için daha büyük bir mutluluk ise Hz. Muhammed'in nurlu yüzünü görmüş olmamdır. Onunla ve yol arkadaşıyla geçirdiğim üç gün hayatımın en güzel günleridir. Bu benim için ne güzel bir mutluluktur!

Eğer sizler de düzenli çalışır, Allah'a güvenirseniz, önünüze çıkacak her türlü zorluğu kolaylıkla aşarsınız.

Kitabımı Öğreniyorum, s. 53-56.

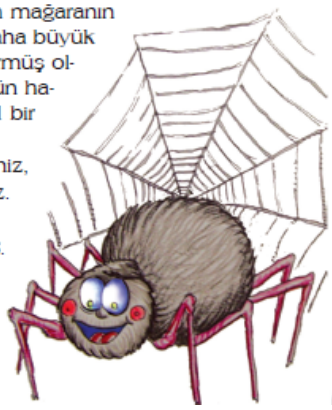

Yukarıdaki okuma metninin ana fikri üzerinde arkadaşlarınızla konuşunuz.

Ek 10: DKAB Etkinlik Kutusu Örneği

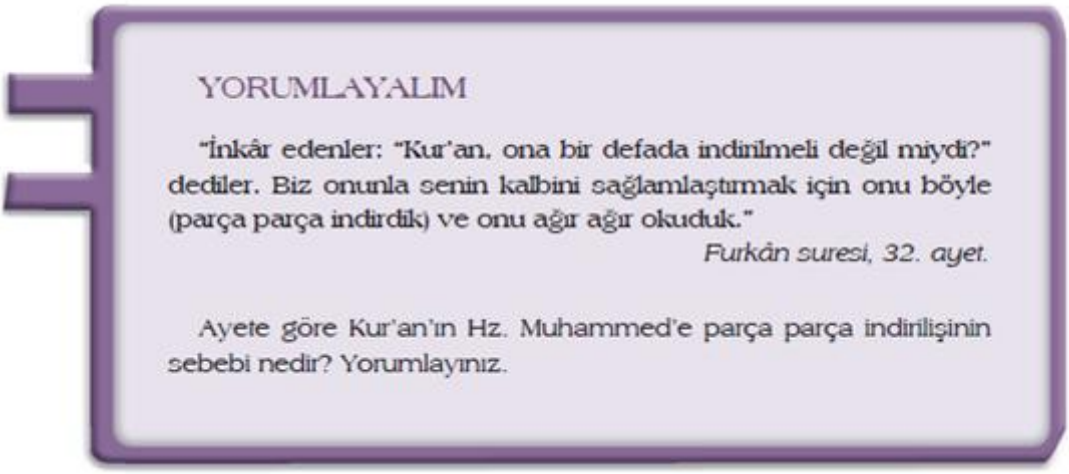

YORUMLAYALIM

"İnkâr edenler: "Kur'an, ona bir defada indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak için onu böyle (parça parça indirdik) ve onu ağır ağır okuduk."

Furkân suresi, 32. ayet.

Ayete göre Kur'an'ın Hz. Muhammed'e parça parça indirilişinin sebebi nedir? Yorumlayınız.

Ek 11: DKAB Kronoloji Oluşturalım Etkinlik Kutusu Örneği

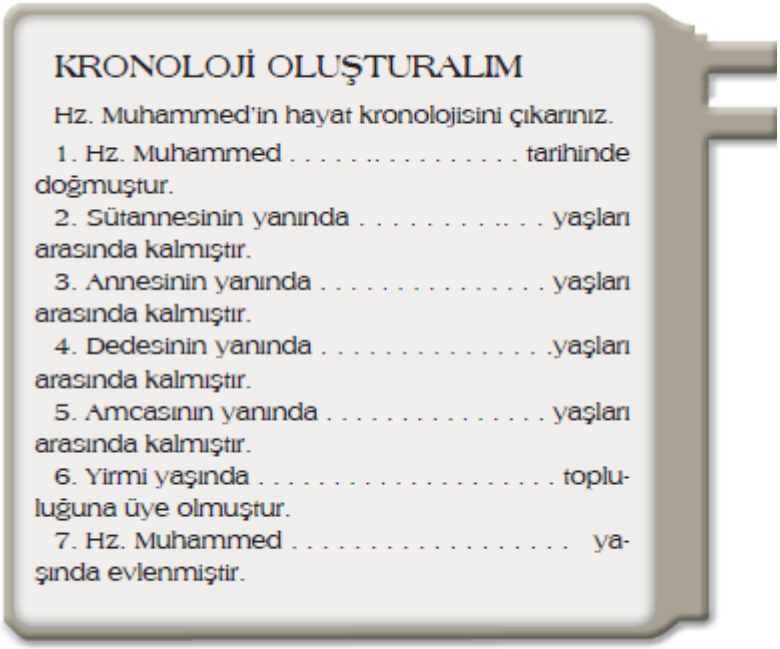

KRONOLOJİ OLUŞTURALIM

Hz. Muhammed'in hayat kronolojisini çıkarınız.

1. Hz. Muhammed . . . . . tarihinde doğmuştur.
2. Sütannesinin yanında . . . . . yaşları arasında kalmıştır.
3. Annesinin yanında . . . . . yaşları arasında kalmıştır.
4. Dedesinin yanında . . . . . .yaşları arasında kalmıştır.
5. Amcasının yanında . . . . . yaşları arasında kalmıştır.
6. Yirmi yaşında . . . . . topluluğuna üye olmuştur.
7. Hz. Muhammed . . . . . yaşında evlenmiştir.

Ek 12: DKAB 5N1K Ölçme ve Değerlendirme Örneği

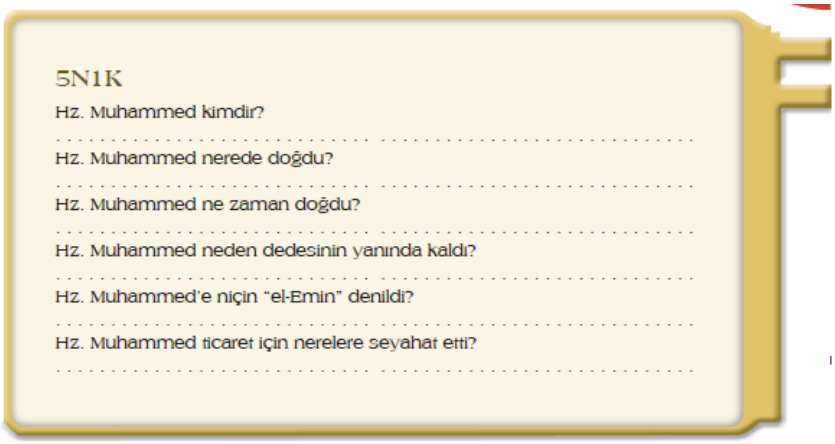

5N1K

Hz. Muhammed kimdir?

Hz. Muhammed nerede doğdu?

Hz. Muhammed ne zaman doğdu?

Hz. Muhammed neden dedesinin yanında kaldı?

Hz. Muhammed'e niçin "el-Emin" denildi?

Hz. Muhammed ticaret için nerelere seyahat etti?

Ek 13: DKAB Ünitemizi Değerlendirelim Örneği

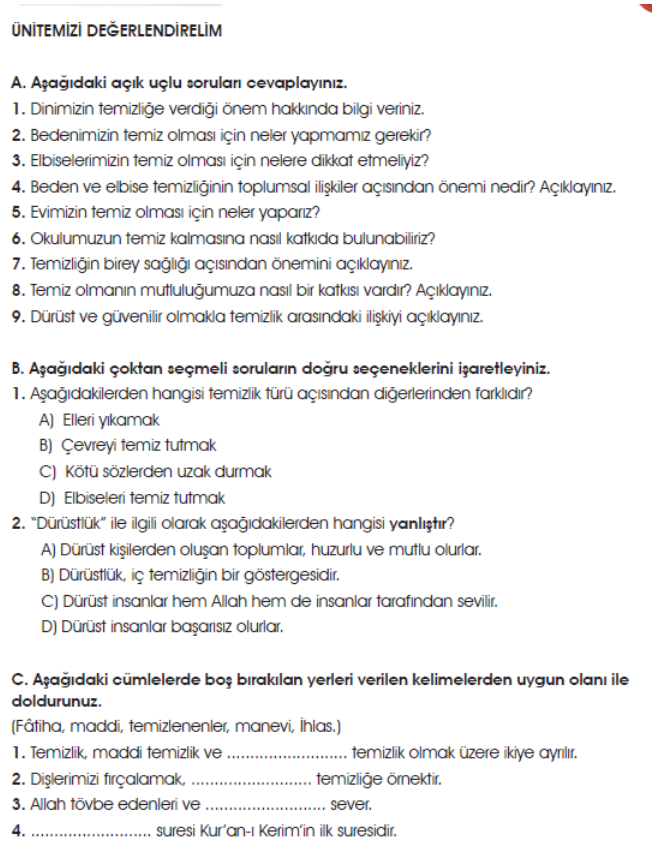

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Dinimizin temizliğe verdiği önem hakkında bilgi veriniz.
2. Bedenimizin temiz olması için neler yapmamız gerekir?
3. Elbiselerimizin temiz olması için nelere dikkat etmeliyiz?
4. Beden ve elbise temizliğinin toplumsal ilişkiler açısından önemi nedir? Açıklayınız.
5. Evimizin temiz olması için neler yaparız?
6. Okulumuzun temiz kalmasına nasıl katkıda bulunabiliriz?
7. Temizliğin birey sağlığı açısından önemini açıklayınız.
8. Temiz olmanın mutluluğumuza nasıl bir katkısı vardır? Açıklayınız.
9. Dürüst ve güvenilir olmakla temizlik arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi temizlik türü açısından diğerlerinden farklıdır?
   A) Elleri yıkamak
   B) Çevreyi temiz tutmak
   C) Kötü sözlerden uzak durmak
   D) Elbiseleri temiz tutmak
2. "Dürüstlük" ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır**?
   A) Dürüst kişilerden oluşan toplumlar, huzurlu ve mutlu olurlar.
   B) Dürüstlük, iç temizliğin bir göstergesidir.
   C) Dürüst insanlar hem Allah hem de insanlar tarafından sevilir.
   D) Dürüst insanlar başarısız olurlar.

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerden uygun olanı ile doldurunuz.

(Fâtiha, maddi, temizlenenler, manevi, İhlas.)

1. Temizlik, maddi temizlik ve ..... temizlik olmak üzere ikiye ayrılır.
2. Dişlerimizi fırçalamak, ... temizliğe örnektir.
3. Allah tövbe edenleri ve ..... sever.
4. ..... suresi Kur'an-ı Kerim'in ilk suresidir.

Ek 14: DKAB Öz Değerlendirme Örneği

ÖZ DEĞERLENDİRME

"Temiz Olalım" ünitesinin sonunda neleri ne kadar öğrendiğimizi anlamak için kendinizi değerlendirebilirsiniz. Bunu yapabilmek için size uygun seçeneklerden birini "X" ile işaretleyiniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME	Bunu çok iyi yapabiliyorum.	Bunu kısmen yapabiliyorum.	Bunu yapamıyorum.
Sağlıklı olmam için temiz olmam gerektiğini biliyorum.			
İslam dininin temizliğe verdiği önemin farkına varabiliyorum.			
Bedenimi ve giysilerimi temiz tutmanın, sağlığım üzerinde çok önemli etkilerinin olduğunu biliyorum.			
Çevremizi temiz tutmanın ve güzelleştirmenin bana sevap kazandıracağını biliyorum.			
Sağlıklı bir çevrede yaşamak için her birimize düşen görevler konusunda bilinçliyim.			
Temizlik alışkanlığının kazanılmasında dinlerin önemli bir rolü olduğunu biliyorum.			
İç temizliğin de beden temizliği kadar önemli olduğunu fark ettim.			
Allah'ın; bedenini, elbisesini ve çevresini temiz tutan insanları sevdiğini biliyorum.			
Fâtiha suresinin anlamını kavradım.			

Ek 15: FSE Sayfa Örneği

Alles bestens geregelt?

Eine Hungersnot zwang die Israeliten auf der Suche nach neuen Weideplätzen, sich im mächtigen Ägypten niederzulassen. Das Königreich am Nil bot saftige Weiden für ihre Tiere. So wuchsen die einzelnen Familien schnell zu einem großen Volk heran.
Die Ägypter fühlten sich durch die Israeliten bedroht. Der Pharao*, ihr König, erließ folgende Regelungen:

Befehl des göttlichen Pharao:
§ 1: Alle neugeborenen Jungen der Israeliten müssen getötet werden!
§ 2: Die Israeliten müssen als Sklaven* arbeiten!
§ 3: Sie müssen von Aufsehern streng überwacht werden!

- Wie haben wohl die Träume der Israeliten von einem Leben in Freiheit ausgesehen?
- Dichtet neue Strophen zum Lied. Malt Bilder dazu.

Lasst uns geh'n in unser Land *T: Horst Peter/T. u. M.: Ludwig Keller © Strube Verlag*

2. Lasst uns geh'n in unser Land,
wo wir einander gut verstehen.
Ist nicht weit, das schöne Land,
wo wir einander gut verstehen.

3. Lasst uns geh'n in unser Land,
wo wir einander nicht verletzen.
Ist nicht weit, das schöne Land,
wo wir einander nicht verletzen.

10

Ek 16: FSE Dış Kapak

Ek 17: FSE Piskoposluk Onay Sayfası

fragen – suchen – entdecken
Religion in der Grundschule 4

Herausgegeben von
Dr. Barbara Ort und Ludwig Rendle
mit Beratung von Prof. Dr. Lothar Kuld

Erarbeitet von
Ludwig Sauter, Angelika Dott, Josef Schwaller

Illustriert von Eva Czerwenka

Zugelassen als Lehrbuch für den katholischen Religionsunterricht von den Diözesanbischöfen von Aachen, Augsburg, Bamberg, Berlin, Dresden (für den Bistumsanteil in Thüringen), Eichstätt, Erfurt, Essen, Fulda (für den Bistumsanteil in Thüringen), Hamburg, Hildesheim, Köln, Limburg (für den Bistumsanteil in Rheinland-Pfalz), Mainz (für den Bistumsanteil in Rheinland-Pfalz), München und Freising, Münster, Osnabrück, Paderborn, Passau, Regensburg, Speyer, Trier und Würzburg.

ISBN-10: 3-466-50646-8 (Kösel)
ISBN-13: 978-3-466-50646-0 (Kösel)
ISBN-10: 3-403-03254-X (Auer)
ISBN-13: 978-3-403-03254-0 (Auer)

2. Auflage 2006
Copyright © 2005 Kösel-Verlag, München, ein Unternehmen der Verlagsgruppe Random House GmbH, und Auer Verlag GmbH, Donauwörth.
Das Werk und seine Teile sind urheberrechtlich geschützt.
Jede Verwertung in anderen als den gesetzlich zugelassenen Fällen bedarf deshalb der vorherigen schriftlichen Einwilligung der Verlage.
Hinweis zu § 52a UrhG: Weder das Werk noch seine Teile dürfen ohne eine solche Einwilligung eingescannt und in ein Netzwerk eingestellt werden.
Das gilt auch für Intranets von Schulen und sonstigen Bildungseinrichtungen.

Umschlag: Kaselow Design, München, unter Verwendung von Illustrationen von Eva Czerwenka, Straubing.
Satz: Kösel-Verlag, München.
Notensatz: Christa Pfletschinger, München.
Druck und Bindung: Ludwig Auer GmbH, Donauwörth.
Printed in Germany.

Der Kösel-Verlag ist Mitglied im Verlagsring Religionsunterricht (VRU). www.vru-online.de

www.auer-verlag.de
www.koesel.de

Kösel / Auer

Ek 18: FSE Yakın Doğu ve İsrail Haritaları

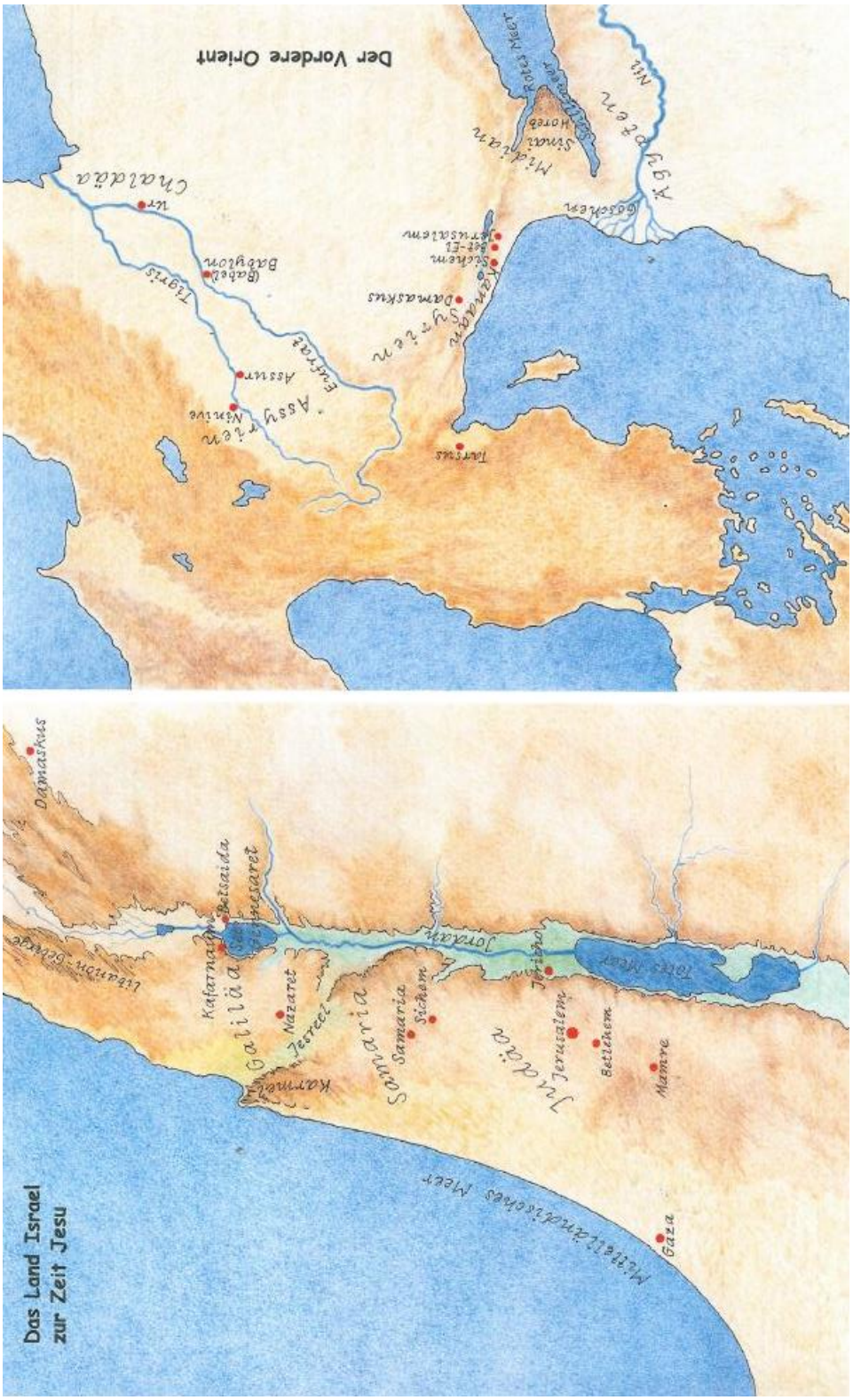

Ek 19: FSE Mısırdan Çıkışı Anlatan Görsel

Ek 20: FSE Musa'nın Tabletleri Anlatan Görsel

Ek 21: FSE Abdestin Alınışı ve Namaz Kılınışı Görseli

Ek 22: FSE İki Sayfayı Kaplayan Görsel

Ek 23: FSE Meditatif Bölüm Görseli

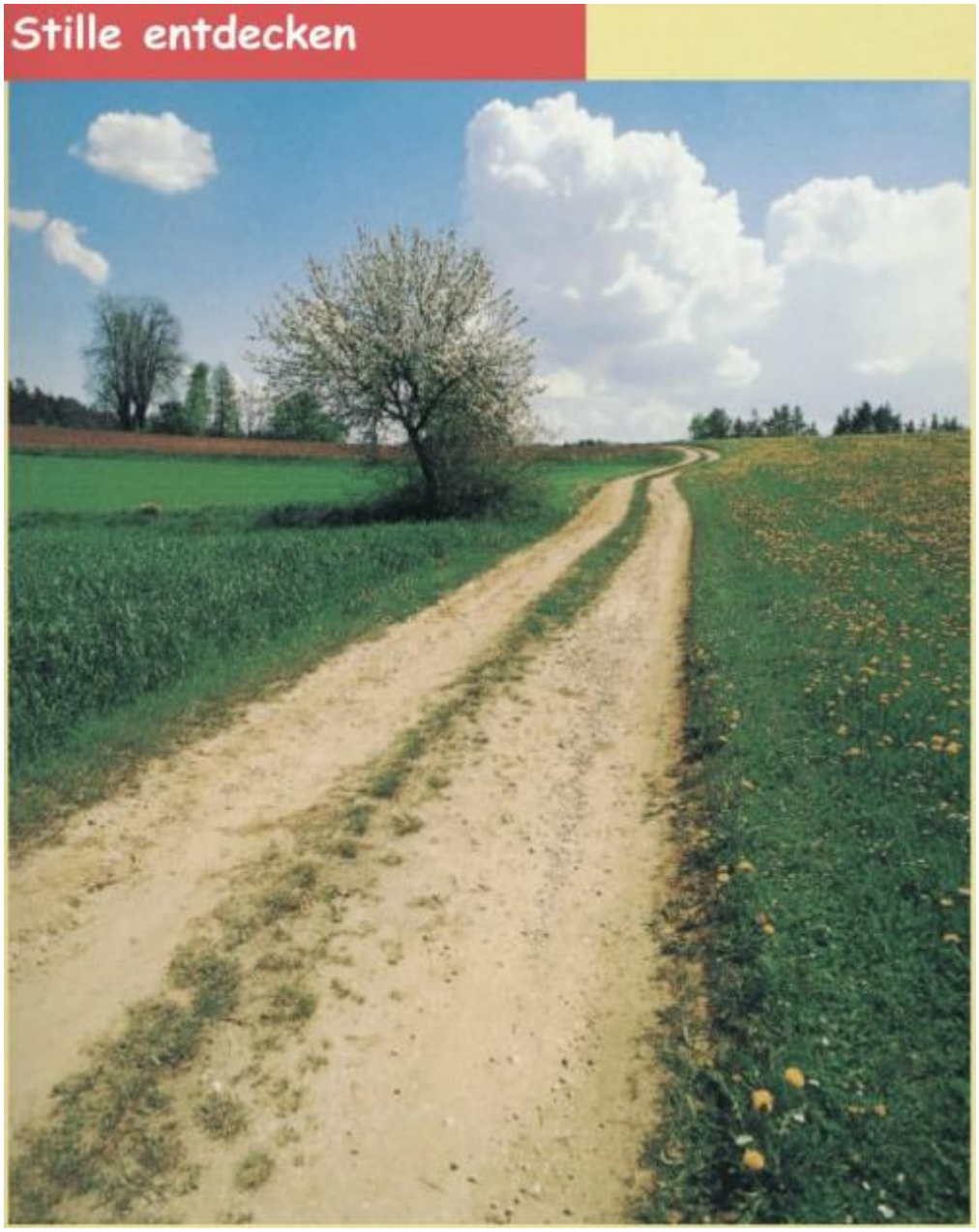

Ek 24: FSE Meditatif Bölüm Görselleri

Ek 25: FSE Arapça Metin Ve Çevirisi

Ek 26: FSE Lexikon Cami Maddesi

Im Internet findet man unter www.misereor.de weitere Information.

Moschee
Die Moschee ist das Versammlungsgebäude der Muslime, in dem sie sich zum Freitagsgebet und zu anderen Gottesdiensten treffen. Zur Moschee gehören auch Räume für die rituellen Waschungen, den Koranunterricht und für andere Veranstaltungen.

Muezzin
Der Muezzin ruft in den islamischen Ländern vom Turm der Moschee, dem Minarett, die Gläubigen täglich fünfmal zum Gebet.

Muslim/Muslima
„Der sich Gott hingibt"/ „Die sich Gott hingibt". So

Vom Minarett, dem Turm einer → Moschee, ruft der → Muezzin die Muslime zum Gebet.

Kirchen auf der ganzen Welt. Das Wort wird heute aber auch für die Bemühungen verwendet, die Trennung zwischen den verschiedenen christlichen Kirchen zu überwinden. In der „Ökumene vor Ort" bemühen sich die

Ek 27: FSE Lexikon Kâbe Maddesi

Kaaba

Die Kaaba („Würfel") ist das größte Heiligtum in der Stadt → Mekka. Während der Wallfahrt wird die Kaaba von den Gläubigen siebenmal betend umschritten. Sie ist das mit schwarzen Tüchern umhängte älteste muslimische Gebetshaus und stand schon lange vor Muhammads Zeiten. An der Außenseite ist der heilige schwarze Stein eingemauert, der einst als Meteorit vom Himmel gefallen sein soll.

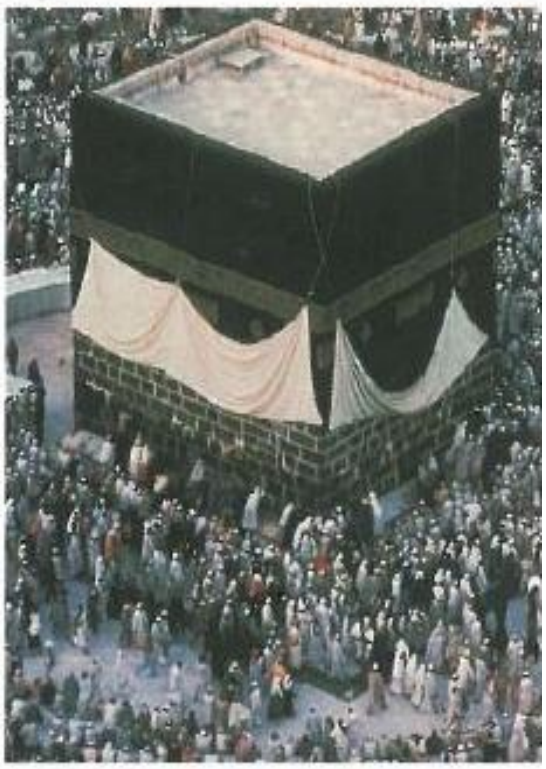

Einmal in ihrem Leben sollen Muslime zur → Kaaba pilgern.

Ek 28: DKAB Gül Görseli

Dedesinin vefatından sonra bakımını amcası Ebu Talip üstlendi. Ebu Talip ve eşi Fatıma Hanım onu çok sevdiler. Öyle ki onu öz çocuklarından ayırmadılar. Hz. Muhammed de onları çok sever ve saygıda kusur etmezdi. Fatıma Hanım'ı bir anne gibi severdi. Nitekim o vefat ettiğinde, "Bugün sanki annem vefat etti."[1] demiştir.

Hz. Muhammed'in gençlik yıllarının çoğu amcası Ebu Talip'in yanında geçti. Amcası ticaretle uğraşıyordu. Hz. Muhammed gençliğinin ilk dönemlerinde amcasıyla birlikte Şam'a gitti. Bu onun Arabistan dışına yaptığı ilk yolculuktu. Amcasının yanında ticaret yapmayı öğrendi ve gençlik hayatını çalışarak geçirdi. O, bir defasında da amcası Zübeyir'le Yemen'e gitmişti.[2]

Mekkeliler, en değerli eşyalarını rahatlıkla genç Muhammed'e teslim ederlerdi. O, güzel ahlakı ve dürüstlüğü ile herkesin güvenini kazanmıştı. Bu yüzden ona dürüst ve güvenilir anlamına gelen "el-Emin" lakabını vermişlerdir.

Mekke'nin en zenginlerinden olan Hatice adında bir hanımefendi vardı. Hz. Muhammed'in güvenilir ve dürüst olduğunu duymuştu. Bunun üzerine Hz. Muhammed'e ticaret ortaklığı teklif etti. Yirmi beş yaşlarında olan genç Muhammed, bu teklifi kabul etti. Böylece Hz. Hatice'nin kervanının başında Şam'a gitti. Bu ortaklık neticesinde yapılan ticaretten Hatice'ye çok kâr sağladı. Hz. Hatice ile Hz. Muhammed arasındaki bu ortaklık birbirlerini yakından tanımalarına neden oldu. Hz. Hatice; ahlaklı, dürüst, zeki ve becerikli bir hanımdı. Hz. Muhammed'in dürüstlüğü Hatice'yi son derece etkilemişti. Daha sonra akrabaların da aracılığı ile Hz. Muhammed ve Hz. Hatice evlendiler.

Hz. Hatice ve Hz. Muhammed çok mutlu ve uyumlu bir evlilik yaşadılar. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'e her konuda destek olurdu. Zorda kaldığı zamanlarda hep onun yanındaydı. Ona güvenir ve inanırdı. Hz. Muhammed de onu çok severdi. Ona her konuda yardımcı olurdu. Bu mutlu evlilikten dördü kız, ikisi erkek, altı çocukları olmuştur. Erkek çocukları, Kasım ve Abdullah'tır. Kız çocukları ise Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma'dır.

1 Salih Suruç. Peygamberimizin Hayatı. s. 106-109.
2 M. Âsım Köksal. İslam Tarihi. C 2. s. 124.